

IZ
„KNJIŽEVNIH NOVINA“
1962. GODINE

Umetnost i društvena svest

PRIMAJUĆI BORBU za demokratizaciju savremene umetnosti kao neminovnost koju imperativno zahteva život, tražeći da se oslobodi balasta lažnih vrednosti, gluposti, primitivizma, moralnog i duhovnog komoditeta, intelektualizma, izvestičenosti, ačanja, prenemaganja, nasilnog avangardizma po svaku cenu, glumačenja, snobizma, idolopoklonstva pred svim što dolazi sa strane, konformizma, celomudrenih naklapanja i svega šta ga pritiska i koči, nužno je da preispitamo naše ideje, našu svest i naše emocije; moramo videti kuda se sve kreće naš duh i naša misao i proveriti pravo dejstvo naše reči.

(Broj 165, 23. II 1962)

MI ŽIVIMO u vremenu velike odgovornosti, koja našeg savremenog čoveka čini u značajnoj meri posebnim bićem što traga za otkrivanjem sopstvene suštine u okvirima najjednostavnijih dodira... Tek shvatanjem ovakve suštine i ovakve uloge savremenog čoveka moguće je odrediti tog čoveka u jednom univerzalnom značenju, u granicama sveta koji bitnostima istorijskog hoda pokazuje nužnost kretanja ka idejno plemenitijoj integraciji pravih vrednosti. Naša literatura ne bi smela da zaboravi pouku velike evropske zajednice stvaralaca: tek opredeljenje čoveka u trenutku omogućuje opredeljenje u večnosti, u hodu ka večnosti. Pitanje literature socijalizma složenije je pitanje. Ona mora voditi računa o tome šta je odista naš čovek danas i ovdje, kakvi su njegovi stvarni doticiri — misaoni i materijalni — sa drugim ljudima, kakav je njegov odnos prema idejnom nasleđu naše prošlosti i idejama savremenosti, odakle on potiče i kuda ide.

(Broj 178, 24. VIII 1962)

AKO BISMO sa dužnom i neophodnom odgovornošću... preispitali naše vlastito iskustvo i ceo zamršeni splet odnosa koji savjavaju naš današnji kulturni i umetnički život, mi bismo neizbežno morali da dodemo do čudnih rezultata od kakvih su, u mnogim privrednim organizacijama i radnim kolektivima, došli trudbenici ove zemlje, spremni i nepokolebljivi u uverenju da sa starijim greškama treba raskinuti jednom za svagda i da treba pronaći adekvatnije puteve za ostvarenje socijalističkih odnosa u našem društvu.

(Broj 177, 8. VIII 1962)

SAVREMENOS. Evo još jedne reči kojoj kritika pridaje suviše važnosti, ističući je do te mere da publika može pomisliti da je u umetnosti savremenost identična vrednosti. Koliko su neprecizne granice savremenog pokazuje i stav današnjeg žirija koji može da nagradi jednog umetnika jer mu delo pripada okviru „društvenih istraživanja, isto tako kao i drugog jer je njegovo van okvira priznatih metoda. U opštoj likovnoj situaciji „savremeno“ jako brzo menja svoj lik, srećom, likovna kreacija nije što i modna — „dernier cri“ zaista nije ovde merilo vrednosti!

Slično je i sa „avangadizmom“, čiji je pojam kritike prilično kompromitovao. Ne treba zaboraviti da on nije apsolut i isključiva svojina mladih, mada se kod nas često spaja s njima, do identičnosti!

U svemu tome gledalac, koji na kraju krajeva ima pravo i na svoj sud i svoj stav i koji često baš želi da shvati, da se uputi, da nauči kako se gleda moderno likovno stvaranje — oslaja, u svojoj najboljoj nameri, duboko zbunjen poverljivošću, te u „fotoničnu prima likovnu umetnost kao za-

bavu ili atrakciju koju ne treba shvatiti suviše ozbiljno

(Broj 184, 16. XI 1962)

MI NE MOZEMO VIŠE, a toga je bilo, da zastupamo interese samo i isključivo svojih republičkih čepnaka, ili samo svoga esnafa i da se samo esnafski ili i grupaški (svejedno), a i toga je bilo, određujemo prema životu oko nas. U takozvanim „inostranim“ poslovima bilo je nemilih i nesocijalističkih pojava, i u republičkim i u van-republičkim okvirima, pa je poseban (sebičan) interes često stavljan iznad opšteg jugoslovenskog. Proturane su često na inostrana tržišta bezvredne ili malo vredne knjige, na štetu pravih književnih dela; prijateljske veze su često bile važnije od estetike i pravih estetskih kriterijuma; prilikom sastavljanja nekih antologija za inostranstvo (i to za naša teška i prilično golema devizna sredstva) izbila su javno i bez zavora razna lična izvišavanja i netrpeljivosti, i tako dalje, i tako dalje. Da i ne govorimo o republičkoj učeaurnosti koja je, sve do poslednjeg vremena, carevala i u mnogo čemu još uvek caruje, na unutrašnjem planu i kojoj svakako može biti kraj samo u novoj orijentaciji uzajamnog prožimanja naših nacionalnih književnosti i nacionalnih kultura.

(Broj 185, 30. XI 1962)

U DANASNJE VREME, kada su našem sluhu neophodne Titove reči o potrebi „izučavanja realne situacije radnog čoveka“, i kada mlada generacija stvaralaca mora biti suočena sa neprijatnim posledicama konformizma duha, koji je porodio za umetnika suviše i lažne predstave o uspehu, slavi i priznanju, moraće se ozbiljno prirediti na ispitivanje dometa ovih posledica i uzroka ovih čudnih deformacija. Jedan vid hrabrosti oduvek je isticao narode ovog našeg podneblja: odlučnost u priznavanju sopstvenih slabosti.

(Broj 174, 29. VI 1962)

NAPUŠTAJUĆI zavetrinu mira i ugodnosti, rušeći zidove nepristupačne mandarinske samovrednosti, intelektualističkog cinizma i transcendentalne nezainteresovanosti za sitne, prolazne brige smrtnoga sveta, pisac se približava istini i životu. Uranjajući u protivrečnos životne stvarnosti, kojom se suoči, on otkriva čoveka i njegov položaj u remenu i prostoru. Otkriva čoveka pritisnutog iskušenjima samopregora i konformizma, odlučnosti i kukavičluka, koristoljublja i čestitosti, i iz tog čvora životnih oblika on je, objektivno, mogućnosti da izvuče moralnu i filozofsku pouku koju će uplesti u svoje delo... Odgovornost pisaca danas sastoji se u tome da samoga sebe, kako bi rekao Sartr, „stavi u posed svoje slobode“, da tu slobodu sačuva, primeni i oplodi najnaprednijim, najčovečnijim idejama svoga vremena.

(Broj 178, 24. VIII 1962)

ANKETA
„KNJIŽEVNIH NOVINA“

Vuk
I
1964.
GODINA

Vesnik i tumač UMEMO ZAKLJUČKA jugoslovenskog kulturnog jedinstva

ANKETA „Vuk i 1964. godina“, koju uredništvo „Književnih novina“ zaključuje u ovom broju, karakteristična je za mnoge naše razgovore o odnosu prema kulturnoj tradiciji i kulturi uopšte. Pokrenuta sa željom da se, godinu dana pre proslave stogodišnjice Vukove smrti, pred javnošću utvrdi šta još treba učiniti da bi se jubilej oca naše novije književnosti, bar u glavnim crtama, obeležio kako valja, i kako Vuk zaslužuje, anketa je obelodanila porazne i poražavajuće činjenice, koje pružaju nimalo laskavu predstavu o načinu i organizaciji naučnog rada iz oblasti istorije književnosti i naše kulturne prošlosti. Krećući se od ljutog skepticizma do očajničke žalopojke, od rezignirane optužbe do užurbane operativnosti, mišljenja učesnika u anketi svedoče, prvenstveno, o potencijalnim i neiskorišćenim mogućnostima studioznog naučnog rada na izučavanju književne tradicije; o mogućnostima koje se, neorganizovane i razbijene, sve više gube, i koje će se kroz desetak godina, sasvim izgubiti ako poučeni gorkim i nimalo slavnim iskustvima priprema za proslavu Vukove stogodišnjice, sa punim angažovanjem vlastite društvene svesti i građaninima ne alarmiramo čitavu javnost, i uz njenu pomoć, po njenoj namogu ne prekinemo sa dosadašnjim načinom rada na naučnom proučavanju kulturne tradicije.

Iz mnoštva korisnih predloga i inicijativa, naznačenih u anketi, gotovo samo od sebe izniče pitanje koje pada u oči i najneupućenijem čitaocu: ako se, pre ankete „Književnih novina“, tako dobro, tako precizno znalo šta na planu izučavanja i izdavanja Vukovih dela do danas nije učinjeno, zašto niko ranije, na vreme, nije nešto učinio da se te ideje realizuju, i fragmentarno? Jedan učesnik u anketi nabrojao je čitav niz izdanja kojima oskudeva literatura o Vuku. Samo četiri publikacije koje on nabreža dovoljne su da za nekoliko godina angažuju čitavu jednu ekipu naučnika i istoričara književnosti, a da li danas u našoj zemlji iko radi bibliografiju Vukovih spisa i popis literature o njemu, da li iko priprema faktografsko-hronološki pregled Vukovog života, da li se predvode izdavanje arhivske građe i jesu li već redigovani izbori Vukovih tekstova iz određenih oblasti i o određenim temama?

ANKETA kazuje da na tome niko ozbiljno ne radi i da do danas gotovo ništa nije učinjeno. Posao koji u savremenim uslovima treba obavljati isključivo na principima kolektivnog naučnog rada, u institutima, pri fakultetima i katedrama za istoriju jugoslovenske književnosti, vrše, možda, usamljeni, neumorni trudoljupci, sami, bez iči pomoći; paionirani naučni radnici koje, uprkos svim do sada ostvarenim rezultatima njihovog rada, nijedar institut, nijedna fakultetna, iz ko zna kakvih (ali svakako ne naučnih) razloga nije prihvatila.

Uostalom, gde se kod nas kultura prošlosti izučava na moderni naučnim principima? Na fakultetima, da, doduše, postoje instituti za teoriju književnosti i umetnosti i za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora, ali nijedan za istoriju književnosti? U Srpskoj akademiji nauka, koja je, pre izvesnog vremena, potvrđujući suštinske novine u svome radu, promenila ime i postala akademija nauka i umetnosti, a ni do danas nije osnovala institut za književnost, čija bi prevashodna dužnost bila da priprema naučna izdanja naših klasika, prvenstveno Vuka Karadžića, koji ni sto godina posle smrti nije dočekao da mu oni kojima je on dao savršenu azbuku nego što je imaju mnoge druge nacije, izdaju kritički pripremljena celokupna dela.

Uzroke tome žalosnom stanju, u kome se, kao što svedoči anketa „Vuk i 1964. godina“, nalazi naša istorija književnosti, po tačnom opažanju jednog učesnika u anketi, ne treba tražiti „u obimnosti posla i u visini materijalnih troškova, već u našem pogrešnim shvatanjima nerazumevanju za ovu vrstu naučnog rada, u neorganizovanosti. Kad bi se shvatila važnost i dalekosežnost tog posla, onda bi se dobrom organizacijom i angažovanjem velikog broja stručnjaka savladala njegova obimnost, a našla bi se i materijalna sredstva, jer bi bilo jasno da bi se takvo ulaganje strojuko isplatilo“. Ne ulazeći u to da li mi tih stručnjaka

imamo, anketa „Vuk i 1964. godina“ je pokazala da je poslednji čas da prekinemo naše tradicionalne umne i toržestvene besede i komisijama, po počasnim i radnim odborima, i da učini mo sve što se može učiniti da naučni rad na istoriji naše književnosti i kulture iz mudrih, zlatoustih glava pređu u ruke radnika, u ruke onih koji će obaviti. Onih koji su svesni da objavit kritičko izdanje Vukovih dela, ili pripremiti jednu dobru knjigu o Vuku, kakva je ona još uvek jedinstvena monografija Ljube Stojanovića, znači ostvariti značajno delo, dovoljno veliko da opravi i osmisli ceo jedan ljudski vek.

Jedinstvena svesnost u čitavoj našoj kulturnoj istoriji, Vukovom i danas stotinu godina nakon smrti, svojim delom otvara perspektivu još većeg i potpunijeg zbližavanja i prožimanja svih naših nacionalnih kultura. Učenik Kopitarev, saradnik Gajev, prijatelj Nje-gošev stupljač narodnih umotvorina čijim su se primerom rukovodili Miladino i, prvi predsednik Magistrata varoši beogradske i počasni građanin grada Zagreba, Vuk u istoriji naše književnosti stoji kao vesnik i tumač jugoslovenskog kulturnog jedinstva, i njegova stogodišnjica, prema onome o čemu je zasvedočila anketa „Književnih novina“, neizbežno dobija opštejugoslovenski karakter. Ta okolnost obavezuje još više: Vukova proslava opominje nas na sličnim prilikama, kakvih će sve više biti, ne smemo ostajati na rečima, na govorima, pa ni na anketama, koje mi živno umemo da sročimo i izvedemo, nego da nešto treba učiniti, pre no što dođe poslednjih pet minuta.

Bar nešto — kao što bi, možda, i za proslavu stogodišnjice Vukove smrti, umesto improvizacija kojima ćemo na vrat na nos pokušati da nadoknadimo izostavljeno i neostvareno, bilo dovoljno makar da u Tršiću podignemo školu i da je snabdemo knjižarima i čitaćama tako već dosad nijemo bill kadri da čitaocima pružimo sabrana dela Vuka Stefanovića Karađića.

Predrag PALAVESTRA

dr Viktor NOVAK

VERUJEM!

Verujem se i verujem da je inicijativa „Književnih novina“, pokrenuvši anketnu diskusiju kako i čime dočekati jubilarnu Vukovu 100-godišnjicu, došla u prilično srećan čas od kog se može još mnogo šta korisnog i važnog uraditi.

Već ono što je dosad u anketi rečeno i predlagano, bez obzira na teškoće izvođenja tih predloga, pokazuje koliko se ozbiljnošću, doduše i strahovanjem ali i vedrijim optimizmom, gleda na mogućnosti dostojnog oduženja velikom naš (ne samo srpske) jugoslovenske kulture.

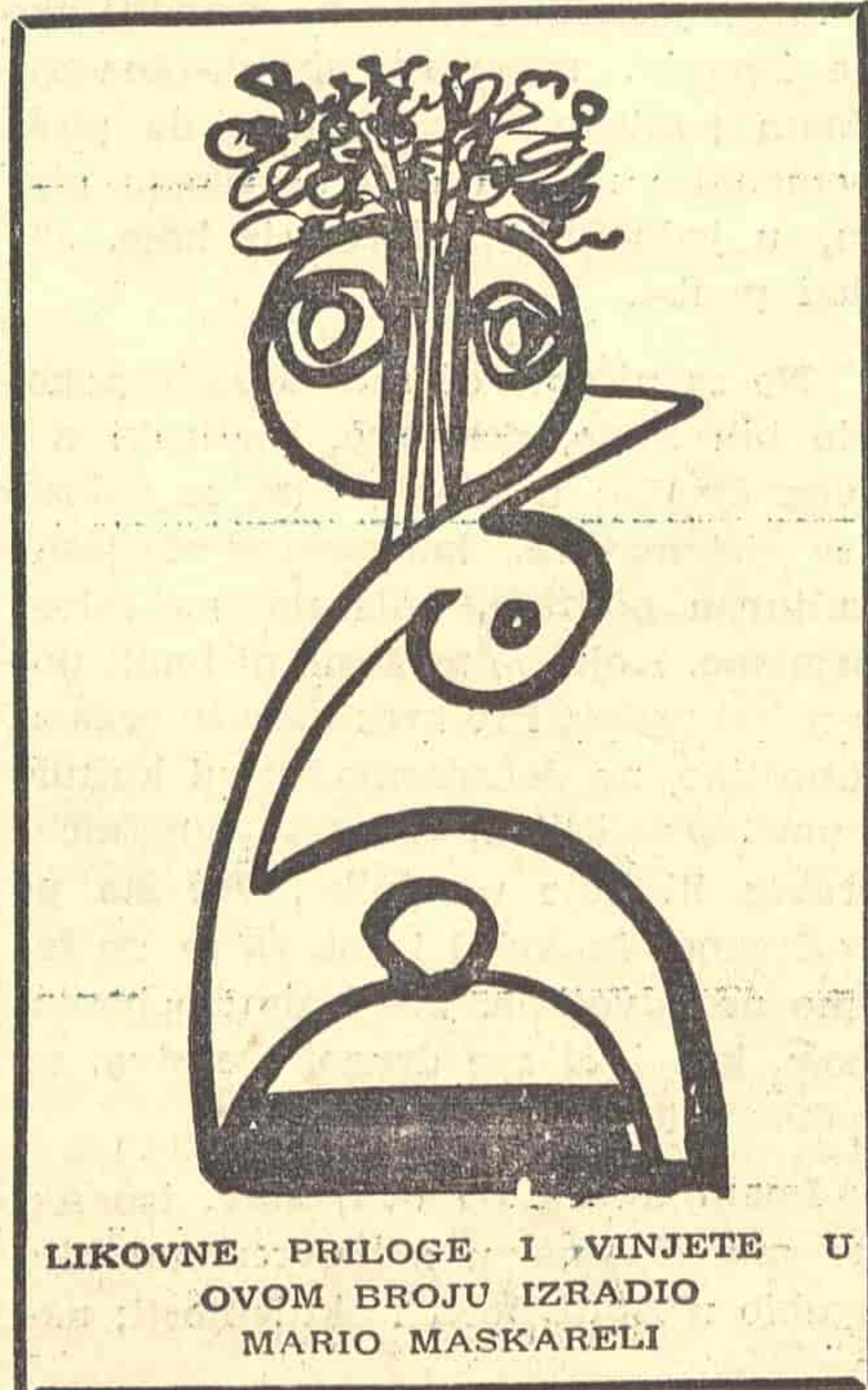
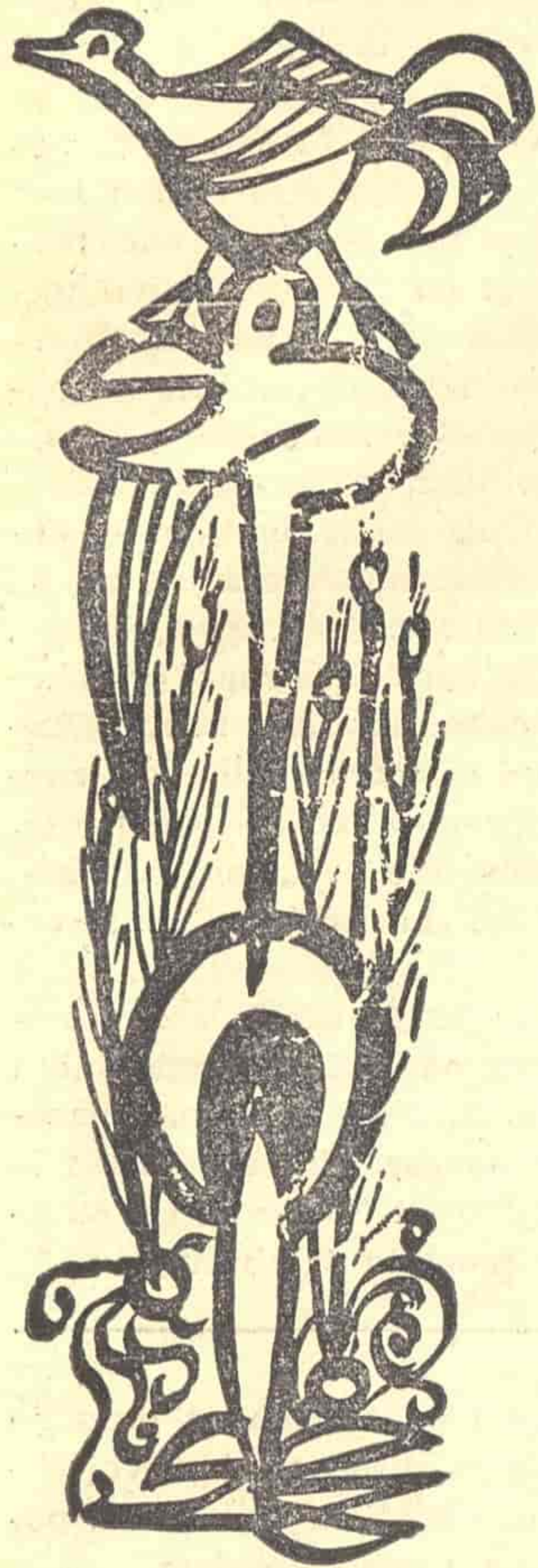
Istina je da nas istorijska iskustva u poslednjih stotinu godina upozoravaju da smo obilovali planovima i dobrim namerama ali smo daleko više oskudevali u njihovim ostvarenjima. A ti su se planovi množili i u naučnim ustanovama, podirani od književnih i javnih radnika, ali je, i pored zala-

ganja izvanrednih pojedinaca (mislim prvenstveno na Ljube Stojanovića), ostalo mnogo praznina, mnogo tog za čime još i danas težimo. Sve je to odraz naših kulturnih moći i nemoći, slabih sredstava, koja su upravo dramatično sprečavala ostvarenja samoinicijativnih akcija.

Svi mi danas, kao i oni koji su pred nama o svemu tome razmišljali, svesni smo i saglasni koliko naš Vuk obavezuje, da se tom našim stvaralačkim naučniku, lingvisti, folkloristi, istoričaru, književnom kritičaru, državniku, čiji se životni opus utkao i u svetske kulturne vrednosti odužimo barem sada, u vremenu u kome će nesumnjivo i država i sva zajednica učiniti, što se nije ranije moglo očekivati radi uslova u kojima se naš kulturni život odvijao.

Medutim, treba podvući (što su već učinili i neki od diskutantata) da Vuk obavezuje ne samo srpsku nego i svaku

Nastavak na 2. strani

Jugoslavensku nauku i književnost, svu našu kulturu, sve nas u svim oblastima Jugoslavije.

Proučavajući dva hrvatska preporeda, ilirizam i dalmatinski, susretao sam se s Vukom tako reći na svakom koraku, posredno i neposredno. I onda, kad je živio, kao i posle njegove telesne smrti.

Neobično bogata i raznovrsna dokumentacija pred mojim očima je izgrađivala dva Vuka, kako su ga gledali i shvatali njegovi savremenici Hrvati, kao i njihovi potomci, posle Vukove smrti. Prvi, još živi Vuk, s Hrvatima prijateljuje i diskutuje, voli ih pa i bratski ponekad prekoreva, kad ih savetuje, uostalom kao i svoje najbliže Srbe, a od hrvatske strane mu se jednako ljubavljivo i bratskim saosećanjem uzvrća, ceneći ga i diveći mu se i onda kad su polemicali i odvajali mišljenja. Retki su oni koji su se na grub način s njime sukobili, u stvari nerazumevajući ni nastojanja ni naučne rezultate velikana koji je daleko prethodio vremenima koja će ga tek kasno potpuno priznati i biti mu zahvalna. Iz tih još životnih Vukovih sukoba (mislim na Antu Starčevića) kasnije će se u rđavim i netačnim interpretacijama formirati jedna Vukova fizionomija, tendenciozno nagrdivana, koju je onda šovenski velikokroatizam u falsifikovanom vidu uzimao kao naročiti argument za svoje naopake težnje razbijanja ideje bratstva i jedinstva, a koju je ilirizam tako svesno i borbeno branio. Dakako, ljudima od nauke u Hrvatskoj, napose u Jugoslavenskoj akademiji, Vuk je i posle smrti ostao velikan kome imaju da budu zahvalni jednako Hrvati kao i Srbi. Svetli su svedoci ove pravilne struje: Rački, Kukuljević, Šulek, Babukić, Maretić i toliki drugi hrvatski naučnici.

U razgovorima s nesumnjivo najboljim poznavocem Vukovog sveukupnog kulturno nasleda, pokojnim A. Belićem, tražio sam obavještenja koja su mi bila data i dalje me vodila u sagledavanje pune istine. Belić me je podsticao da i posle značajnog poglavlja Stojanovićevo o Vuku i Hrvatima, u njegovom magistralnom delu, sadem na korone odnosa Hrvata prema Vuku, kao i na značenje tih odnosa, za Vukova života, kao i posle njegove smrti. Ja sam taj posao zahvatio u svoj sveobuhvatnosti, radio na njemu dugo vremena, prekidao ga, da se na kraju sada spremam da ga i završim. Biće to, nadam se, jedan skroman prilog oduženja nemaru srpske i jugoslavenske moderne kulture, jednovremeno i pokušaj da se objasne i prikažu istorijske istine ali i njene deformacije — isključivo na naučnim istraživačkim osnovama, a rezultati, nadam se, i s te će strane pokazati koliko je ta istina lepa i draga savremenim Hrvatima.

Na kraju, evo i mojih predloga koji, uistinu, mogu i moraju da budu ostvareni.

Pre svega saglašavam se sa G. Dobrašinovićem u pogledu bibliografije o Vuku, koja na žalost još danas ne postoji, a za iole stručniji rad o Vuku kroz proteklih 150 godina ona je neophodna. Ali, mada je sam G. Dobrašinović pokazao šta se sve može izraditi u vezi s radovima o Vuku posle Oslobođenja (u veoma korisnom „Kovčeviću“), ovaj veliki posao treba organizovati uz saradnju instituta i biblioteka u našim glavnim jugoslavenskim kulturnim centrima. Ovaj zadatak neće biti lako organizovati bez pomoći naših Akademija. Ali, kad već postoje toliki međuakademijски odbori, evo potrebe za osnivanjem jednog novog od neophodne koristi.

Prvi i veoma važni inicijator ove ankete — „Književne novine“ — dobro će uraditi da, i pored već izvesnih akcija Srpske akademije i Filološkog fakulteta, daju inicijativu da SANU sazove širi sastanak ustanova i pojedinaca iz čitave Jugoslavije, na kome bi se prodiskutovalo:

1) šta se može i mora uraditi do 1964. godine;

2) utvrditi perspektivni plan za izdavanje Opera omnia Vuka Karadžića — s predlozima da se iz saveznih fondova obezbede sredstva za to veliko naučno i nacionalno preduzeće. Dakako, taj posao zahteva pored sredstava i vreme od nekoliko godina;

3) utvrditi obaveze koje će za ostvarenje tih planova preuzeti pojedine ustanove.

dr Viktor NOVAK

Radimir RADUJKOV

Inicijativa Matice srpske

Danas je već svima poznato da će nas godina 1964. — jubilara godina Vukova — dočekati sasvim nespregnute: mi nemamo ni valjano ni loše izdata Vukova celokupna dela, a očevito je da ih ubrzo ne možemo ni imati. Stoga smatram da je sada poslednji trenutak da se odmah preduzme sve što je potrebno da taj neoprostivi dug što pre razdužimo. Mislim, međutim, da ni u ovom trenutku, kada smo silom okolnosti prinuđeni da radimo brzo, ne smemo pribegavati obmanljivim a hoc rešenjima od prolaznog značaja, nego da odmah, štedeći sredstva, pripremamo u prvom redu ono što će imati trajnu vrednost i stvarno pomoći i olakšati proučavanje Vuka i njegove epohe.

Prirodno je da smo i mi u Matici srpskoj razmišljali o tome šta bismo mogli učiniti za Vuka već u narednoj godini. Mislim da smo pritom doneli rešenje koje će odista biti od stvarne pomoći za vukovske studije. Naime, kada je Matica srpska prošle jeseni podela razgovore s predsedništvom Srpske akademije nauka i umetnosti o mogućim oblicima saradnje između ove dve ustanove, došli smo, odmah i lako, do zaključka da 1964. godine zajednički fototipski izdamo Vukove Danice i komplet Davidovićeve Novine srpskih. Poznato je da je Vukova Danica (1826—1829, 1834) almanah u kojem je, uglavnom, pisao sam Vuk, i onde objavio čitav niz svojih vrlo značajnih radova. Taj almanah, međutim, danas je prava retkost. (Matičina Biblioteka, na primer, jedno od pet godišta ima samo defektno.)

Još veća su retkost Davidovićeve novine. One su, kao što je poznato, izlazile od 1. avgusta 1813. do 14. februara 1822, dakle tokom nekih deset godina. One su važne ne samo stoga što su to zapravo prve prave srpske novine, nego još više iz razloga što su iz epohe stvaranja nove srpske samostalne države, iz Vukove epohe; zatim, što je u njima saradivao i Vuk, kao i čitav niz drugih savremenih književnika i javnih radnika (posebno u poznatim novinskim dodacima). Međutim, te novine su dragoceno; njihov komplet nema danas nijedna biblioteka u našoj zemlji, a teško da bi se komplet mogao sastaviti i iz svih defektnih zbirki svih naših biblioteka, tako da će se, pri pripremanju fototipskog izdanja ovih novina, snimci morati uzimati i iz stranih biblioteka (u Pragu, Beču, Budimpešti i dr.). Već ta okolnost jasno kazuje koliko nam je ovakvo fototipsko izdanje nužno, i ne samo za ovaj jubilarni trenutak. Kada ga budemo imali, moći će se lakše i pouzdanije, a svugde gde postoji želja za naučnim radom, vršiti naporan proučavanje Vukova vremena, kakva su danas onemogućena i u našim najvećim središtima.

Stoga smatram da će ovakvo izdanje Vukovih Danica i Davidovićeve Novine srpskih biti lep i koristan doprinos vukovskim studijama, dostojan da se za njega založe Srpska akademija nauka i umetnosti i Matica srpska. Ovakvo izdanje, sasvim u duhu Vukovih najzdravijih i najtrajnijih ideja, omogućuje demokratizaciju kulture i naučnog rada. A što je najvažnije, ovakvo fototipsko izdanje biće našoj nauci i kulturi potrebno i onda kada jednoga dana — nadajmo se da to vreme ipak nije suviše daleko — budemo imali odštampana celokupna Vukova dela u kritički besprekornom izdanju.

dr Salko NAZEČIĆ

Krupne reči

Riječima — „Mi smo Platoni i Aristoteli u današnjemu narodu našemu: mi treba sve cipele ove da prezmemo, i da pišemo za blagodarno potomstvo, koje će biti čisto od sadašnjih budalaština naše blagoobražene prostote, koje neće pitati gdje se ko rodio, i kako je išao, i kako se nosio, nego će gledati ono što mu je ostavio, i po onome će suditi o našim umovima i o srcima“ — Vuk je bodrio iz Beča učnog Mušickog, nekadašnjeg svoga profesora u Karlovcima i tada slavnog srpskog pjesnika. A govorio je, u stvari, o svom životnom vjeruju. Jer bez takvog stava i takvog shvatanja Vuk ne

Nastavak na 6. strani

Jeste li ikad u novinama pročitali vest da je načelnik jedne ustanove, ili direktor nekog preduzeća, bio u svojoj kancelariji u redovno radno vreme (ili prekovremeno), i da je pregledao poštu, potpisivao akta i prisustvovao sastanku kolegijuma ili upravnog odbora? Niste. A da ste na takvu vest naišli, bi li vam se ona učinila normalna ili pomena?

Ako se slažete da je prirodno i normalno da čovek radi posao za koji je plaćen, a da nije normalno o tom svakodnevnom fenomenu pomno informisati javnost — kako reagujete na vesti da je šef protokola (ili pomoćnik načelnika protokola) prisustvovao predaji akreditiva (ili dočeku, ili ispraćaju) nekog stranog ambasadora?

Šta saznajete iz takve vesti, osim da je čovek čiji je posao da dočekuje, ispraća i prisustvuje — radio svoj posao? Po čemu je to politički značajno, ili za čitaoca zanimljivo i poučno, ili uopšte vredno pomena?

(U tu kategoriju spadaju i vesti da je našeg novoimenovanog ambasadora N. N., koji je stigao u, recimo, Stokohagen ili Monte Zaneiro, na tamošnjoj železničkoj stanici ili aerodromu dočekao — razume se — načelnik ili pomoćnik načelnika protokola, ili možda čak obojica.)

Ali, nije filipika protiv ambasadora, načelnika, njihovih pomoćnika, ili protokola kao takvog (koji je, nema sumnje, veoma korisna i korisna institucija), nego beleška o protokolarijama i protokolizmu — o vrsti vesti koja sve više osvaja stuce

na marginama štampe

Kosta TIMOTIJEVIĆ Protokolarije

naših dnevnih listova i o jednom novinarskom načinu mišljenja koji čini da te vesti sve više oduzimaju mesto pod suncem politički sadržajnom, zanimljivom i poučnom štivu.

Koliko je samo spiskova zvanica, odnosno prisutnih (sa suprugama ili bez supruge) na prijemima, ručkovima, večerama, dočecima i ispraćajima. Kao da dužina liste objavljene u novinama ista uvećava značaj koji pridajemo nekom visokom stranom gostu! I, ako je toga gosta (recimo šefa države) dočekao šef naše države ili neko od najviših rukovodilaca, zar nije time nivo dočeka i tretmana jasno fiksiran? Kakvog tu onda ima značaja za javnost što je na dočeku, pored tolikih drugih, bio i sekretar u Državnom podsekretarijatu za ovo ili ono?

Odnosno, ako je sekretar u Državnom podsekretarijatu bio glavna ličnost na dočeku nekog stranog gosta, time je opet nivo i tretman fiksiran, te je prilično izlišno pominjati da je dočeku prisustvovao i vršilac dužnosti pomoćnika protokola koji tu, što se javnosti tiče nije bio ništa važniji od stjuardese, vozovođe ili dežurnog milicionera.

Ali, nije ovo ni pleođaje povratnih protokolarnih vesti uopšte. One mogu biti

sadržajne i besadržajne, dobro i loše sročene. Primer sadržajne, čak potencijalno zanimljive, a ipak loše napravljene, protokolarne vesti jeste ona jesenašnja, o tome da je predsednik Tito primio ličnog predstavnika meksikanskog predsednika Lopesa Mateosa. Taj lični predstavnik predar je Titu poklon Lopesa Mateosa. U vesti se navodi spisak svih lica prisutnih prijemu, razgovoru i predaji poklona — samo se ne kaže kakvog poklona...

Poseban su slučaj čestitke povodom nacionalnih praznika — odnosno svakog četvrtog ili petog dana nalazimo na istaknutom mestu vest ili dve da je neki šef države odgovorio našem šefu države na čestitku povodom nacionalnog praznika i da najlepše zahvaljuje.

Ako čestitke vredi beležiti i objavljivati, jer se iz njihovog teksta mahom može ponešto zaključiti o stanju odnosa (korektnih, prijateljski, srdačnih) sa ovom ili onom zemljom — odgovor na čestitku (ukoliko se ne objavi njegov sadržaj) stvar je tako formalna, tako automatski protokolarna i protokolarno automatska, da zaista nema nikakvog, ama baš nikakvog političkog značaja. Imalo bi političkog značaja, pa bi prema tome bilo vest, kad bilo koji šef države ne bi odgovorio na čestitku.

Ukratko, ne bi bio nikakav znak nepoštovanja prema našem Predsedniku (a još manje atak na naše međunarodne državne odnose i interese) kada bi se vesti o toj vrsti kurtoaznih povratnih recepisa prestale da objavljuju.

život oko nas

Božidar BOŽOVIĆ

ONAKO, UZGRED

PAO S GRANE

U broj: od 26. januara ove godine, list „Rad“ je objavio napis Branislava-Zeke Đorđevića „Članak na grazi, pisan „povodom“ mog članka iz prethodnog broja „Književnih novina“ „Delimo vrapca na grani. Uzgred, ovaj, nazovimo ga odgovor, nije bio ni ponuden „Književnim novinama“.

Ne bih komentarisao tuđe legitimno mišljenje suprotno svom, da je ono izneseno na uljudan i drugarski način. Međutim, u tom se napisu meni veli da „površno i sa nevericom“ govorim o „društveno-ekonomskim odnosima...“ za mi se pripisuje i „nepoznavanje zakonitosti našeg društvenog razvika“, i još ponešto u tom smislu. Nema mogućnosti da sudim o idejnoj potkovanosti i znanju u relevantnoj oblasti koje poseduje pisac pomenutih tvrdnji; vidim samo da moj članak uopšte nije shvatio i da bi svaka polemika s njim bila nalik na razgovor gluvih. Ima, međutim, stvari koje znam evicentno. Znam, na primer, da sam već godinama radim na poslu na kome sam nagrađen prema učinku (da, radu-učinku), u ustanovi koja spada u oblast kulture i umetnosti, a koja se finansirava sopstvenim prihodima: dalje, da sam učestvovao, koliko su mi sposobnosti dozvoljavale, u izgrađivanju i usavršavanju takvog sistema, koji je, uglavnom, dobar, mada još ne i savršen. Verujem da je dobar iako mi se dogodilo da jednog meseca zaradim i 30.000 dinara manje nego prethodnog, a mogu jednom i ništa ne zaraditi ako ne ispunim mesečnu normu-obavezu. Znam podjednako pouzdano da pisac pomenutih redova radi uz fiksnu platu, u jednoj kancelariji iz koje, eto, deli pouke.

Ne za njega, već radi drugih, ponovio bih samo, doslovno, suštinski deo svog članka: u njemu sam se založio „za sistematsku, koherentnu i jasnu kulturnu politiku, koje mi, na žalost, nemamo. Koju ne možemo ni imati dok u nekoj prilici, i to kroz najviše organe, skupštine, ne definišemo šta od kulture i umetnosti želimo (ne koje umetničke pravce ili koje umetnike, već šta po društvenoj funkciji) i dok za to želimo ne odvojimo, preciznim mehanizmom, kao i za sve drugo, sredstva, pa makar bila i minimalna“.

Imam utisak da ovaj stav, iznesen pre mesec dana, u međuvremenu nije izgubio u ispravnosti i aktuelnosti; na-

protiv. Mogao bih i da dodam da se suština naše kulturne politike i aktuelna pitanja u oblasti umetnosti neće rešiti fraziranjem, osobito ne kad je ono formalistički suženo na pitanje unutrašnje raspodele dohotka kao nešto samo po sebi i samo za sebe bitno; diskusija o idejnim pitanjima bila bi korisnija, a ni materijalni položaj kulture i umetnosti, materijalno favorizovanje lepog, zdravog i korisnog, takav je život! tu nisu sporedni. Staviše, trenutno je to važniji od svih savetovanja o unutrašnjoj raspodeli dohotka — koja je samo deo jedne dijalektičke celine i koja će, stoga, tek uz rešenje ovih pitanja dobiti svoj puni sadržaj, smisao i značaj.

CVRČAK, MRAV I — LAV

Divna stara basna o cvrčku i mravu dobila je svoje novo, moderno, „prošireno i dopunjeno“ izdanje.

U klasičnoj basni — zna se — lakomisleni cvrčak je preko leta svirao i pevao, pa je u zimu zakukao kod mrava, koji je leto proveo spremajući se za zimu.

U ovoj savremenoj postoji i lav. On ne misli na zimu; po tome je, dakle, sličan veselom cvrčku. Razlika je u tome što je on lav, a za lava — nema zime. On u zimu upotrebi svoj lavlji autoritet pa traži ugaj; njegov je argument to što je lav.

Ostaje da se vidi da li će kraj ove basne glasiti tako da on i dobije što traži, ili će mrav imati hrabrost da ga pusti da se zajedno s cvrčkom smrzava. To jest, da li lav ostaje lav i u našoj klimi.

NEUOBličENO OBLIKOVANJE

U nekoliko mahova, u poslednje vreme, pokretano je, s razlogom, aktuelno pitanje odnosa naše industrije i umetnosti, odnosno stvaranja onog što se naziva industrijskim dizajnom. Uz punu podršku shvatanjima da

treba što pre naći rešenja za otrzanje iz nasledenog primitivizma i u ovoj oblasti, može se dodati napomena da postoji još jedan srodan problem.

To je delovanje priličnog broja takozvanih umetničkih zadruga, koje se bave raznim pitanjima oblikovanja, sve do preuzimanja ozbiljnih i vrlo krupnih poslova u oblasti unutrašnjeg uređenja, od projektovanja do izvođenja. Zajednička karakteristika ovih umetničkih zadruga je, izgleda, to da nisu umetničke, da nisu zadruge (u prihvaćenom i poslovnom smislu te reči), i da po pravilu završe sa gubitkom, da, starijski rečeno, bankrotiraju. Ako bi se onaj drugoj po redu osobini moglo nekako i kroz prste progledati (zovi me i loncem, samo me nemoj razbiti), prvoj ne bi smelo. A ova treća samo je potvrda da osim lošeg principa na kome su zasnovane, ima i nečeg trulog u načinu na koji posluju, jer je reč o vrlo kurentnom polju.

Trebalo bi predložiti, valjda, da se osnuje ne-umetnička, ne-zadruga, koja bi poslovala s — dobitkom, i za sebe, i za druge, i za društvo. To jest, da se svi rasturena sredstva i snage u našim najvećim gradovima udružuju u preduzeća, kojima bi rukovodili kvalifikovani ljudi — gde bi se raspolagalo stručnom dokumentacijom i literaturom, i gde bi se vodio poslovni deo ove delatnosti, s tim što bi se umetnička, odnosno arhitektonska i likovna rešenja obično na osnovu konkursa davala autorima najboljih rešenja.

Kad se na zdravim i savremenim principima samo uobiči, valjda će oblikovanje davati i bolje rezultate.

Dosađaju, bar u Beogradu, zna jedna komisija koja sad trlja glavu šta da uradi sa straćenim parama, ako su samo straćene; a znamo, one druge, i svi mi — srećemo ih često u obliku ružnog i nesolidnog.

KO ĆE U EVROPU?

Poplava izveštaja, priča, nagadanja, komentara, rasprava o britanskom „ulasku u Evropu“, to jest u Evropsko zajedničko tržište i o slomu razgovora o tome (poplava koja sumnjam da odgovara značaju same stvari i za „dotičnu“ „Evropu“, a o nama i da ne govorim), podsetila me je na jednu autentičnu zgodu.

Tačno je da Britanci, kad pomenu Evropu, misle na njen kontinentalni deo, a izuzimaju sebe. Jedan stručnjak vrlo velike i poznate institucije, dobije pre više godina od nadležne službe predlog da sa stipendijom ode u inostranstvo, u neke evropske zemlje. Tom prilikom dat mu je upitnik koji je trebalo da popuni. Na svoje zaprepašćenje, u njemu je našao i pitanje o tome da li je ikada ranije „bio u Evropi“. Odgovorio je potvrdno, s napomenom da je i rođen u njoj, u tom i tom britanskom gradu, a da osim toga stalno živi u Londonu, najvećoj evropskoj prestonici.

Stipendiju nije dobio. Ni do danas.

KNJIZEVNE NOVINE

KA PROBLEMIMA KNJIŽEVNOSTI SOCIJALIZMA

Mila Stojnić: „RUSKA KNJIŽEVNOST XX VEKA“, I deo, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo 1962.

ZNAČAJ RUSKE sovjetske književnosti, mada nesumnjiv, još uvek nije u dovoljnoj meri ispitano i provereno. Neotklonjivi problemi umetnosti u uslovima socijalističke društvenosti zahtevaju, međutim, da se posebna pažnja posveti onim stvaralačkim fenomenima koji su nastali i razvijali se u atmosferi neposrednog (burnog ili postepenog) rušenja buržoaskog sistema, u atmosferi trudnog formiranja vanklasnih odnosa i mogućnosti. Dela ostvarena u tim ključnim vremenima, teorijsko-estetski principi istaknuti da omoguću slobodan izraz za novu misao — pružaju dragocen, dobrodošao materijal. Već i zbog toga da ne bi bilo ponovljenih grešaka, da bi se otišlo dalje u gradnji umetnosti koja, prvi put u istoriji, ima za podlogu svet eksploatacija i egzistencijalnih surovih zavisnosti. Takav fenomen predstavlja, najpre, ruska sovjetska književnost. Rodena kako je bilo jedino moguće (naporom niza stvaralaca koje je „sumrak građanskih institucija“ opteretio osećanjima beznada i vizijama apokalipse i kojima je, potom, revolucija „otvorila oči“, vaspitala ih da budu vitalni i čovečanski određeni) — ona znači, uslovno, najvažniju osnovicu za današnje i sutrašnje stvaralačke preokupacije. Ispitivanje njenih suština, zbog toga, kad je studijsko i nedogmatsko — ozbiljan je prilog odgovornom poslu ostvarenja socijalističke kulture.

U tom smislu, knjiga Mile Stojnić može biti nedvosmisleno pozdravljena. U centru njenog interesovanja jeste sasvim određen kvalitet: revolucija, tačnije — tema revolucije „u epicentru svih tih (umetničko-književnih) gibanja“. Tačno shvatajući revoluciju (kao mnogodimenzionalno i dugovečno narastanje progresivnih snaga i progresivnog prevrata), i hotetički da njene tokove u umetnosti zahvati u najplodnijim manifestacijama. „Mila“ Stojnić postupa imperativno i ispravno. Prikaz estetsko-etičkih učenja Lava Tolstoja, informativno-analitičke interpretacije simbolizma, akmeizma, futurizma i imazizma imaju za cilj uvođenje u rusku književnost Oktobra, druge decenije ovog veka, i dalje do danas. U svetlu tih tumačenja nalaze se potreba pažljivog sagledavanja suštine, recimo, simbolizma (koji je „svešt o krizi buržoaske kulture“ i „traženje rešenja prokletih pitanja izvan individualizma, racionalizma i empirizma na kojima je ta kultura počivala“), futurizma (čija je namera bila „da svojim stihovima konsternira i demoralise neprijatelja i da ga njihovim plamenom fiksira i osvetli, da ga učini vidljivim artiljeriji revolucije“), akmeizma i imazizma. Zapazice se, onda, da je težnja svih bez razlike sovjetskih pesnika u prvim godinama pobeđe revolucije da se odrazi i manifestuje „oslobodenje mase, a ne oslobodenje ličnosti“, da se izrazi stanje bezbednosti pojedinca samo „kao dela revolucionarne mase“ — prirodno prihvatanje najboljeg u nasleđu od romantizma do akmeizma, istovremeno kad i sopstveno, istorijski uslovljeno, rešavanje odnosa individua — kolektiv. Razumeće se, onda, da smela tvrdnja Mile Stojnić — „Sovjetska književnost u celini teško da je mogla već na prvim svojim koracima umetnički reprodukovati revolucionarni spektakl u svoj njegovoj kolosalnoj širini, a još teže ponirati u dubine revolucionarnih procesa u pojedincu u drbštvu...“ — ima osnovu, da je, naime, izvedena iz činjenice snažnog delovanja celokupnog protivrečja životnog i apstraktnog, koje je, kao senka, pratilo revoluciju i njen pobeđan hod.

Taj splet protivrečnih činilaca, shvaćen kao neminovno prožimanje istorijskih epoha, nije omeo autora da u analizi same sovjetske književnosti otkrije zakonitosti i izuzetnosti, karakteristične isključivo za socijalističko društvo. Izvesni nedostaci (Gorki nije predstavljen kao stvaralac, već kao teoretičar; Blok i Brjusov nisu zauzeli zaslužno mesto u galeriji spontanih pesnika Oktobra; ovladano je, bez neophodnih raščlanjivanja, konstatovati da su romani *Tihi Don* i *Hod po mukama* vrhunska ostvarenja sovjetske književ-

nosti dvadesetih godina) ne mogu u manjiti osnovnu zaslugu Mile Stojnić. Nesumnjivi znalac ruske književnosti XX veka, ona to znanje uspeva da oplemeni i produbi naročito prilikom obrade suština sovjetske književnosti. U eseju *Tema revolucije u ruskoj sovjetskoj književnosti*, sigurno pisanom, ima, na primer, dosta teza za diskusiju, za neslaganje čak, ali je činjenica da je autor svoja zapažanja i misli dosledno sproveo, da je dokazao: prvo, da sovjetska književnost nije ni prosta, ni pravolinijska, da je i svakom svojom nedovoljnošću suprotstavljajući minucioznosti i bunovnosti, da je grozna; i drugo, da je toj književnosti neophodno, u ime pravilnog razumevanja njenih poruka, prići s gledišta subjektivnog, ali takvog koje nije prosta negacija objektivnog, već njegovo — osmišljenje.

Govoreći o Mihailu Solohovu, Mila Stojnić saopštava da su za ovog velikog pisca bitna dva nerazlučna čvora: pojedinac i društvo, „dve revolucije — ona koja se odigrava u čoveku kad raskida sa jednim načinom života da bi otpočeo novi i ona u društvu koja je uslov i okvir onoj prvoj“. Svakako dve revolucije. I razumljivo je, i dobro je, što umetnost najpre interesuje prva, i što je Mila Stojnić njoj poklonila bitni i uspeliji deo svojih preokupacija.

Dragoljub S. IGNJATOVIĆ

esejistika

POEZIJA KAO HRAM SPASENJA

POVODOM DVOGODIŠNJICE SMRTI BRANKA MILJKOVIĆA

U poeziji, kada se ona shvata, tumači i odgoneta kao unutrašnji reljef ličnosti, možda je najcelshodnije tragati za jednom jedinom rečju. Postoje takve reči kojima se pojedini pesnici ne mogu otići, pod čijom opsesijom stvaraju, kojima se najređe poveravaju, koje su njihova utopišta i njihov grob. Takva reč može da bude i ponor, na primer, ona se može često sresti u stihovima izvesnih pesnika, ili se prepoznaje u drugim rečima, koje kao da silaze, spuštaju se, gledaju naniže, koračaju nadole, ili se strmoglavljaju, odronjavaju, ruše i gube le pod nogama. Po njima se i neki pesnici nazivaju pesnicima ponora: samo što su jedni od njih zagledani nad ponorom, večno se nalaze na njegovoj ivici, a drugi su na njegovom dnu, tako da i kada pevaju sunce i nebo, čoveka i zemlju, oni pevaju iz njegove tišine. I reč sunce je va pa j i reč nebo je ponor. Okrenut naniže ili okrenut naviše. Pesnici se raspoznaju po rečima kao što se i reči raspoznaju po pesnicima.

Branislav Miljković jedan je od malobrojnih pesnika koji se može tumačiti po reči koju nije nikada rekao, nikada napisao. Umesto te reči, u njegovoj poeziji je prazno mesto. On nije pisao zato da na kraju kaže jednu jedinu reč. Miljković je pisao zato da bi smogao snage da tu reč nikada ne kaže. Njegovi stihovi grozničavi su pokušaji sudara sa sudbinom, očajnički napori da se odupre samome sebi. I zato je sav u vrtlogu i bezglavom oblaženju oko neke svoje zamišljene ose, zato je njegova poezija u krugovima sve bližim i sve nižim. Poetske reči njegove poezije kao da izgovara čovek koji je u vrtoglavicama ostao svestan. Ali koja je ta reč koja imenuje crveno dugme na signalnoj tački njegovog bića? Otkuda kod njega misao da bi pritisak na to dugme značio katastrofu, otkuda ta nepojamna želja da se dugme pritisne?

Postoji kod Miljkovića jedan stih koji ga duboko osvetljava: A dva i dva su jedan. Kao što u kontekstu Don Zuana dva i dva su četiri zvuči veoma uverljivo i sudbonosno po njegovu ličnost, kao izvesna istina koja je nad čovekom i kao ni malo jednostavno pronicanje u nju, tako u kontekstu Miljkovićeve poezije istina da su dva i dva jedan ostavlja utisak neumitne pravilnosti. Oseti se odmah da u tom stihu nema ni igre ni svetlučave

NE SAMO zbog nedostataka svežih premijerskih meta, već radi draži kojom odiše jedna retko iskušavana tema, ovaj napis nastojeći da razmotri nekoliko vitalnih satiričarskih problema na primeru sedamdesete reprize beogradskog Satiričnog kabarea „Komarac“ koji je, pre nekoliko meseci, postao legalni i punopravni podstanar „Ateljea 212“.

Da Satirični kabare „Komarac“ uistinu ne predstavlja jednu sjajnu klicu i potencijalno leglo satiričnog žanra, sigurno je da bi komentar ove vrste bio sasvim izlišan. Situacija je, međutim, sasvim drugačija. Prošlogodišnji uspeh ove estrade i zavidan odziv publike obavezao je animatore prvog i drugog satiričnog programa da zavuku svoj žalac i dublje pod kožu, ispod površinskih kopova i anegdotskog marnog tkiva, da zagrizu tamo gde boli, okušaju zatravanu krv i ostave već jednom na miru jedno i neudžno marvinče koje već mesecima bezdušno sisaju. Naslov koji su nadenuli svom kabareu, mada neoriginalan i često zloupotrebljavan, srećna je ilustracija suštine i namene svakog satiričnog žanra. Ta, naizgled bezopasan, životinjica, naručana samo mikrometarskim šilom i kapljicom kiseline, kadra je da pokrene iz zapanjenosti glupe hipopotame i dostojanstvene slonove, pa čak i same ljude. Dakako, jedan komarac u stanju je da nanese bol samo finim

stražnjicama novorođenčadi, ali čitav roj nateraće i krdo bizona u bekstvo. Četa momaka i devojaka, kojom raspolaže roditelj Nebojša Komadina, četa amatera i diletanata, s izuzetkom nadarenog Zorana Radmilovića, zvezde ovog programa, takav je baš roj čije su udružene žaoke u stanju sjajno da prekopaju debelu kožu mnogih naših društvenih zala.

Današnji program Satiričnog kabarea „Komarac“ kontaminiran je i skopan od dve raznorodne estradne večeri, izvedene u toku prošle sezone, prve iz pera Slobodana Novakovića i druge, u autorstvu Bora Oljačića. Pri isteku prošle kalendarske godine taj je program nosio naziv *Beograd 1962*, a danas ga krasi naslov *Beograd 1963*, što bi se dalo objasniti težnjom u stanju sjajno da prekopaju debelu kožu mnogih naših društvenih zala.

tine. Nekada, bez grize vesti, sklapali smo oči pred dramaturškom i glumačkom neukošću ove estrade jer bili smo zaslepljeni varnicama koje su sustizale jedna drugu i dobro se čuvali da se ne oprljimo; danas, međutim, niko više ne potpruje taj kovački meh i sjajne žiške na dobrom su putu pepela, baš onako kako je to moralo da bude. U nedostatku aktuelnijih štiva Karijska kriza još uvek se apostrofira u ovom programu, baš kao i ime Elija Pincija, za koga sumnjamo da je posekao toliko nedužnih glava. Komarac ženka koji je znao da oprlji i da ubode na pravom mestu, koji bi bezuslovno vremenom ojačao i razgranao svoj žalac, sada samo zuji kraj uha, nalik na bezopasnog mužjaka koji ne raspolaže ubojitim rilom i hrani se samo polenom ili ne uzima baš nikakvu hranu.

Satirični kabare, tipa koji su Nebojša Komadina, Slobodan Novaković i Bora Oljačić odabrali, dužan je, ako namerava da opstane, da se neuporedivo čvršće poveže sa svakodnevnim empirijom, da prati svoju matricu u letu i da ne izneverava primarni društveni faktor — neprekidno, nezadrživo proticanje vremena. Kao villin konjic, on se mora radati i umirati u samo jednom danu, jer je mačka sa devet života, jer je Feniks, jer je hidra, jer je prepolovljena glista. Za takav kabare potrebno je više pisaca od samo dvojice, koliko ih je dosad uzelo učešća u ovom poslu, potrebna je čitava pukovnija duhova i duha da ta letina procveta i da se ubere dobar plod. Neka mi niko ne kaže da nema puta i načina za angažovanje profesionalnih humorista Novakovićeve i Oljačićeve fele; i dvojica su dovoljna za redigovanje i kontaminiranje stotina i stotina varnica koje bi potekle sa svih strana ovog rada kada bi se, nekim čudom, organizovao stalni konkurs u javnosti, u školama i na fakultetima za najuspešiji satirični geg ili aktuelnu gatku. Sumnjam da među mladim ljudima danas, koji bi se bez sumnje listom ođazvali na ovakvu inicijativu, postoji takav koji ne bi bio u stanju da smisli makar jedan uspeo vic. Ako ikako postoji čovek koji u svom veku ni jednom ne dođe u situaciju da izvali dobru šalu, trebalo bi mu svući pantalone i dobro ga išibati jer to nije čovek. Baš kao što nije čovek ni onaj komé se ni jednom ne dogodi da napiše svoju pesmu. Naravno, takvi brojni humoristični autori nikada neće postati humoristi, kao što, u najvećem broju slučajeva, pesnici ne postaju pesnici zahvaljujući samo jednoj pesmi. Deset hiljada šaljivih odgovora čini hiljadu korisnih gegova; hiljadu korisnih gegova čini samo stotinu upotrebljivih poena. Ipak, to je deset satiričnih večeri. Na taj način, na jedan od mogućih načina neprekidnog osvežavanja Satiričnog kabarea „Komarac“, ili estrade sličnog tipa, nije isključeno konstituisanje čak i jednog populističkog satiričnog pozorišta, ali takva zamisao se već graniči sa pustim snovima.

Mesto i uloga satire u našim društvenim uslovima još uvek nisu perfektnirani, ali ne postoje razlozi da niz lucidnih humorističkih duhova kojima raspolažemo spontano izvrše tu neophodnu sedimentaciju, ako nikako drugačije onda na način na koji uporni putnik, za noćila, napipava svoj drum. Mnogi oni koji smatraju da je socijalizam nespojiv sa satiričnim delovanjem grupe ili pojedinaca nisu u stanju da shvate da je baš takva socijalna i politička konstitucija najsvrećnija klima za bogatu satiričku žetvu jer je jedina kadra da se ogledne u samoj sebi, da kultivise svoj rođeni rast i da samu sebe za perčin odvuče nebu od oblake. Takva satira ne bi bila samo krivo ogledalo, već mikroskop, durbín i bič.

Vuk VUCO

Nastavak na 6. strani

Aleksandar PETROV

INTIME LOJZE KRAKARA

„CVET PELINA“, „Cankar-jeva založba“, Ljubljana 1962.

OD PRVE ZBIRKE PESAMA *V vzponu mladosti* (U usponu mladosti, 1949) do *Cveta pelina* jasno je uočljiv razvojni put pesnika Lojze Krakara, a iznad svega njegovi misaoni i emocionalni rasponi na tome putu. U prvoj fazi svog poetskog izražavanja sveta Krakar je dao, na jedan veoma jednostavan i nenametljiv način, vreme svoga dečastva i prve mladosti provedenih u ratu (u logoru) i posleratnoj izgradnji; u tim pesmama prisutna je izvesna, jedva приметна tuga za odbeglim detinjstvom koje je, kako bi rekao Ciril Zlobec, značilo „muške godine“ i u njima nemilo suočavanje sa smrću i sa svakodnevnom neizvesnošću; no isto tako Krakar je, u svojoj prvoj knjizi, sav u nekom oduševljenju obnovom i lepotom izgradnje zemlje. Izražavajući sve to, on ni u jednom momentu nije pribegao plaču i jecaju, u prvim, niti pak verbalnoj patetici, u drugim pesmama. Iskrenost, prostosrdačnost i prirodnost — osnovne su karakteristike njegove poezije, i to je ono što ga — još i po temama i motivima — veže s grupom posleratnih slovenačkih pesnika, „rođenih u godinama između 1925. i 1931“ (Kajetan Kovič, Ciril Zlobec, Janez Menart, Tone Pavček i dr.). Oni su od početka bili u toku života, ratnog i poratnog, njegovih problema, rana i svega ostalog, što su veoma sugestivno, svaki na svoj način, transponovali u svojim poetskim ostvarenjima kroz prizmu svoga doživljaja sveta, koji je gotovo uvek ispunjen i nekim strahom, ličnim nemirima i strepnjama.

I u *Cvetu pelina*, najnovijoj Krakarovoј pesničkoј zbirci, rat je izuzetno prisutan na osoben način, prisutan sa svim svojim užasima, čitavim svojim paklom i čovekovom neizvesnošću. No ovoga puta još, uz ponovno doživljavanje i proživljavanje, veoma intenzivno i impresivno, Krakar je pribegao i razmišljanju o ratu i o svim njegovim žrtvama. Čitav ciklus *Auschwitz* protkan je spoznajama tragičnosti, uzaludnosti postojanja i, isto tako, razočaranjima. Krakar je suočen s prošlim i sadašnjim, koji kod njega radaju izvesnim očajem, nepoverenjem u pravednost istorije, zgražavanjem nad njenim hodom: nekada mučilište, pakao, „najveći grob grobova“. Aušvic je, u pesnikovoј viziji i ponovnom doživljaju, mesto kome hodočaste, u isto vreme, i preživeli ubice i preživeli svedoci smrti, bivši logoraši, kojima su se svi krikovi i sve izgubljene, zauvek ugasle oči duboko urezale u sećanje i postali sastavni deo dana i noći, jave i sna njihovog posleratnog života. Otuda je proizišla i pesnikova rezignacija:

„Pijan od užasa, kleo sam istoriju na ovom najvećem grobu grobova, kleo je što je učila svet zločinu u ime glupih gesla i bogova, prokleo sam piramide i sva svetišta, tu laž o veličini — i sve njene koji su nadutost, krv i zgarista proglasili kulturom ove zemlje.

Ne, laž je Cezar, laž sve epopeje!
Istina je beskonačno bliže: tu.“

(Auschwitz)

Tragika izgubljenosti životnih lepota, nedoživljene ljubavi, treptaja ponoćnih zvezda, nedoživljenih dana snova i sreće, spoznaja „groba izgubljene mladosti“ — sve to daje poseban ton i neku čudnu atmosferu svetu Krakarovih stihova u zbirci *Cvet pelina*, koja po svojoj osnovnoj boji odudara od njegovih ranijih pesama. U *Cvetu pelina* kao da nema razdragosti, mladalačkog ushita, kao da ne postoje vedrine i bistrine življenja, i Krakar kao da nema onu svoju nekadašnju snagu i želju da svet gleda toplijim i blažim očima. Čak i kada peva o drugim, on peva o „dušama izgubljenih ljudi“, o ljudima „bez ideala, žena i boga“ i koji su nekako uvek boemski raspoloženi, večitno „željni života i gladni srca“. Svet izgubljenosti i izopačenosti Krakar je sugestivno ovaplotio u ciklusu *Kolodvorska restavracija*, u kome su prisutne crnine kasnih noćnih sati, nespokoji samoće i beznođa, koji najzad uradaju prodornim vriskom (u pesmi *Krik*).

Lojze Krakar je izrazio subjektivni pesnik, pesnik koji svet uvek i svuda gleda kroz prizmu svojih nesporenja sa životom; otuda je verovatno i proisteklo njegovo pribegavanje svetu izgubljenih i prevarenih, svetu ostavljenih i otuđenih. Otuda, možda, nje-

ZAKLJUČUJUĆI treću svoju zbirku, Irena Vrkljan naglasila je pesmom „Rodendan“ da stihove koji su prethodili smatra putovanjem (sacinjnim „od gledanja unatrag“) u tom i tom pravcu i kroz te i te predele. Pomalo je ne-fer, čini mi se, što je taj svoj propekt — nazovimo ga za prvu priliku turističkim — istakla tek na kraju, jer, moglo se dogoditi da neko neobavešten krene i kad sve bude kasno počne da traži pare natrag tvrdeći da je prevaren, provozan krajevima koje je video, ili još gore, koje nije ni želeo da vidi. Da ubuduće ne bi bilo takvih nesporenja pokušajmo potencijalnim putnicima da opišemo šta će videti, ali pre svega, opomenimo ih pošteno da ćemo se voziti kroz pejzaže (čitaj: cikluse) koje smo delom mogli da vidimo i u drugoj zbirci. (Istina, i u drugoj ih je bilo iz prve, ali to nas se sada manje tiče.)

Zbirka „Stvari već daleke“ sastavljena je od pet, na prvi pogled tematski izdvojenih ciklusa. U prvom ciklusu („Sanjari“) pesnikinja svu snagu svoje mašte usmerava ka prizivanju scena iz detinjstva i prve mladosti, iz tog doba koje je bilo obeleženo vedrim tonovima i imalo snagu sna u kome

stručnjaka. Samo informacije radi navedimo nekoliko imena i naslova tekstova iz veoma obilnog sadržaja. Na uvodnom mestu je esej Milana Predića o glumačkoj umetnosti „Eufrozija“; Svetozar Radojčić objavljuje članak iz istorije pozorišta „Od Dionisija do liturgijske drame“, a Hamid Dizdarević o vlasti u Bosni i srpska putujuća pozorišta; Dušan Mihailović i dr Jelena Danić-Stanojević pišu o Sekspirovim i Igoovim delima na beogradskoj pozornici, a Raško Jovanović u članku „Andrija Fijan u Beogradu“ govori o vezama srpskog i hrvatskog teatra; sem pomenutih štampan je i niz članaka o našim značajnim piscima Lazi Kostiću, Milovanu Glišiću, Dragutinu J. Iliću i njihovom učesću u radu pozorišta, niz tekstova o našim istaknutim pozorišnim radnicima Joakimu Vujiću, J. Medzi-Konstantinovu, Jovanu Đorđeviću, Lazi Telečkom, Fotiju Iliću i drugima, kao i sećanja na pozorište između dva rata i razne pozorišne zgrade.

Želeći da ovaj pažnje vredan deo jedne kulturne akcije od opšteg značaja bude u potpunosti efikasan, treba želeći da se ovakvi zbornici što češće, a ako je moguće i redovno, štampaju. (B. A. P.)

gove stihove protkiva nesvakidašnja nostalgija i ljubavna čežnja, san o sreći i lepoti. Ali, isto tako, iz njegovih stihova izbija i nešto gorko i oporo tekućeg života, nešto svakidašnje i bolno, šikne ono čovekovo potucanje i traganje za sigurnom egzistencijom i za poštovanjem ličnosti.

Promatrajući sve na odnosu pesnik — okolina (pesnik i neko drugo zanimanje), on je, u svome nepoimanju tempa života savremenog čoveka, došao do teških spoznaja koje su ga odvele u depresivnost i, ponekad, u malodušnost.

U sklopu sa svim tim elementima, koji su kazani nekad otvoreno a nekad samo nagoveštavani, treba promatrati Krakarovu poeziju i probleme koje ona sama sobom nameće. Ona je prepuna nezadovoljstva, neraspoloženja i izvesne zanesenosti vlastitim pesnikovim snovima koji često imaju tragično-romantičarski veo, vijonski, bajronovski ili, pak, veo jesenjinske izgubljenosti.

Tode COLAK

Borivoje Jevtić: „LICA I MASKE“, „Veselin Masleša“, Sarajevo 1962.

ČARI SEĆANJA

KNJIGA *Pisci i maske* sadrži izbor iz obimnog, kritičkog i publicističkog rada Borivoje Jevtića. U njoj se nalaze, između ostalog, članci o stvaralaštvu Isaka Samokovlije, Hamze Huma, Marka Markovića, Jovana Palavestre, o mestu i značaju Sterije u istoriji naše drame; u nekoliko članaka, zatim, Jevtić raspravlja o principima pozorišne režije i dramaturgije, analizirajući pojedine drame Sekspira, Brehta itd. Ali našu pažnju ne privlače pomenuti članci, pisani, uostalom, dosta konvencionalno.

Knjiga *Pisci i maske* interesantna je, u prvom redu, zbog Jevtićevih memoarskih tekstova posvećenih Branislavu Nušiću i, naročito, članovima književne Mlade Bosne. Ovaj plodni pripovedač i dramski pisac bio je regionalno usmeren i inspirisan kad god je progovarao o mestima svog detinjstva i mladosti, svojim drugovima, bosanskim književnicima i javnim radnicima; tada je njegov glas zvučao poletno, iskreno, toplo i nostalgijno. Pripadajući generaciji koja je prva počela, na početku našeg veka, da stvara u Bosni književnost u pravom smislu te reči, Borivoje Jevtić je nosio u svom srcu sav njen zanos, romantizam, veru u ideale ali, u isto vreme, i osećanje tragike ljudskog života. Njegovo sećanje na Jovana Vargića, pesnika Mlade Bosne, sadrži, osim plemenite zahvalnosti i ljubavi prema mrtvom i nesrećnom prijatelju, do-

sto ne autobiografskih činjenica, a ono svakako intimnog tona korisnog za razumevanje Jevtićeve stvaralačke ličnosti. „Tuga bosanskog rezaža na kom i svetlost ima nešto nepodnošljivo i nešto užasno ožalošćeno“ sumornim bojama je senčila duhovne vidike mladog intelektualnog naraštaja suočenog, već na samim počecima sa surovom stvarnošću austrijske okupacije i kulturnom zaostalošću naroda. Osim te svoje ljubavi za melanholični bosanski predeo, voleo je Jevtić i sve sudbine poklošene nekim vihorom, izgubljene u nekom brodolomu. Život Jovana Vargića, „neobebežen ciljem o n krupnim snom“, privlačio ga je možda i zbog toga što je u njemu prepoznao objekat vlastitih lutanja, onaj, kako je mislio, neizbežni „proces ideala“ koji vodi iz zanosa u razočaranje.

Borivoje Jevtić evocira u svojim uspomena prvu deceniju XX veka, obeleženu hipertrofiranim nacionalizmom bosanske omladine u čijim se najborbenijim redovima i on sam nalazio. Za književnog istoričara vrlo su zanimljiva Jevtićeva sećanja na Mitrinovića, Sarajevski književnici između sebe i još neki tekstovi memoarskog karaktera. Pisac tu govori o svojim literarnim počecima oko 1910. godine, ističe ulogu *Bosanske vile* u tadašnjem srpskom književnom životu, u kojoj su se javili mnogi kasnije priznati pisci i na čijim se stranicama formirao duh književne Mlade Bosne; seća se likova Miloša Vidakovića, Dragutina Radulovića, Dragutina Mrasa, Pere Slijepčevića. Naročito je lepo i reljefno izvajana figura Dimitrija Mitrinovića, inicijatora mnogih novih strujanja u ondašnjoj našoj lirici. Sastanci mladih buntovnika u mračnim sarajevskim alejama, na kojima je Mitrinović pričao sa žarom entuzijasta o modernim strujanjima u evropskoj umetnosti i filozofiji, opisani su sugestivno, sa smislom uočavanje detalja, koji predstavljaju značajnu gra“ za rekonstrukciju zbiivanja tih davno prohujalih dana.

Noseći u svom sećanju, kroz sve me ne života, sliku ne samo svoje mladosti već i jedne kolektivne, oduševljene i naelektrizirane ideom patriotske akcije i osećanjem neprekidne poetske egzaltacije, Borivoje Jevtić želi da bude na mnogim stranicama svojih uspomena istoričar jednog pokoljenja, letopisac njegovih uspona i padova. Iako je isuviše nepotpun u svojim izlaganjima da bi mogao dati široku sliku Mlade Bosne, isuviše subjektivan i anegdotski orijentisan, ipak njegove uspomene doprinose boljem, neposrednijem razumevanju literarne klime jednog značajnog perioda naše istorije.

Borivoje Jevtić bio je, izgleda, znatno meri obuzet čežnjom za svojom mladošću koja je, svim onim što ju je politički i kulturno ispunjavalo i pokretalo, značila za njega duhovni izvor svih kasnijih zbiivanja. Zato je on preduzimao, oživljujući nekadašnje prizore, u polusnu sećanja blago i prijatno uspavano čežnjom za prošlošću, sentimentalno putovanje kroz krajeve gde je jednom, pre toliko godina, živeo od ideala i snova. U tekstu koji nosi romantičan naslov *Radanje jedne duše*, inače pisanom u bolnici uoči smrti, Borivoje Jevtić je izneo nekoliko uspomena iz svog detinjstva i dečastva i opisao patrijarhalnu, poluorijentalnu sredinu Sarajeva na medi dva veka. To je bilo vreme koje će se u njemu, iz kasnije perspektive, ukazati kao trajan doživljaj, privilegisano stanje večnog zanosa, kao prijatan san iz koga se posle s gađenjem budio. Ali taj san, nostalgijan i dubok, sadrži u svom jezgru sliku jednog burnog vremena i zato ga ne treba odbaciti.

Pavle ZORIC

Kad se sažme ovo što je rečeno o problemima kojima se ova zbirka bavi, i o načinu na koji ih tretira, i kad se tome doda da je taj način, sem u ekstremnim slučajevima, takav kakav je, veoma korektan i rutiniran, trebalo bi, po svemu sudeći, rezimirati sledeće: zbirka Irene Vrkljan „Stvari već daleke“ spada u one zbirke o kojima recenzenti najmanje rado pišu, ili, uglavnom pišu ono što se s malim, ili nikakvim promenama može vezati za mnogu zbirku naših savremenih pesnika. To je delo koje malo čim oduševljava, a još ređe indignira. Pesnikinja se, reklo bi se posmatrajući sve tri njene zbirke, kreće ka otkrivanju osećanja i redukovanju misli, a nekim pesmama pokazuje i sposobnost da ostvari mnogo više; kakav će vid to u budućnosti da dobije, pitanje je na koje samo ona može da da odgovor.

Bogdan A. POPOVIĆ

Poezija srednjeg reda

Irena Vrkljan: „STVARI VEĆ DALEKE“, „Zora“, Zagreb 1962.

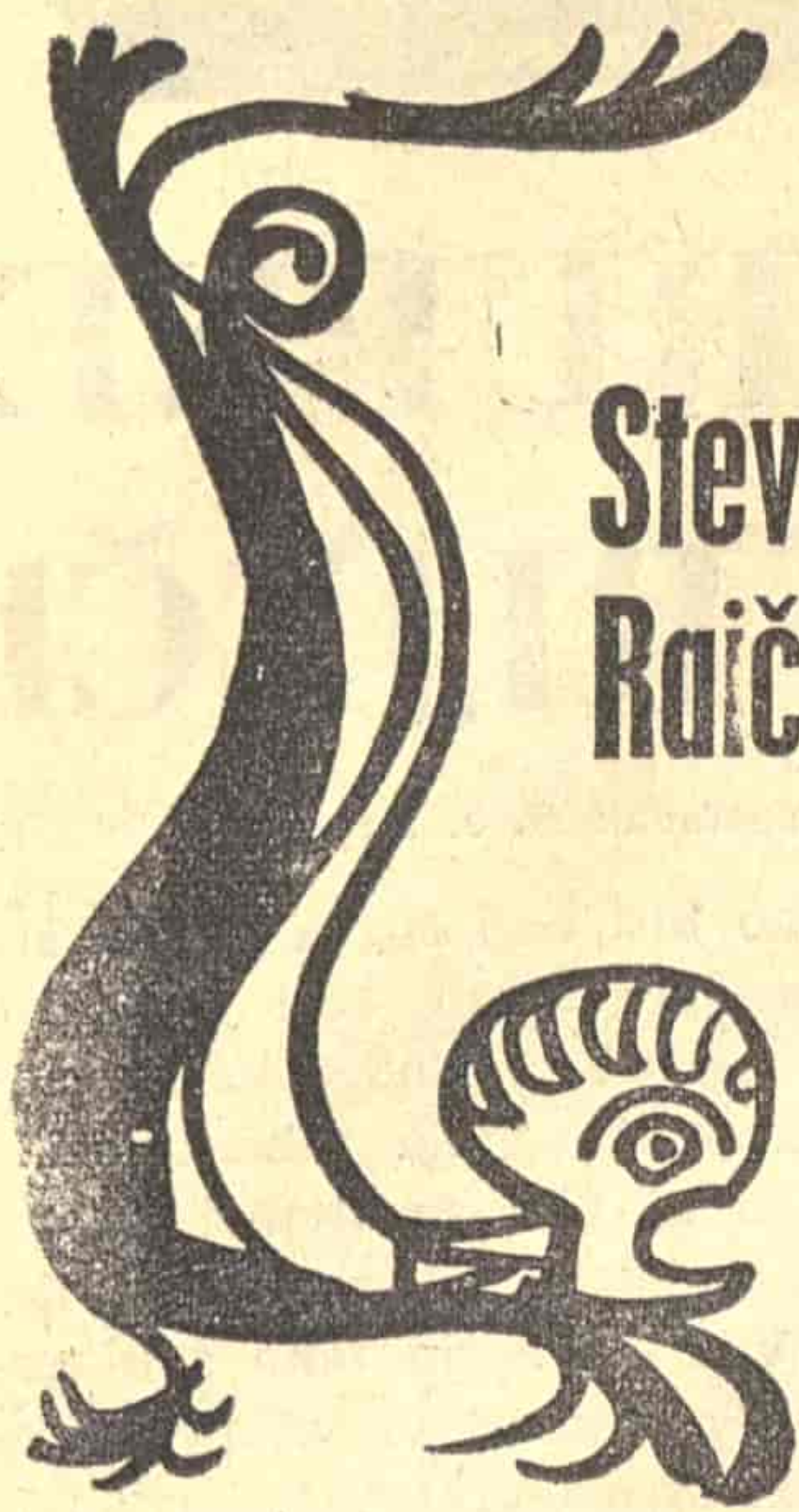
Irena Vrkljan je sve moguće, sve premostivo i sve veoma lepo, posvećujući ga sećanjima na literarne doživljaje koji su imali značaja za nju, na prijatelje; doživljaj prirode, njenih mena i pojava koje ih prate, poistovećenje sa prirodom ispu njava drugi ciklus („Godina“); pesme u slavu ljubavi i voljene osobe, pesme o strahu zbog mogućnosti gubljenja ljubavi i o pogubnom uticaju košmarnog modernog sveta na osećanja sadržaj su trećeg ciklusa („Seobe“); četvrti („Sudbina“) pisan je iz pozicije očajnika koji je izgubio ljubav i obogaćen je, naravno, tragičnim osećanjima; peti i završni („Ponoć“) predstavlja vajkanje za prošlom srećom i pokušaj sinteze svekolikog emocionalnog i misaonog potencijala utrošenog u ovoj zbirci.

Kao što se vidi, „tema“ ove pesničke zbirke, njen misaoni kontinuitet, pa i njen emotivni fond nisu bogznakako zanimljivi ni inventivni. Štaviše, sve je tu vrlo jednostavno. No, jednostavnost, a pogotovo kad je reč o riznici koja većim delom predstavlja večnu inspiraciju, svakako nije ono što se pesniku može u zlo pripisati. Nezgoda je samo kad taj pesnik zaplašen, valjda, jednostavnošću svojih misli i osećanja na silu boga pokušava da ih komplikuje, kad traži što posredniji način da ih izrazi. Lirika Irene Vrkljan puna je osećajnosti, tihe kao tiha rečica koja prolazi pored blago valovitih pejzaža odražavajući ih, cvet od čistih i lirs-kih i lepih osećanja, sam po sebi dovoljno lep da bi trebalo da bude kićen. Jedan kritičar uporedio je ljubavnu liriku Irene Vrkljan sa Popinom, gubeći iz vida da joj nedostaju Popine snažne reči, dovoljne same sebi, i sugestivne i izražajne metafore, koje ona pokušava da nadoknadi preteranim nabranjanjem, sa ponavljanjem mnogih atributa i simbola. Organizacija njenih pesama podseća na manir većeg dela naše savremene poezije; to je tip poluimažističke („Došao si sasvim iznenada/bez žalosnih šatorskih ponjava predvečerja“) organizacije u kome elementi pesme deluju kao da su poređani, što je često praćeno i komplikovano elementima toka svesti, sna, ili, ređe, dramatičnim monologom. To je postupak koji pesmu u većini slučajeva čini teškom u negativnom smislu, a mnogi veoma vredni dramski valeri i

Štampan »Zbornik muzeja pozorišne umetnosti«

PRAVU SLIKU situacije u kojoj se nalazi naša nauka o pozorištu, a posebno onaj njen deo koji se bavi pozorišnom prošlošću, daju reči urednika Milene Nikolić napisane u uvodniku nedavno štampanog „Zbornika pozorišne umetnosti“: „...dosta je pisano ali... još dosta nije napisano“. U taj nenapisani deo, između ostalog, spada i „sistematski i sintetički, naučno obradeno“ opšta istorija našeg pozorišta. Učinjeno je dosta, štampano je nekoliko istorijskih publikacija, priloga pozorišnoj historiografiji, pregleda istorije našeg pozorišta, ali je još više ostalo da se učini. Baš zbog toga treba pozdraviti štampanje ovog „Zbornika“ koji predstavlja značajan korak u sistematizovanju arhivske pozorišne građe, naučnih i memoarskih tekstova o srpskom pozorištu.

Prva sveska „Zbornika“ sadrži niz članaka i studija o prošlosti pozorišta u nas i uopšte, priloga i građe za proučavanje pozorišne istorije, registar imena i repertoar pozorišta u Beogradu od 1944/45. Teško bi bilo nabrojati sve tekstove štampane u i svesci i upuštati se u analizu i ocenjivanje njihovog sadržaja. To je posao kompetentnih

Stevan Raičković

SONETI

Tvrđava

Tvrđavo moja, glavo, gde raj dotrajava,
Kruni se tvoj kamen i u prah pretvara:
Svaki dan ga sunce po malo obara
Svaku noć ga crni vetar razvejava.

Stojiš tako, glavo, po malo u nebu:
Tek poneki niski dim ti oči takne
Svaka vedra ptica kraj tebe zamakne
Svaki gavran sleti na tvoj krov svom hlebu.

Izvan tebe: sunce, miris, smeh i voda,
Neki bistri korak, laki potok, lahor.
U tvojoj odaji: samo mrak i štakor.

Iza sna, ponekad: štrčiš ko sloboda.
Oblaci ti kulu oblače u belo.
Sneg visinski: čekaš. Tvoj steg je tvoje čelo.

Eto šta učini sjaj

Dok trepnusmo: eto šta učini sjaj!
Pađe glava danu, skotrlja se
I mi posmatramo gde se kraj nas gase
Stvari nestaju kao bačene u kraj.

Sad je više mesta, al stajemo na čkalj
I čičak; neke bare nam se preče.
Još teško nam je da priznamo da je veče
Iako se mešaju blizine i dalj.

Mi zastadosmo (tek za puki tren)
Al — evo gde stojimo. Tama nas presvlači
U drugu rizu i mi postajemo sen.

Dok čekamo ko će niz vidik što se mračni
Otići prvi od nas, nem, sa dušom kipa
— Ja odoh u bol. U sebe. Nek lišće me zasipa.

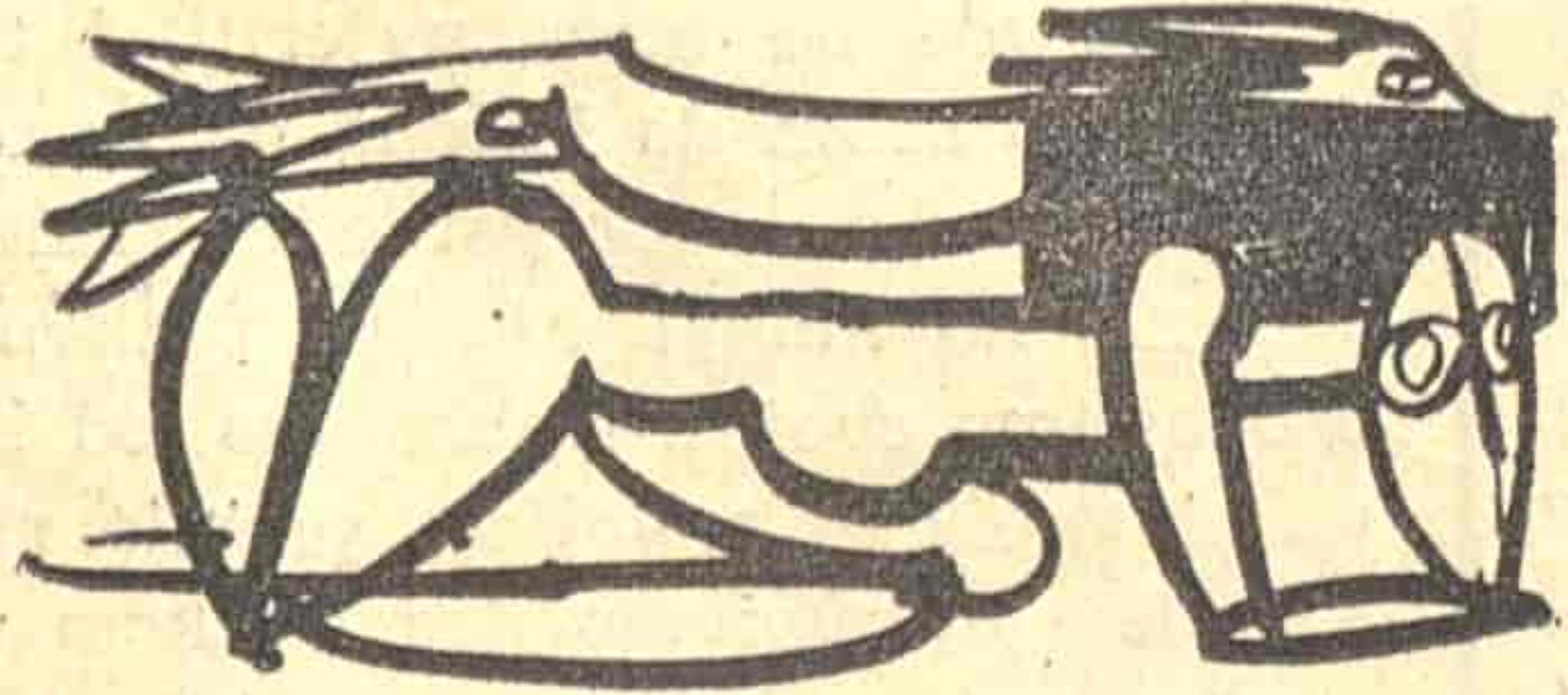
Nailazi hladno doba godine

Po svemu, nailazi hladno doba godine.
Nad gradom večernjim: krik divljih gusaka
Zitak od malo snega, malo mraka
Kaplje niz sluh nam u dno pustoline.

Mi idemo u gomilama, po dvoje (al sam i sama!)
I samo se tek po neko od nas seti
Kako su, koliko juče, goreli suncokreti
Iz bašta, u predgrađu, sa suncem u košticama.

O kako povijeni grabimo sad niz vlagu
I skrećemo na prvom uglu za putevima što prečim.
Već krijemo i oči kao da sakrivamo ljagu.

Iz vazduha, iz tame bačen, evo ga kako niče
I probija krik i iz nas. To čuj: pred hladnim nečim
Nebo i zemlja živinski kriče, kriče.

iz starih dana

A krostih koji povezuje svih deset strofa ovog malog pesničkog sastava kazuje njegovo ime: *Slovo ljubve* (Ljubavi), a prve dve reči na početku prve strofe beleže ime autora: *Stefan despot*. Sastav je naden u jednom rukopisu, za koji vodeni znaci (filiigrani) na hartiji svedoče da je s početka XV veka. Dok je prvi izdavač *Slova Đura Daničić* (1859) mislio da je to autograf despota, Daničićev učenik *Stojan Novaković* (1877) obazrivije je pisao da je „rukopis pisan ili u dvoru ili pod nadzorom i po zapovijesti despotovoj“. U prvoj polovini XVI veka rukopis je, kako izgleda, bio negde u okolini Sofije, pa je tu *Georgije Gramatik* 1543 god. na srpsko-slovenskom napisao ove divne optimističke reči: „Tada poiskasm; i ne obretosmo što

treba u našem životu i govorismo drug drugu: bolje da smo živi nego li mrtvi“. Rukopis je izgoreo 1941. god. u Narodnoj biblioteci u Beogradu. *Slovo* je, očevidno, despotova poslanica, upućena nekoj muškoj osobi ili je namenjena nekolicini ljudi. Po tadašnjem običaju, u tekstu mesto imena stoje ove dve reči: „ime rekavši“. *Rudolf Abiht*, koji je na latinskom pisao o despotovom književnom radu (1900), mislio je da je despot uputio *Slovo* s angolskog bojišta 1402. god. svom biografu *Konstantinu Filozofu* u Beogradu. To je isključeno, jer je *Stefan Lazarević*

vić postao despot tek na povratku iz angolske bitke. Beograd je despot dobio krajem 1403. ili početkom 1404. god., a *Konstantin Filozof* je došao despotu u Srbiju, po istraživanjima bugarskih naučnika *Jurdana Trifonova* (1943) i *Vasila Kiselkova* (1956), tek u drugoj polovini 1411. ili u leto 1412. god. *Milivoje Bašić* (1913) navodio je da se „misli“ da je despot uputio *Slovo* sestri *Oliveri* (Milevi) u harem *Bajazitov*. *Andra Gavrilović* (1927) nalazio je da je *Slovo* poslato u doba despotove veridbe s *Jelenom*, ćerkom despotove II *Gatiluzija*, gospodara *Matilene*. Verid-

ba je duže trajala, od 1402. do 1405. god., pa je „u tim mesecima zaručnice razdvojenosti“ despot „ponajprije“ pisao svoj „tako intimni sastav poetski kao poslanicu zaručnici“. Međutim, ne može biti reči ni o *Oliveri* ni o *Jeleni*, ni o sestri ni o verenici, jer despot piše „najslademu i najljubaznijemu, i srca mojega nerazdvojnomu i unogostruko željenomu, i u premudrosti obilnomu, carstva mogoga bližnjemu“. *Slovo* se, dakle, ne šalje ženi već muškarcu. Ja sam u *Antologiji stare srpske književnosti* (1960) bio mišljenja da je *Slovo* napisano za despotovog sestrića *Đurda*

Brankovića i njegovu vlastelu, da je ono iz 1402. god. i da je to, u stvari, poziv za izmirenje. Despotov biograf *Konstantin Filozof* prepun je pohvala za despota, ali ne pominje ni *Slovo* ni uopšte despotov književni rad. Valjda ga je smatrao za despotov uzgredni posao, sasvim prigodni, koji ne dolazi u obzir kad se govori o književnosti *Sremac* s početka XVI veka zna za despotova „mnoga pisanija“, ali ona nisu originalna, već ili despot prevedo od „grečevih pisanija“, i to „više od drugih koji su bili pre“ njega. Treba napomenuti da se pod *prevesti*, u ono doba, može da misli i na staranje oko prevodenja. Jedno dosad nezapaženo mesto kod *Konstantina Filozofa* pokazuje da je on znao za despotovo *Slovo*. Kad u glavi 53. despotove biografije *Konstantin* priča o despotovim borbnama s bratom *Vukom Lazarevićem* (iz 1409. god.), on Nastavak na 6. strani

Java
Na ostrvu Javi šta je moja java
Dok mi nebo usijano na ramenu spava
i dok okeanska voda čudno plava
Pesak sa žala u sebe odronjava.

O, žali, što vas prekriva agava
I neki čudni vres kog sunce zadržava
Da se dugo srebri međ kucicama mrava
I rovljen, gde se krtica spasava.

Vi niste žal ostrvlja kog voda opkoljava
I odvlači mu pesak dok se umiljava.
I niste znak na mapi što se snom odmotava.

O vreli žali u sunčanoj lavi
Gde se sv. od peska pa do neba plavi
Vi niste na Javi. Vi niste na Javi.

Slika u roditeljskom domu

O ta slika na ogromnom zidu
Hladnog, skoro opustelog doma:
Dva rošava stabla i put boje hroma
Sa nekim kolima što nikud ne idu.

Tu je i reka (al mrtvo korito):
Samo srebro šljunka, pesak, trulost panja
I čudna svetlost — ni sutonja ni danja
Što se kroz lišće cedi ko kroz sito.

Pamtim i jednu ravan punu hlada
Kao odmaknutu od sveta i vike
Rodenu za glavu zbudjenu od grada.

Mamim još nešto u mozgu sa te slike:
U dnu je crven krov, pa oblak, deo plota
Čas boje smrti, čas boje života.

Na rastanku

Iz korova glavu pomaljam: o trave
Hvala vam na vrednom leku i skloništu.
Ja se opet vraćam u svet gde me ištu:
Bleda zamka nađe, ljubav, slamka slave.

Štrči mi iz loga, gle čitav stub tela:
Već sam sav otkriven i povratka nema.
Krišom oko bacam u dalj, gde se sprema
Nemi doček gvožđa, zida, stakla bela.

Na rastanku: miris žila me oblači
I zelena ruka tetoši i draga.
Ja silazim, biljni svete, sa tvog praga.

Ali: kad se opet trujno oko smrači
Na porugu svetu u trave tu leći
Pa bilo to živinski, kukavički, pseći.

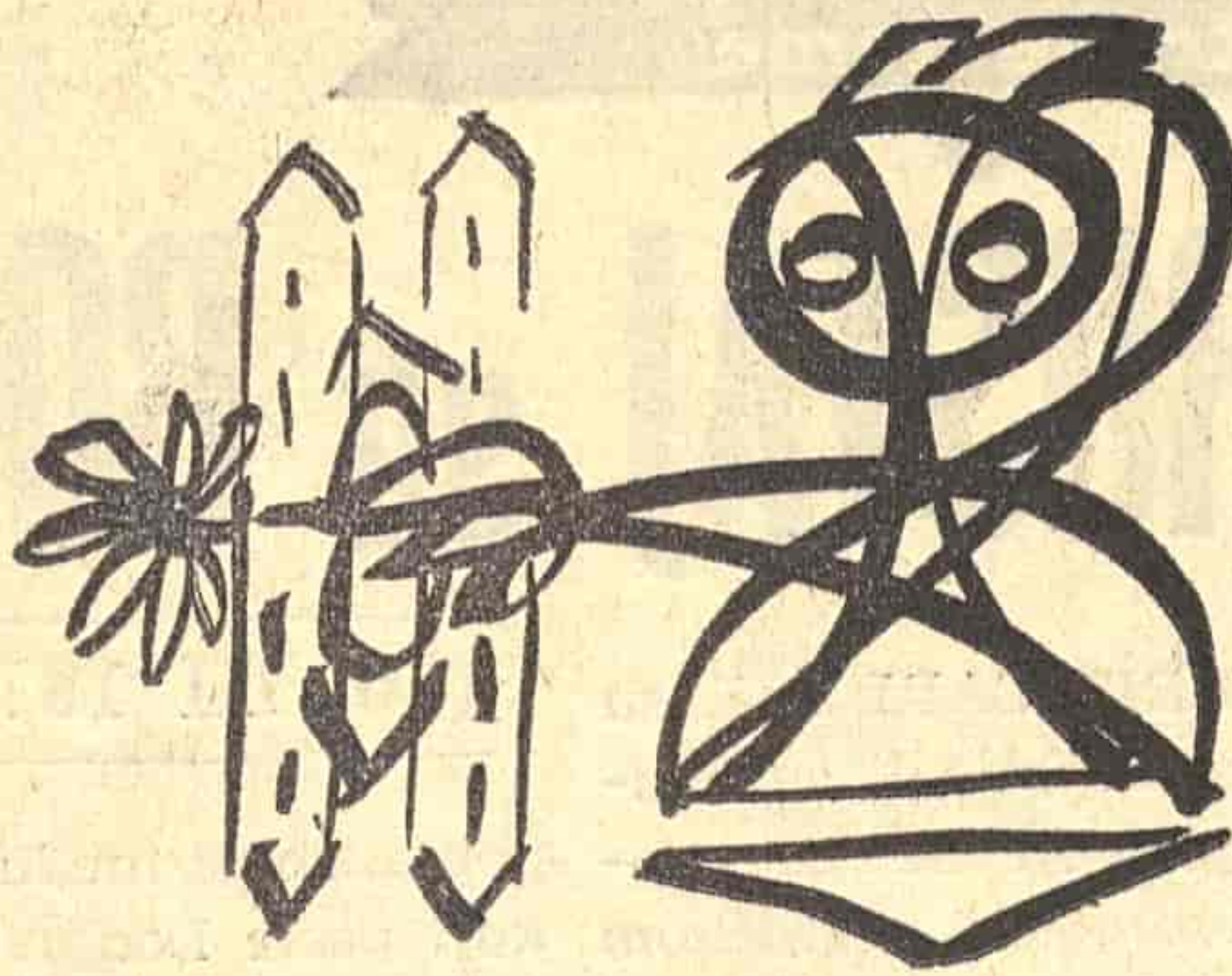
U dozivima

Tu ste: topli dane, ribo u mulju, trsko
Koja šuštiš od sunca u mom sluhu.
Veverice, izmišljena na grani: što me drsko
Gledaš kad te evo nema nigde u vazduhu?

Cuj: mehur u vodi napet oblom opnom
Prsnu od mog oka dirnut sjajnim šljokom.
Gde se to obretoh: sred vode u kopnom
Hodam kao uvek s nejasnim ožljokom?

Kamen mi pod glavom: jaoj dva kamena.
(Znam koji je stamen a trošnji koji.)
Plavilo mi neba kaplje niz ramena.

Gde sam: još u travi il na nekom spratu?
Pesak koji vreme neumorno broji
Da li je u meni il peščanom satu?

Skrovito mesto

Tražio sam skrovito mesto što mi se u snu javi
Po udaljenim gradovima, u jednoj senci, u glavi.
Skrenuh u mračnu šumu s vidika što se plavi.
Vikao sam: lupao je glas o stabla i padao po travi.

U pristaništu sam lutao po kafanama punim mornara.
Slušao — glas od leda. Gledao — oči od žara.
Budio se u nekoj sobi uz škripu starog ormara.
Na peronima sam čekao: crn od samoće i gara.

Stajao sam kraj mora: zurio u jedra bela.
Svaka mi reka oči po malo odnela.
Svaka me voda teško, ko boljka, razbolela.

Noću, kraj puta: od zvezda i umora otežao
Na panjevima ili u žitu sam čtao, ležao.
A posle opet: hrtski, niz mahovinu i staro lišće, bežao.

Mi stižemo padom

Usijana avet stakla i betona
Kruži nam nad glavom: trepte naši živci.
Mi gledamo jedni u druge kao krvci.
Leži gradski avgust na srcu kao tona.

Ludi cvet nam begstva već klija u nozi.
Pršte trule zamke što nas večno love.
Gledaj, naše glave razbacano plove
Utrinom i vodom, brdom, uz put kozji.

Slobodni nas pusti vetar cele skida.
Veliko nam plavo nebo prošlost briše.
Uz korovski miris: kiše nas umiše.

Sunce nam u oku kule sjaja žida.
Trepti srž borika, drhti vlat i hrašće:
To stižemo padom mi na hodočašće.

Sloboda je usamljenost

Sâm sam. Sluh mi ko u hrta:
Ne škripu ni orman (o nismo u pričli).
Ova svikla soba već mi na grob liči.
Poda mnom je daska: glatka, muklja, krtka.

Svaka stvar je sama u svojoj tišini.
Sama mi je ruka — leva, sama — desna.
Same su mi oči upaljene od nesna.
Samo je srce u ovoj šupljini.

Gle u staklu: sunce. Žuta mrljo
Pod kojom sam se žego, čistio i prljo!
(Na nekoj padini sad u žitu, raži)

Jedna sama bulka moje oko traži.)
Sloboda je usamljenost, al ne leči.
O teži je muk od teških reči.

Noć je duga

Noć je duga: o ja sam pod ljuskom.
Tesni mi zidovi uži nego pluća.
U glavi mi gori ludu tovar pruca
Što se bolno grči za kišom i pljuskom.

Postajem pustinja bez hlada i hrane.
Gle: iz mene beže i kuljaju znanci.
Neki, mnogo dragi, što ih vežu lanci
Zure iz mog tela kao iz apsane.

Ko mi sprži travu: njen zeleni smiso.
Ko mi splasnu tode pa stojim sred mulja
I udišem vazduh koji sam već dišo.

Noć je tako duga skoro s bojom groba
U njoj moja glava evo već se ljuja:
Ja ukočen stojim s kamenom sred zgloba.

Bez ljubavi

Kad će sneg iz moje glave da prestane:
Već mi mesto srca kuca komad celca.
Prazan sam i beo kao dno krečane.
Nazjad, crni svete, evo tvoga belca!

Međ rebrima smet mi snežno granje zida.
Iz mozga niz ždrelo usov leđa klizi.
Pun snega, naheren ko toranj u Pizi:
Čkiljim kroz zamrzlo okno moga vida.

Krvna bulko što si cvetala u žili
Kud to cvet svoj rasu u ljuspice leđa?
Noga bi da krene — al joj santa ne da.

U belu me neku pustinju sakrih.
Pokatkad kraj mene crna vrana sine
I ja zurim u nju prljav od beline.

U magli

Magla vlada svetom (il se sprema).
Od nje se više odvojiti neću.
Čim zavesu maknem: već na mene sleću
Dimljive latice cveta koga nema.

Evo bežim kroz nju, iz nje, ali sporo.
Manje mi se noge kao u kornjače.
Čeo dan sam išo, a kad me mrak tače:
Stojim usred magle neodmako skoro.

Sad bar imam tvrdi oklop oko uma
I mogu da stojim uspravno, bez straha.
Nek o glavu doba lupa iz sveg maha.

Ne znam: da li kraj mene diše grad il šuma
Da li sam svež ko šiblje il ko panj orono?
O moj oklop ponoć kuca ko o zvono.

Siena

Još uvek sunce sija nad Toskanom
I ove noge gle svetom idu:
Tabani već su procvetali ranom.
Lik svoj senkom crtam i na drevnom zidu.

Šiva školjko trga prastare Siene
I ja ti evo stigoh na rub loman.
Da rukom i okom: u vreme odevene
Taknem mračne crkve i toranj ogroman.

Gle: tu zaista telo naviklo da luta
Kao da se u kam vrže ruka noga.
Prohujalog doba vir me celog guta.

Kamena kuća pocrnela od groma
S travovima kiša, veka, vetra, boga
Na tvome dnu sam bez govora i doma.

Umorna pesma

Gde nesta strah pred svetom tu i pesma preta
I gle: stojim sada — drvo, sa obranim plodom
Mre u zglobu volja da se maknem s mesta.
Šta da radim s rukom i u njoj sa slobodom.

Zatočeni, ora je: prhnite iz tela!
Ne leče pesme nikog (tvorce svoje truju):
Gle pesnika u mraku usred dana bela
Gde mu gavranovi krišom mozak kljuju.

Pesme — iskazane iz grla da ih čuje
Veliko uvo sveta — evo natrag huje.
Zar je tu južni kraj i jedino im žalo.

Blizu je praznina i rub se približuje:
Reči ove pesme izdržite još malo
Dok vas smrt il čutnja skora ne rimuje.

Đorđe Sp. RADOJICIC POSTANAK „SLOVA LJUBVE“ despota Stefana Lazarevića

Nastavak sa 4. strane

pravcu nekog novog i živom čoveku nedostupnog života, već iskoračuje u pravcu života realnog i ljudskog, iz ništa se vraća u vatru, u kojoj je već sagoreo i pretvorio se u ništa. Miljkovićev čovek koji prekoračuje preko svog leša ne vaskrsava iz pepela već ostaje mrtav, ali se kao fantom i priviđenje vraća u život. On jeste mrtav, ali korača, on nije živ, ali se upućuje u život.

Branko Miljković oseća i razlikuje nekoliko mogućnosti umiranja. Iz njegove poezije izvire i raste misao o svesnom opredeljenju za smrt. Ali takva misao može da vodi i u enciklopediju samoubica, gde će ovaj pesnik naći svoje mesto, ali i u enciklopediju drugog karaktera.

Reč je o mogućnostima umiranja. Miljkovićeva poezija jeste potvrda jednih, ali nije negacija drugih. Miljkovićeva zona nesmrtni, smrti utisnute u život, ima svoje veliko opravdanje u samom činu smrti. U *Rekvijemu* i u *Tjestaštu* smrt je nešto više nego voljni akt, i u tome nečem višem negacija je apsurdna i poricanje smrti. Nesvesno pristupanje smrti odgovor je samo na pitanje: kako, i mada iza toga odgovora stoji duboka ljudska sadržina, jer ne postoji ni jedno pitanje koje se dotiče smrti da ne povlači odgovor podjednako presudan, ali jednim se pitanjem ne može iscrpeti sve. Pojam nesmrtni, koji pripisujem Miljkovićevom svetu, bio bi besmislen, bez razjašnjavanja još jedne mogućnosti: u ime čega. Odgovor na to pitanje u Miljkovićevoj poeziji postoji i on je dostojan velikoga pesnika: čovek svlači sa sebe kožu, baca je da bi se ponovo vratio u život. Možda je to rigorozna misao, ali je neosporna: život je trenutak čiji smisao nije poznat, u svakom slučaju nije poznat do kraja. Život sam po sebi ne iscrpljuje smisao postojanja. Smrt daje smisao životu, zaključak samo donekle apokaliptički, jer iz Miljkovićevog dva i dva su jedan, izvire i drugi zaključak: život daje smisao smrti. I upravo na toj osnovi Miljković je ispevao nekoliko pesama koje su na samom vrhu srpske rodoljubive lirike.

Ali Miljkovićeva je njegova sopstvena vizija vukla neodoljivo u smrt. Miljkovićev odnos prema njoj nije bio pozitivan već negativan. Zona nesmrtni privlačila ga je čudnom snagom, a u njegovim stihovima vidljivo su očitavani napori očajnika koji bi da se spase, da izbegne sudbinu i da se odupre svojoj opsesiji. Unutarnji razlozi Miljkovićevog pristupanja rodoljubivoj lirici moguće je da su bili akt odbrane, pokušaj da se na strmoglavom putu u prazno izdigne neka brana, o koju bi se zadržao. Miljković pokreće i poetski realizuje pitanje — u ime čega — izглеda samo radi toga da bi potisnuo u stranu pitanje — kako — da bi na taj način sačuvao pravo na život u slučaju da on nije neophodna zaloga. Ali razriven između zone nesmrtni, gde niko nije umro ko je umro, i osećanje apsurdna svuda oko sebe, i u životu i u smrti, svim svojim poetskim bićem predodređen za traganjem i pronalaženjem smisla, za negacijom apsurdna, a sukobljen, verovatno, s mnogim protivnostima na ličnom planu, Miljković mesečarskim hodom odlazi u smrt. U osnovi njegove opsesije bilo je utvarno prazno mesto koje je hteo da ispunji sobom, a čudesna poetska građevina koju je izgradio nad njim, klesana od misli i satkana od vizija bila je podignuta kao hram spasenja. Za poeziju se spasao ali ne i za život.

Aleksandar PETROV

POSTANAK „SLOVA LJUBVE“

Nastavak sa 5. strane

ovo kazuje: „Bojaše se (despot) da ne postrada podobno Davidu, koji proklinjaše predele gelujskije da ne padne dažd na ove a ni rosa, zato što isteče tu krv Jonatanova i pobeđujući ga uzde ne zatezaše da krvi bratnjeve kriv ne bude“ (o Davidu i Jonatanu u Bibliji, u II knjizi Samuelovoj, gl. D). Konstantin, u stvari, prepričava osmu strofu *Slova*, koja glasi: „Besmo zajedno, i drug blizu druga; ili telima ili duhom,

no ako gore, ako reke rasepiše nas, David da reče: Gore Gelvujske, da ne side na vas ni dažd ni rosa, jer Saula i Jonatana ne sačuvaste. O bezlobije Davidovo, slušajte koji ste carski, slušajte, Saula ne oplakuješ, obretni? Jex obretoh, reče bog, Davida, čoveka po sreću mojemu“.

Despot je, znači, pisao *Slovo* svome bratu Vuku Lazareviću i vlasteli koja je bila s njim, pozivajući ih na uzajamnu ljubav: „Još da se sakupimo, još da se ugledamo, još ljubovno da se sjeđnimo“ (kaže se u despotu, poslednjoj

strofi *Slova*). Nije imao uspeha. Vuk Lazarević se „otdelio“ i dobio svoju „oblast“, i on je, kako se priča u glavi 54. despotove biografije, služio Imusulmanu (sultanu Sulejmanu), zajedno sa svojim „blagorodnim“ i s Brankovićima, „sestričima svojim“, koji su držali svoju „otačasku zemlju“ (očevinu). To je bilo u junu mesecu 1409. god., kada, po starim srpskim letopisima, „pleniše Turci s Vlkom (Knežićem, Lazarevićem) Srbije (srbskuju zemlju)“. Prema tome despotovo *Slovo* je iz prve polovine 1409. god.

OPROŠTAJ sa ROBERTOM FROSTOM

(26. III 1874—29. I 1963)

GOTOVO SVI KRITIČARI koji su pisali o Robertu Frostu isticali su čudnovate kontradikcije koje su ga pratile na njegovom životnom i pesničkom putu. Iako su se mnoga pokoljenja njegovih predaka radala i umirala na atlantskim obalama Nove Engleske, Frost je rođen na obali Pacifika, u San Francisku. Mada je najviše Amerikanac od svih američkih pesnika, slavu i priznanje stekao je u Engleskoj, gde je objavio prve dve svoje knjige. Iako nikad nije voleo da sudeluje na pesničkim konkursima, četiri puta je dobio Pulicerovu nagradu za najbolju knjigu pesama godine. Prvu pesmu objavio je kad je imao 15 godina, ali je priznanje dobio kao četrdesetogodišnjak. Uprkos tome što je tematski bio ograničen na jedan deo Amerike i gotovo isključivo o njemu pisao, on je svojom „regionalnom“ poezijom neprestano potvrđivao istinu da je prava umetnost univerzalna pored sve svoje regionalnosti.

Kad se Frost kao desetogodišnji dečak našao u postojbini svojih predaka, otkrio je svet s kojim će večno ostati vezan. U Lorensu, u državi Masačusets, završio je gimnaziju; studirao je nekoliko meseci u Dartmutu, a potom se oženio; posle dve godine provedene na univerzitetu u Harvardu napustio je studije i u surovnoj borbi za opstanak nije birao zanimanja; bio je fabrički radnik, nastavnik, urednik seoskih novina i, najviše, farmer. To je bila ona nužna životna škola koja je Frostu pomogla da unutrašnji život običnih ljudi učini jednom od glavnih tema, kojoj će se neprestano vraćati u svojim stihovima.

Nakon dvadesetih godina uzaludnih pokušaja da postane pesnik Frost je 1912. godine sa ženom i decom otišao u Englesku, odlučivši „da piše i bude siromah, samo da više ne bude skandala u porodici“. Njegove prve dve knjige, „Dečakova volja“ i „Severno od Bostona“, objavljene 1913. i 1914. godine, engleski kritičari su dočekali s obiljem pohvala: bili su fascinirani jednostavnošću pesnikovog stila, izvanrednom moći zapažanja, veštinom da od „zaboravljenih misli stvara nezaboravne rečenice“. To je bilo dovoljno da se za te knjige zainteresuju američki izdavači i da kritičari priznaju Frostu kao jednog od vodećih pesnika američke poetske „obnove“. Nakon povratka u domovinu, 1915. godine, svaka nova Frostova knjiga jačala je njegovu

popularnost među američkim čitaocima, koji posle Longfeloua nijednog pesnika nisu toliko čitali ni toliko voleli.

Frostova poezija je jednim svojim vidom izraz seoske Nove Engleske, njene prirode, svakodnevnog života malih ljudi koji žive na farmama duž severnog dela atlantske obale Sjedinjenih Država. Realističnost, koju američki kritičari ističu kao bitnu odliku ovog pesnika, odaje čoveka upućenog u život tog kraja, sraslog s njegovom prirodom i jednostavnim životom koji se u njemu odvija. Ali mada pesnik svoje oblasti Frost je, pre svega i više od svega, pesnik univerzalne ljudske sudbine. Kroz njegovu poeziju se, kako tvrdi jedan kritičar, neprestano vodi jedan beskrajn sukob između skepticizma i vere, sukob kroz koji se Frost potvrđuje kao umetnik odveć pošten da bi se zadovoljio jednostranim izborom. Uveren da se do istine dolazi otkrićem, a ne tradicijom Frost ume da sumnja, ali nikad ne poriče, zna da veruje, ali nikad ništa apsolutno ne afirmiše, zna da otkriva mračne strane života, ali ih nikad ne čini još mračnijim.

Pišući svoje stihove Frost se najčešće pridržavao metričkih formi vezanog stiha, ali ga to nije sprečavalo da svoj poetski stil približi tonu sva-

kodnevnog govora. Veran svom realističkom duhu on je svoju poeziju gradi koliko na opažanju, toliko na razmišljanju. Istina je njegova glavna životna strast. Mada je za svoj epitaf ispevao stihove „Sa svetom vodih prepričku ljubavnu“, on je svojim knjigama neprestano potvrđivao drugu jednu svoju misao: „Činjenica je najsladši san koji trud poznaje“. Stvarajući od predmeta svoga opažanja simbole, otkrivajući svoje istine i opisujući svoje doživljavanje sveta, Frost nikad nije insistirao, nikad govorio previše. On je znao kolika je moć nagoveštavanja, podrazumevanja i nikad nije kazivao sve što zna, niti govorio sve što oseća. Moralizirajući činio je od svoje pesme pola priču, a pola filosofiju; i lirsku ispoved i dramski sukob. Proizimajući svoj realizam humorom on ga je pretvarao u spokoju i mudru duhovitost.

Robert Frost nikad nije pripadao koterijama niti je potpisivao manife-ste. Mada ga smatraju poslednjim američkim klasičnim pesnikom, njegova poezija je moderna jer su mu stil i predmet jedinstveni. Trajući svoj gotovo devedesetogodišnji ljudski i sedamdesetogodišnji pesnički vek Frost je, kao pesnik, uvek imao na umu ovu svoju jedinstvenu istinu: „Potpuna pesma je ona u kojoj je emocija našla svoju misao, a misao našla reči“.

(D. P.)

SUSRET U PROLAZU

Dok sam silazio niz brdo idući duž zida
Zastadoh na kapiji da bih osmotrio vidik
I baš kad krenuh, prvi spazih tebe
Kako se penješ. Sretosmo se. Ali toga dana
Postigosmo samo da pomešamo velike i male
Stope u letnjog prašini kao da smo njima
Hteli naslikati da smo manje no dvoje
Ali i sad više no jedno. Tvoj suncobran,
Zaboden u njih, odsecao je njihov deo
I sve vreme dok govorasmo kao da si se
smeškala

Posmatrajući nešto dole, u prašini.

(Oh, nisi time htela da pozleđiš mene!)
Zatim sam ja prošao ono što si ti prošla
Pre no što smo se sreli, a ti ono što ja proдох.

LED I PLAMEN

Neki kažu skončaće svet u plamenu,
Drugi kažu u ledu.
Što se mene tiče, držim se onih
Koji prednost daju prvom znamenju.
Ali ako bi dvaput trebalo da se gine,
Mislim da znam koliki je mržnje jed
Da bih mogao reći: za razaranje je led
Takode povoljan.
I dovoljan.

Jedno za drugim pokoravao je on očvo drveće

Spuštajući se stalno niz njega
Sve dok iz stabala nije isterao svu krutost,
A sve visilo mlitavo i nijednog više nije bilo
Da bude osvajano. Sve je naučio što se tu
Naučiti moglo o laganom spuštanju,
Kako drvo ne bi povukao
Suviše naglo ka tlu. Uvek je čuvao ravnotežu
Penjući se do vrha grane oprezno
Sa istom pažnjom sa kojom punimo čašu
Do ivice, pa i preko nje.
Zatim bi se, zamahnuvši, bacio sa nogama napred,
Probijajući sebi put do zemlje.
I ja sam nekad bio takav njhka breza
A sanjarim da ću to ponovo biti.
Činim to kad mi se, umornom od razmišljanja,
Život učini suviše nalik na besputnu šumu
U kojoj lice lice draži i prlji
Razapeta paučina, a jedno oko
Suži, grančicom oštruto.
I ja bih želeo da se malo udaljim sa zemlje
Pa opet da se na nju vratim i tako ponovo
Ali neka me sudba ne shvati namerno pogrešno,
Pa otrgnuvši me, samo mi upola ispuni želju
I ne vrati me više. Zemlja je pravo mesto za ljubav;
Ne znam gde bi bolje moglo biti.
Voleo bih da se penjem uz visoku brezu,
Držeći se crnih grana snažno da se verem belim stablom
Prema nebu, sve dok drvo ne uzogne više da me nosi
Pa savivši svoj vrh spusti me opet na zemlju.
Bilo bi lepo tako odlaziti i vraćati se.
Ima i goreg posla od njihanja breza. (Preveo Erih KOŠ)

KRUPNE RIJEČI

Nastavak sa 2. strane

bi ni mogao biti ono što je bio, i što jest i danas, prevratnik koji je udario temelje naše kulture i nove književnosti; on, samouki seljak, tuberkulozan, siromašan a njegovi protivnici bogati, na vlasti i sa vlašću, s školom i privilegijama. I Vuk se nosio tako s blagobrazenom prostotom, sa višom i učenom ljasom svoga vremena, kavžio se i ratovao, da dvanaest godina pred svoju smrt, kad je već vidio svoju konačnu pobedu, poručio jednom sovetniku: „Što bih ja, da sam sovetnik u Beogradu, imao kuću i koji dućan i oko Beograda zemlje, a može biti i koju hiljadu dukata u gotovu, ja za to slabo marim; ja volim što sam napisao i štampao samo ove dvije knjige, koje mi neprijatelji moji s pomoću vas, mojih prijatelja, timo zabranjuju, to jest *Novi zavjet* i *Srpski rječnik*, nego da imam imanje koliko vi svi sovetnici i popečitelji zajedno što imate“.

Iz ovih dviju poruka, one Lukijanu Mušickom iz prvih godina Vukova rada, i ove Pavlu Stanišiću, kazane tridesetak godina kasnije, najpotpunije se otkriva Vukova ličnost. Zahvaljujući takvom Vuku stvoreno je ono što mi zovemo Vukovim djelom. Ali, dodajmo odmah: to nije samo ono napisano i zapisano, objavljeno i neobjavljeno, nego i njegov primjer.

Snaga Vukova leži u njegovoj dubokoj ličnoj povezanosti s narodom, iz čega je proizišao i narodni karakter njegova djela. Rastao i izrastao kad je krvca iz zemlje provela, okrenut i ličnim udesom i opštim prilikama knjizi i književnom radu, Vuk je vrlo brzo uočio osnovne slabosti suvremene srpske literature, i u njenom duhu i usmjerenju, jeziku i pismu kojim je pisana. I on se drznuo da zadre u ta pitanja do krovava živca, kako to reče Vidaković. Vuk tada mnoge stvari nije znao, ali je jedno shvatio vrlo dobro: znao je da se tako ne može pisati. I pobijedio je, jer je branio pravednu stvar, branio je pravo naroda da ima svoju kulturu i svoju književnost, koja mora biti pisana narodnim jezikom, proizlaziti iz naroda i biti okrenuta narodu. To je tako prosto i uvijek istinito. I zato je Vukov primjer i danas živ, i biće sutra.

I neka mi bude dopušteno da na kraju kažem dvije stvari. Prvo, mislim da su odbori, pa i onaj posljednji za izdavanje Vukovih djela, stvarani i sastavljeni usko i isključivo. Jedan krug, jedna sredina, uglavnom. Kao da se Vukovo djelo može zatvoriti! Umjesto da se angažuju sve snage na jugoslovenskom planu, mi postupamo kao da smo u XIX vijeku. Možda čak i uže. Pa i neki dan sam pročitao da je stvoreno Odbor za simpozijum o Vuku Karadžiću, i opet u jednom krugu, na jednom fakultetu čak! Očigledno je da to ne valja i da se takva shvatanja moraju prevazići.

Niko me ne može uvjeriti, i to je drugo što želim da kažem, da su u pitanju novčana sredstva. Priznajmo iskreno: mi mnogi kulturni pothvat u propastimo svojim slabostima, od kojih su glavne one o kojima je bilo riječi, a onda se pravdamo nedostatkom novčanih sredstava. Ako se ozbiljno prihvatimo posla, bez raznih opterećenja, doći ćemo, konačno, i do Vukovih djela. Vuk će nam oprostiti, ako to i ne bude baš 1964. godine, ali ako zaista bude.

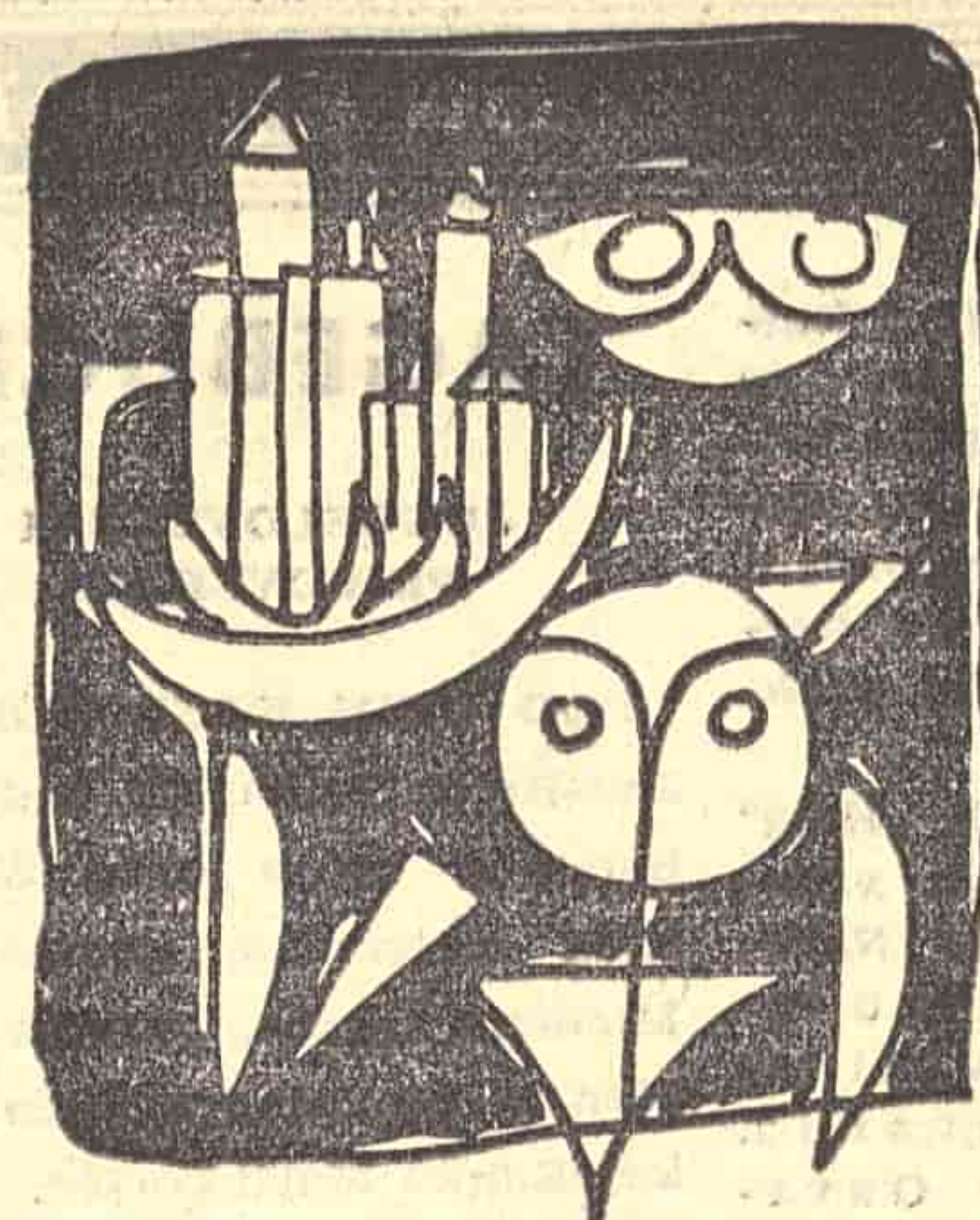
dr Salko NAZEČIĆ

Đorđe Sp. RADOJIĆIĆ

ŠTA UČINITI DO VUKOVE PROSLAVE

dr Milorad ŽIVANČEVIĆ

Vuk i Hrvati

gažirajući impuls koji, na neki način, ipak obavezuje. Intimno pak, uveren sam, svi smo mi složni u nameri i misli da se Vuku ne može oduzeti, nego oduživati — dakle, negujući i razvijajući, nimalo kumirski, njegove žive tekovine, u amanet nam ostavljene, sećati se trajno (možda ne i samo kako čini, prema svojim moguć-

nostima, dobri, zaslužni *Kovčević*) a ne od jedne do druge svečarske prilike.

U anketi „Književnih novina“ govorio je Ivan V. Lalić o podizanju Vukovog spomenika u Zagrebu. Kad je već reč o takvoj jednoj potrebi trenutka, mislim da ne bi bilo zgoreg — zaslužio je to stari pregalac, a ne manje njegovo tamošnji vredni saradnici i sledbenici — da se u okviru proslave, jednoj jedinstvenoj i savremeno našoj, vidovitoj i dalekosežnoj saradnji u čast, priredi zbornik sa okvirnom temom „Vuk i Hrvati“. Možda bi njegovo izdavanje moglo preuzeti na sebe dve Matica? Uostalom, u ovom trenutku, to je sekundarno. Radi se o problemu o kome je kod nas uglavnom beleškarski i marginalno pisano, a koji zaslužuje da se njime pozabave ljudi od pera, književni istoričari u prvom redu. Materijal, štampan i arhivski, upravo je izobilan: već i letimičan pogled daje sasvim precizne podatke, snažne utiske o jednom impozantnom prijateljskom kolu. Ne treba zaboraviti da su najvideniji Hrvati podržali Vuka i njegove napore mnogo pre definitivne njegove pobeđe, krčeći mu put i u našim „gornjim stranama“. Za uzvrat Vuk nije poput mnogih njegovih savremenika udarao na ilirsko ime, osetivši tanano da se tu zapravo radi o iskrenom pokušaju da se pronade izraz za šire južnoslovensko osećanje. Vuk je objavljivao svoje radove u tadašnjim hrvatskim listovima (*Danici* i *Kolu*), a domaćini su ih i sami preštamovali i komentarisali, radosno i uzbuđeno prateći njegov reformatorski rad. S Hrvatima su ga vezivale ne samo književne nego i lične prijateljske veze, kadkad veoma duboke i trajne: poznavao je Gaja, godinama opšto sa Mažuranićima, sastajao se sa Demetrom, Babukićem, Rakovcem, Užarevićem i drugima, očinski prigrlio Stanka Vraza. Znamenite su reči koje mu je uputio mladi „Ilir iz Štajera“ i „počitajući učenac“ njegov:

„Gdje ima ijednog između naših pisalaca, koj bi smio kazati za svoje delo da je čisto za rukom izašlo. Mi smo svi u tom poslu početnici, i sve što se više učimo to i spoznavamo, da smo slabi tek Vaši šegrti...“

nicu. Za sve njih ima posla. I ne da se odužujemo Vuku, nego da bogatimo i sebe i svoje doba.

Tada, tek posle jedne decenije ili više godina takvog rada videlo bi se koliko naša savremena nauka zaostaje po svojim rezultatima. Već danas je jasno koliko taj deo naše nauke kasni prema našim savremenim potrebama i koliko naš prestiž pred ostalim naučnim svetom trpi zbog toga.

Bilo bi dobro da i o tome povedemo računa.

Zato ja ovde ne plediram ni za ovakvu ni za onakvu proslavu stogodišnjice Vukove smrti, već za početak jednog trajnog i sistematskog rada, za osnivanje jednog instituta i za stvaranje uslova i mogućnosti za kontinuiran i planski rad. Kako bismo ne ovaj jubilej iduće godine, nego bar onaj koji će doći posle dvadesetak godina, povodom godišnjice Vukovog rođenja, dočekali sa stvarnim oduženjem i Vuku i drugim velikanima iz naše prošlosti i našoj kulturi uopšte.

Predstojeća proslava stogodišnjice Vukove smrti treba da nas opomene i podstakne na dve stvari:

a) da poradimo na većem zbliženju naših književnosti i naših kulturnih centara, i

b) da povedemo ozbiljniju borbu protiv neznanja i besmislenog i ničim neopravdanog kvarenja našeg književnog jezika.

Obé stvari po Vukovom primeru. Ako u tome, makar i delimično, uspemo, to će biti dosta.

Duro GAVELA

Vukove posmrtno nevolje

„Ja jednako mislim da sam bolje što zaslužio, i da će sramota biti narodu srpskome...“
Vuk (u pismu Mušićkom)

Prijatelji Vukovi iz Srbije poručivali su mu više puta da bi za njega bolje bilo da je sovetnik u Beogradu nego književnik u Beču. Na to im je on ovako odgovarao: „Što bih ja da sam sovetnik u Beogradu imao kuću i koji dućan, i oko Beograda zemlje, a može biti i koju hiljadu dukata u gotovu, ja za to slabo marim: ja volim što sam napisao i naštao samo one dve knjige koje mi neprijatelji moji s pomoću vas, mojih prijatelja, tamo zabranjuju, to jest *Novi zavjet* i *Srpski rječnik*, nego da imam imanje koliko i svi sovetnici i popečitelji zajedno što imate“. On je pristajao da se sa ženom i decom, često, „žalosnim i krvavim hljebom hrani“ — samo da bi mogao raditi svoje književne poslove i „na svijet izdavati“ svoja književna dela. Na sam dan njegove smrti, „izvršitelj“ su bezdušno popisivali stvari u njegovoj kući i pretili ženi hitnom plenidbom — zbog štamparskih dugova.

Nevolje oko izdavanja Vukovih dela nastavile su se i posle. (Iskrpni osvrt na te nevolje mogao bi biti poučan.) Članovi prve državne komisije za izvanje Vukovih dela (1885) — svadili su se između sebe pre nego što su objavili prvu knjigu, i ceo poduhvat završio se „aferom“, javnim polemikama, ostavkama, i likvidacijom komisije. Svetislav Vulović, jedan od članova komisije, pisao je posle toga Vatroslavu Jagiću: „Ja sam radi Vukovih dela dosta jada podneo i toliko sam otrovom zasićen da se više otrov za me i ne prima“. Novom odboru koji je posle toga postavljen, i čiji će se sastav menjati, trebalo je više godina da u svom poslu samo krene s mesta, i više decenija da priredi i izda ono što je izdao — korisno doduše, ali nepotpuno i ne uvek dovoljno akribično. Dug „blagodarnog potomstva“ ostao je neoduzen, i rastao je do danas sa progresivnim kamatama. — Za vreme rada ovog odbora, a i posle toga — i to ide u istoriju Vukovih posmrtnih nevolja — nestali su iz Akademijine arhive, verovatno zauvek, neki važni Vukovi rukopisi, unikatni; nestao je, takođe, i znatan broj pisama iz njegove prepiske. Očevidno, nije bilo dovoljno brige o Vuku tamo gde je trebalo najviše da je bude.

Sad nam se opet pruža prilika da se ogrešimo o Vuka, bar što se tiče izdavanja njegovih dela. Kako stvari stoje u ovome trenutku, svi su izgledi da ni ovu priliku nećemo propustiti. Evo zašto mi se to čini.

Od onih kojima je Vukov život i rad naučna struka — kao da se u najnovije vreme oduzima pravo (pravo na dužnost) da učestvuju u radu na pripremanju njegovih dela. „Društvo za proučavanje Dositeja i Vuka“ osnovano je pre šest godina s glavnim zadatkom da organizuje rad i, najzad, dovede do kraja kritičko izdanje celokupnih Vukovih dela; ono je na tome duže vremena radilo, i dosta uradilo, više nego iko drugi za poslednjih pedeset godina (drugi, uostalom, nisu ni radili). Ono je, sa spremljenim planovima o načinu izdavanja — tome je posvećeno više plenarnih sastanaka, sednica u prave i posebne komisije — i sa bogatim materijalom neophodnim za pristupanje ovome poslu (bibliografijom, literaturom, mikrofilmovanom gradom iz zemlje i inostranstva, fotokopijama, prepisima,) bilo već pred potpisivanjem ugovora s jednim izdavačkim preduzećem i, kad se to nije ostvarilo, „Odbor za izdavanje srpskih pisaca“, koji je radio pri Akademiji nauka, pozvao je Društvo i sporazumeo se s njim da se Vuk pripremi zajedničkoj redakciji Odbora i Društva. Potpisani je bio i ugovor. Ali — do rada nije došlo. Posle toga, septembra 1961, pri Savetu za kulturu Srbije obrazovan je Inicijativni

odbor za Vukovu proslavu. Odbor je, između ostaloga, predložio i članove redakcije koja je trebalo odmah da počne sa radom, ali te članove nikad niko više nije sazvao, niti im je rečeno da se sami sazvu. Nešto je tu, izgleda, odumrla pre nego što se i rodilo.

Sad, uostalom, i nema više opasnosti da ćemo zadocniti s Vukovim delima: ako nismo stigli da ih izdamo za ovih devedeset i devet godina što su za nama, nećemo sigurno u tome uspeti ni za ovu jedinu godinu što je još ostala pred nama. I ne samo da za proslavu ne možemo izdati sva Vukova dela — neki učesnici u ovoj anketi su optimisti! — nego ne možemo do toga roka pripremiti više ni jednu jedinu knjigu. To dobro znaju oni koji znaju koliki je i

dr Ilija KEČMANOVIĆ

Kako da odgovorimo Vukovim željama

Pre Vukovim danima koji dolaze ja se i nehotice sećam dana koji su prošli. Sećam se godine 1937, godine 150-godišnjice Vukovog rođenja. Bio sam, tada, u Beogradu član Uprave Jugoslovenskog profesorskog društva i urednik njegovog *Glasnika*. Tako mi je pala u deo čast da priredim svečanu svesku posvećenu Vuku, s prigodnim sadržajem, koja će, zatim, ispuniti i specijalnu publikaciju pod naslovom *Knjiga o Vuku Karadžiću, 1787—1937*. U nju su ušli prilozima iz pera nastavnika i naučnih radnika iz svih krajeva naše zemlje, tako da je *Knjiga o Vuku*, dosledna ustanovi koja ju je izdala, ostala u okvirima naglašeno jugoslovenskim. Našla su se na njenim stranicama imena i nekih naših uglednih naučnih i javnih radnika, kao što su Petar Skok, Milan Budimir, Jaša Prodanović, Miloš Moskovljević, Dragutin Kostić, s Jovanom Radulovićem, Đorđem Kostićem, Vojslavom Đurićem, Safetom Burinom, Spasojem Vasićevim i drugim iz redova ondašnje mlade generacije. Pisac ovih redova, u uvodu te publikacije, osvrnuo se na smisao Vukove proslave, u kome

prilikama kao što je ova, povodom koje su „Književne novine“ pokrenule svoju anketu, često se čuje reč o dugu današnjih generacija prema velikanima iz naše prošlosti. To je tačno, taj dug postoji. Ali taj dug prema stvariocima i pokretačima čitavih razdoblja u istoriji naše kulture može i mora oduživati i odužuje svaka generacija, kako najbolje zna i ume, svojim radom, svojim stvaralaštvom, sopstvenim doprinosima i sopstvenim obogaćivanjima nacionalne kulture. To je, smatram, prvo i najznačajnije oduženje svake generacije prema obavezama iz bliže ili dalje prošlosti. I tu današnji naši pisci, književnici i književni radnici uopšte, čine ono što mogu prema svojim ličnim sposobnostima, prema pojedinačnim i opštim mogućnostima.

Bez tog stalnog, kontinuiranog naučnog rada i najuspešiji jubileji pretvaraju se u blistave ili manje blistave slavopojke ispod kojih, u paradu koja traje ograničeno vreme, prolaze naše najmlađe generacije, s pognutom glavom, možda, u znak poštovanja, ali bez stvarnijih sadržaja koji bi trajnije ostali u njima.

Smatramo da se ne može pravdati ničim što danas, sa svim akademijama i drugim institucijama, nismo u stanju da preštamujemo bar ono što je Vuk sâm, bez svega toga što mi imamo i u mnogo težim prilikama, bio u stanju da napiše i objavi. Govori se, ponekad, da imamo dosta naučnih radnika, ali da nemamo nauke. U ovom slučaju, čini

kakav je to posao. Za samo jedno pismo iz Vukove prepiske potreban je, ponekad, rad od više dana, i to stručnjaku, a samih pisama ima na hiljade, da o drugim složenijim stvarima i ne govorimo. Zato više i ne treba hitati sa obrazovanjem redakcije da se u brzini Vukova dela ne bi predala u ruke onima o kojima je Vuk jednom prilikom pisao: „Koji ljudi ne razumiju svoga posla bolje od onih što su ove knjižice pisali, kad bi im se moralo plaćati radili ne radili, ja mislim da bi im za nevolju bolje bilo dati i dvije plate da ne rade“.

Što se tiče same proslave, potrebno je što pre, odmah, sutra, formirati Državni odbor za proslavu i u okviru odbora radna tela koja će voditi brigu o izvršavanju plana proslave. U odboru bi se, razume se, moglo rešiti, kad stigne na red, i pitanje izdavanja Vukovih dela, da bi se vezalo za proslavu.

Urolo je dobra sugestija druga Krefta da se Vukova proslava sa'avi sa Kopitarovom. I u ovoj prilici Kopitar bi sigurno bio od pomoći Vuku.

je trebalo uočiti i činjenicu da Vuk nikada nije propuštao da naglasi potrebu osnivanja škola, osnovnih škola po oslobodenoj Srbiji, i da je ceo njegov reformatorski rad u krajnjim linijama, imao za cilj: pružiti širokim narodnim slojevima mogućnost da se knjigom služe i dati im pravo na puno učešće u izgradnji naše nacionalne kulture.

Vuk tu našu nacionalnu kulturu nije ni mogao da zamišlja drukčije nego kao nepatvoren izraz duhovnih moći našeg naroda u celini, kome će se tek putem opšte prosvetlosti stvoriti elementarni uslovi za manifestovanje njegove kulturno-stvaralačke snage. Bilo je tih vukovskih dana i raspoloženja u redovima prosvetnih radnika i predloga da organizuje otvorena kampanja putem štampe, kako bi se činio pritisak na ondašnje vladajuće krugove da pojavu nepismenosti, kao naše opšte ruglo i sramotu, najzad zauvek onemoguće. Bilo je, dakako, u isto vreme i u tim istim krugovima razgovara i o Vukovim delima i njihovom štampanju u celini, i o prazninama u oblasti proučavanja našeg kulturnog nasleđa.

Đuza RADOVIĆ

Za sistematsko proučavanje

mi se, takav zaključak ne bi bio sasvim neopravdan. Sta bi, da uzmem to kao primer, običan čitalac ili čak i profesor literature, ako se specijalno on sam ne bavi Vukom, mogao bliže da zna i da se proučava o životu i radu ovog tvorca naše književne reči da nije poznate knjige Ljubomira Stojanovića, koja je i sama postala retkost.

Eto, ušli smo već u stopedesetu godišnjicu od Njegoševog rođenja, a šta je do sada urađeno da se taj veliki datum trajnije obeleži naučnim i književnim prilozima dostojnim našeg vremena. Zato ni za samu proslavu Vukovu ja nemam ništa da dodam predlozima koji su već učinjeni ili koji ne bi bili na dohvat ruke. Čini mi se da sam, u tom pogledu, najbliže Panićevoj neverici. Svi mi znamo šta treba. Ali nisam čuo ni za koga da je deset godina svoga neprekidnog rada posvetio istraživanju i proučavanju Vuka. Ni da je ko u stanju da tako što uradi, mada je prilika broj mladih naučnih radnika pokazao sposobnosti za takav

Radi se, dakako, o određenom odnosu prema tradiciji, koji ne bi smeo ostati regionalan i jednostran. Vukova proslava, kao centralni opštejugoslovenski kulturni događaj naših dana, neće se, tvrdo verujemo, svesti na uobičajene prigodničarske, uz trube i boriče izvikan intoniranom samozadovoljnom svešču o manje ili više uspelom uzvraćanju duga, starog kao večnost, s jednim neporecivo kampanjski preforsiranim činom, kako to obično biva, čiji će veličajni finale predstavljati pozamašan, trbušast i zlatotkan spomen-spis, ili gorostasni, impozantni, obavezno brkati izvajani kamen. Međutim, govoreći o tome imam u vidu upravo formalni, onaj neumitni, ali, valja priznati, an-

Ubrzo zatim, posle nepune četiri godine, došao je jedan od mnogih ratova, koji je ostavio iza sebe, u našoj zemlji, jad i pustoš; i pored do danas nevidenih kulturnih napora i ostvarenja, ovaj svetski sukob ostavio je velike praznine u mnogim oblastima prosvete i kulture.

Pred pitanjem kakve zadatke nužno treba postaviti povodom Vukovog jubileja, osnovnim pitanjem, ja sam bezuslovno zato da se da prioritet objavljivanju i obradi Vukovog celokupnog dela, s jednim realnim i perspektivnim planom kome bi bilo obezbeđeno kontinuirano izvođenje. I u vezi s Vukom i njegovim „slučajem“ da se, najzad, u okviru Instituta za književnost Srpske akademije nauka i umetnosti, pošto bude obnovljen, pristupi objavljivanju kritičkih izdanja srpskih pisaca. Na prvom mestu bio bih za to da se, upravo u Vukovim intencijama, posveti veća i ozbiljnija briga i pažnja osnovnoj pismenosti naših ljudi, žena i dece, iz čijih ćemo redova, pošto oni uspostave čvrstu vezu s knjigom, dobiti stručnjake koji će, sa svoje strane, obogatiti ne samo našu nego i svetsku nauku. Istrebiti u našoj zemlji korov nepismenosti, s poraznim ciframa o kojima se upravo u poslednje vreme toliko govori i piše, bio bi, čini mi se, zadatak koji bi se mogao najlakše i najbrže ostvariti, a s dobrom voljom i precizno smišljenom kalkulacijom šta je preče, šta najnužnije, i finansirati ove akcije kao rentabilan poduhvat.

KOLO

NOVA SERIJA
„KOLA“

OVIH DANA izišla je iz štampe prva sveža nova serija časopisa „Kolo“ u izdanju Matice hrvatske. Obnovljeni časopis, čiji je prvi broj još 1942. godine izdala Matica hrvatska pod uredništvom Stanka Vraza, danas uređuje istaknuti hrvatski kritičar Vlatko Pavlečić, koji se u našem književnom životu afirmisao kao vrstan urednik vrlo dobrih, ali na nesreću kratkovečnih, zagrebačkih književnih časopisa „Krugovi“ i „Literatura“.

U prvom broju časopisa, koji je izišao bez ikakvog redakcijskog manifesta, ali sa važnim napomenama uredništva, naznačene su osnovne postavke kojih će se uredništvo u svome radu pridržavati. „Kolo“ će sistematski donositi studiozne napise o važnim ličnostima i pojavama u našoj literaturi i kulturi (naročito novijoj), dok će jubilarne prigode poslužiti redakciji kao povod da objavi priloge u kojima se govori i o starijim temama ali na nov način [...]. „Kolo“ će se zalagati za objektivno valoriziranje naših

književnih, umjetničkih i kulturnih dostignuća. U tom će smislu aktivirati istaknute kritičare i omogućiti svaku diskusiju, koja će pridonositi raščišćavanju nejasnoća i svestranijem osvjetljavanju problema.

Prvi broj nove serije „Kola“ donosi više zanimljivih priloga u svim rubrikama. Naročito su zapaženi tekstovi u rubrikama Iz ostavštine, Situacije, Uočavanja, Suočavanja i Osvr-

ti. Po svemu tome može se zaključiti da će „Kolo“ ispuniti izvesne praznine u našoj književnoj periodici i da će svojom ozbiljnom i razumno postavljenom orijentacijom doprinjeti razvoju našeg literarnog života. U tome smislu obnavljanje časopisa „Kolo“ treba iskreno i jednostavno pozdraviti. (P.)

TAGEBUCH

JUGOSLOVENSKI
PRIPOVEDAČI

POD OVIM NASLOVOM Ina Jun-Broda prikazuje, u decembarskom broju ovog austrijskog mesečnika, „Zaveštanje“ Mladena Oljače. „Vreme osvešćenja“ Aleksandra Vučica i „Ruke“ Ranka Marinkovića.

Dajući svome prikazu o Oljačinom romanu „Molitva za moju braću“, koji je objavljen kao „Zaveštanje“, naslov „Tragedija jedne generacije“. Ina Jun-Broda kaže da se pisac deceniji i po posle rata odvažno prihvatio usijanog gvožđa. Nalazimo, kroz pisma, stranice dnevnika i bezbrižne refleksije, živo kao u reportaži — Oljača stvara sliku običaja i kulture svoje generacije, priznajući često dostojevskom nepoštednošću strah, sebičnost i sirovost — celu nepostojanost jednog mladog čoveka koji je suviše rano morao da se nauči gvozdenu stavu. Oljačina knjiga je poštena knjiga. U zemlji u kojoj je oslobođilačka borba kroz dve decenije literarno ne samo uznošena, nego su zreli ljudi veličnu a i težinu veoma značajno svesne žrtve veličajući opisivali, vreme je — kažu Broda — da se prikaže isto tako kako to, danas čine i najbolji filmovi u Sovjetskom Savezu.

Rat nije ostavio za sobom samo bogalje nego i čudovišta. A ko je kriv za to? Na omotu Oljačinog romana u nemačkom prevodu za to se okrivljuju rat i A ko je prouzročio rat — to se pitanje ne postavlja. Nedostaju pozadine — za Jugoslaviju je suviše stalno ih ponovo nabrajati — ali su one neophodne u zapadnonemačkom izdanju izdavača, koji do-

sad ni jednom knjigom nije svestrano objasnio borbu otpora. Inače, bez tog objašnjenja, Oljačina optužba deluje tako da zavodi s pravog puta: strahoviti pojedinačni slučajevi mogu ili moraju u ovom izboru autora da budu ocenjeni kao tipični — nije cela istina u onome što on opisuje, nego je to samo jednostrana, delimična istina.

Prikazujući Vučovo delo „Raspust“ objavljeno kao „Vreme osvešćenja“ pod naslovom „Gradanski sin u revoluciji“, recenzent kaže da je duževni pritisak na celu jednu generaciju u Jugoslaviji bio težak. Kod Vučica je ovo poniranje u sopstvenu dušu i traganje za izgubljenim detinjstvom, pojačano društveno-istorijskom svešću. Njegova omiljena tema je nastajanje i meteorski uspon srpske buržoazije posle oslobođenja od Turaka, razvrtak i pad jedne nove klase u staroj Srbiji. Vučo je vanredan pripovedač — kaže Broda — koji u mešavini realizma i najboješenijeg nadrealizma prikazuje tragediju čoveka našeg vremena od koga se mnogo tražilo. U njegovom romanu psihika realnost dominira nad „prijetom“.

„Uprkos herojskom vremenu“ naslov je pod kojim Ina Jun-Broda prikazuje Marinkovićevo zbirku, govoreći da je prava snaga Jugoslovena u pripovedkama. Romani zbog preobilja materijala često „provaljuju“. Od Andrića i Križe do najmlađih, oni su majstori nove. Ovak žanr naročito odgovara fino-nervnim i ironičnim Dalmatincima i njihovom nasmešenom humanitetu — a takvi su Marinković i Segedin iz srednje generacije hrvatskih pisaca. Caplinovska ideja o dvema rukama, koje su se, tako reći, osamostalile, otepilele od čoveka, simbolički odražavaju ljudske odnose. Polazeći od malih stvari — završava Broda — Marinković ide u dubinu, do beskrajno sićušnog ali bitnog korena stvari. (A, P.)

Veoma su lepe pesme u kojima pesma o kiši sugerise tajnu ljubav. Oblaci i kiša za prostiji svet su često simboli ljubavnog čina. Kiša i oluja simbolišu ljubavnu čežnju, pošto se u tako turobnom vremenu „usamljenost pretvara u aktivni strah i pojačava potrebu žene za svojim mužem“.

Reka je čest motiv indijske narodne poezije. Čini se kao da spori rečni tok izaziva u pesniku tužna osećanja. Kad su te pesme nastajale nije bilo puteva i sav saobraćaj se odvijao rekama. Reke su bile arterije saobraćaja i trgovine. Svaki brod koji se vraća budi u ženi koja čeka muža nadu i, kad se približi, pojačava njeno očajanje. Smene godišnjih doba, sa njihovim različitim raspoloženjima, čini ovo čekanje daleko mučnijim. Ali reka nije samo simbol romantičnih asocijacija. Seljaci su bili svesni njene razorne snage, njene neukrotivosti za vreme kišnih meseci, kad uništava žetvu, stoku i ljude. Naročito u Bengalu, gde je ljudski život jedna neprestana borba sa čudima reke, razorna moć vode čest je predmet poezije.

Zanimljivo je kakav simboličan smisao Indijci daju raznim životinjama i biljkama. Papagaj je simbol mudrosti i privrženosti. Plemenita ptica maina, šarenog perja i hitrog leta, simbolično predstavlja devojku. Lotos je cvet koji sugerise čistotu. Zanimljivo je simbolični smisao koji imaju cvetovi semar i madaar. Oba cveta su skerletno crvena, oba su lepa; ali pošto nisu mirisava, preziru ih i bogovi i ljudi. Zbog toga se devojka bez dragog naziva madaarom cvetom, cvetom koji ne privlači pčele.

Ovaj tekst predstavlja prvo poglavljie studije „Indijske narodne pesme“ koja uskoro treba da izađe u izdanju Indijskog saveta za kulturne veze. (D.)

Revue roumaine

RUMUNSKA PROZA I
POEZIJA U PROSLOJ GODINI

SUMARAN PREGLED književnih zbivanja u Rumuniji, koji donosi ovaj bukureštanski tromesečni časopis u svom drugom broju za 1962. godinu, zanimljiv je naročito u odnosu na prozu i poeziju. Još jednom je potvrđeno standardno pravilo da u momentima otvorenih (potrebni ili manje potrebni) društvenih intervencija u oblasti književnosti — poezija biva onaj povlašteni fenomen kome se sugeriraju strukturalne i formalne izmene, koji se napada, koji se ne shvata i ne prihvata, iako, kako se to obično kaže, delimično.

Prozi su, ovom prilikom, upućeni isključivo komplimenti. Aktuelnost je njena bitna karakterističnost; kao što je njena osnovna preokupacija da „predstavi različite aspekte borbe koju radne mase, pod vodstvom komunista, vode za obaranje buržoazsko-agrarnog režima, za izgradnju socijalizma“. Većina dela nastalih poslednjih godina teže da postanu stvaralačka hronika tekućeg života. Dela T. Popovića, V. Galana, G. Galeskua, E. Barbua, K. Georgiua, A. Mihalea, Z. Stanka, S. Nedelka, P. Ferencu, D. Popeska, V. Brebreanu, S. Andrasa, N. Ištvanu i drugih slikaju događaje i ličnosti fabrika, gradilišta i kolektivnih poljoprivrednih gazdinstava, izražavaju stvaralački elan radnih ljudi, pokušavajući, istovremeno, da reše mnoge probleme novih društvenih odnosa. Uopšte, proza sve izrazitije pokazuje spremnost i sposobnost sintetičkog odraza „položaja i raspoloženja novog čoveka“, radnika koji strasno gradi socijalizam, intelektualca novog tipa“.

U osnovi, iste kvalitete ima i poezija. „Budući eho svesti masa koje grade socijalizam“, ona se iz dana u dan značajno bogatila, kako u sadržinskom, tako i u formalnom smislu. To se najbolje da videti u delu velikog pesnika Tudora Argheziua. „Svojom neumornom aktivnošću, on predstavlja živi primer pisca koji zauzima pravi stav prema odlučujućim problemima zemlje i naroda“, i to tako stvaralački, da čak i političke teme, dobijaju kod njega vrednost „ponesene liričnosti“. Rumunsku poeziju poslednjih godina karakterise težnja „da se asimiluju filozofske ideje marksizma-lenjinizma i da se što je moguće dublje zahvati ono duhovno, sadržano u borbi za izmenu sveta.“

Kao suprotnost ovoj poeziji imaginativnog menjanja sadržaja života, inspirativne borbe protiv zla — stoji, međutim, izvesna „hermetična“, nebulozna poezija. „Odsustvo bogatog i konkretnog ljudskog iskustva, pročišćenog ozbiljnom i dubokom misliju, dopušta još uvek, na žalost, u pesničkim delima pojavu niza deformisanih, artifičijelno i nekorisno komplikovanih stihova, čiji je

jedini cilj da se preobrate u neizrazivu suptilnost“. Toj bolesti podložan je i niz barokističkih pesnika: Nikita Stanesko, Cezar Baltag, Aurora Kornu, i A. E. Bakonski. „Istorija kulture pokazuje da raskid s širokim narodnim masama, da povlačenje u krug najuži preokupacija dovodi do iscrpljenja i presušenja talenta, pa ma koliko da je on moćan“. To je upozorenje koje ima za cilj „ozdravljenje“ jednog dela rumunskog pesničkog stvaralaštva (D. S. I.)

Stion SPENDER

MODERNI

ZELEO BIH da razjasnim razliku između (kako ih ja nazivam) savremenih i modernih pisaca. Savremeni su, prema mom shvatanju, oni pisci koji prihvataju norme modernog sveta, čak iako ima mnogo šta u njemu čemu se oni protivstavljaju. O piscima kao što su So, Benet i Vels, iz prošle generacije, C. P. Snou i — na njihov različiti način — Kingzli Ezmis i Džon Ozbourn danas, mislim kao o savremenim. Oni napadaju moderni svet, ali to čine na osnovu njihovog načina osećanja i mišljenja uslovljen, možda, činjenicom što oni sami žive, misle i osećaju u ovome svetu. Oni imaju, kako bih rekao, volterovsko „ja“ — isti onakav stav kakav je Volter, više od ostalih, imao u XVIII veku. Volter je stajao izvan svoga vremena, šibao ga perom i jezikom, ali mu nije nedostajalo poverenje i intelekt, stil, sensibilitet koji su činili Voltera.

U suštini, savremeni veruju u progres. Moderni pisac, s druge strane, misli da na njegovu egzistenciju, način mišljenja i osećanja, deluje specifično moderan svet, svet koji mu se čini bez presedana. On je zaokupljen idejom življenja u jednoj modernoj situaciji koja je drukčija od svake prošle situacije. On smatra da na njegovu sensibilitet utiču moderne prilike i da je ona rezultat tih prilika. On se oseća oštećen od prošlosti usled toga što je u tolikoj meri produkt modernih prilika. Istovremeno se osvrće unazad i oseća da se kao pisac nalazi na liniji prošlosti i da u izvesnom, možda tajanstvenom, smislu pripada tradiciji prošlosti. Ipak, budući potpuno određen sadašnjosti, on jednostavno ne može da usvoji formu i stil pisaca iz prošlosti — da bi se povezao s prošlošću. On mora, tako reći, da stvara svoja sopstvena duševna iskustva koja su u potpunosti sadašnja, a po merilima koja pripadaju prošlosti. On se gotovo nalazi u položaju skulptora koji bi mogao biti prisiljen, da živeći u blizini sabiralista starog gvožđa, sklopi svoju skulpturu od delova mašina, pokušavajući da ih ipak rasporedi prema proporcijama koje vode poreklo od Elginove zbirke skulptura. Ima, u stvari, skulptora, koji baš to i radi, kao na primer, Eduardo Paoloci. I u *Ulisu* je Džems Džojls, čije je iskustvo bilo sve od „starog gvožđa“ dablinskog noćnog života — trgovači putnik Blum i student medicine Stion Dedalus — ali čija su merila bila merila Homerove *Odiseje*, radio na književnom planu nešto paralelno ovome.

Moderna umetnost je ona u kojoj umetnik samim formama koje stvara shvata činjenicu da živi u našem modernom vremenu. Kvalitet koji se naziva modernim očituje se u realizovanom osećanju za stil i formu čak više nego po tome što je predmet dela moderan. Početkom industrijske i naučne revolucije, vremenu progressa, u XIX veku, ja Tenisona, Raskina ili Karaljla ne bih zvao modernim, kao što u ovome ne bih Velsa, Soa i Beneta, jer mada su oni bili svesni dejstva nauke i mada su bili veoma savremeni po svojim interesima, oni su ostali u tradiciji racionalizma, puni vere u ono što je D. H. Lorens podrugljivo nazivao „svesnim egom“. Posmatrali su sebe kao da se nalaze na liniji pisaca-proroka. Njihova sensibilitet nije bila produkt vremenih koja su osuđivali. Oni nisu osećali da moraju da na izvestan način odraze dejstvo modernih prilika i reaguju na njega u svojoj umetnosti, dopuštajući možda nesvesnim snagama da pokupljuju kroz njene površine, ili, možda gajeći krajnju kritičku svesnost, tako reći neprekidni tok veza s merilima prošlosti, u kojoj su pisali. Pisci koje zovem piscima „volterovskog ega“, na većinu kojih su uticale socijalističke ideje, posmatrali su savremeno društvo sa gledišta koje potiče iz Francuske revolucije. Oni su prosuđivali svet u kome su živeli na osnovu najsavremenijih dostignuća materijalističke misli.

Ono što sam nazvao volterovskim „ja“ sudeluje u istoriji progressa i pripada joj. Kad ono kritikuje, satiriše, napada, ono to čini da bi uticalo na postojeće snage, protivstavljalo im se, usmeravalo ih, aktivisalo ih. Volterovsko „ja“ Soa, Velsa i drugih utiče na događaje. Dok događaji utiču na moderno „ja“, kakvo nalazimo kod Remboa, Džojlsa, Prusta, kod Eliotovog Prufroka. Volterovsko „ja“ ima karakteristike — racionalizam, progressiva politika itd. — sveta na koji pisac pokušava da utiče; dok se moderno „ja“ kroz svoju prijemčivost, patnju, pasivnost čiste od materijalizma sveta kome je izloženo. Pisci „volterovskog ega“ veruju da će skrenuti snage okolnog sveta sa rdavih u bolje tokove kroz dejstvo superorne društvene ili kulturne inteligencije jednog Voltera, jednog Soa, ili jednog H. Dž. Velsa. Moderni se nadaju i veruju da će, dozvoljavajući da na njihovu sensibilitet deluje moderno iskustvo koje se prima kao patnja, stvoriti idiom i forme nove umetnosti. Moderni, jedan Prust, jedan Džojls, jedan Rilke, sjedinjuju u svome delu patnju, sensibilitet i kritičku svesnost.

Razlika koju pravim je u tome što su pisci „volterovskog ega“ savremeni, a da nisu, sa estetičke ili literarne tačke gledanja, moderni. Ono što oni pišu je racionalističko, sociološko, političko i odgovorno. Stvaralaštvo modernih je, s druge strane, umetnost posmatrača svesnih dejstva koje posmatrane prilike imaju na njihovu sensibilitet. Njihova kritička svesnost uključuje ironičnu samokritiku.

[...] Savremeni je uvučeni u sukobe, ali u suštini on prima snage i merila današnjice koji se bore jedni s drugim, s oružjem jednake snage, ideologije, utilitarističke filozofije i progressa, ali s različitim ciljem... Moderni je svestan savremene scene, ali on ne prima njena merila. Modernom se čini da nas je svet besprimernih fenomena otkesao danas od života prošlosti i, čineći to, otkesao od onog dela nas samih koji predstavlja našu tradicionalnu svest. Moderni, istovremeno, smatra da nema koristi pokušavati vraćati se u prošlost jednostavnim zanemarivanjem sadašnjosti. Ukoliko smatramo da pripadamo ne samo našem određenom trenutku u vremenu nego isto tako i prošlosti, tada

1) Elginova zbirka skulptura (Elgin Marbles) — vajarstva dela koja je lord Elgin doneo sa Akropolja u London.

LE FIGARO
LITTÉRAIREČUDO SA „DŽEPNOM
KNJIGOM“

JEDNO OD MNOGIH „čuda“, koja se u poslednje vreme događaju u svetu literature, zapaženo je i u Francuskoj. U najnovijem broju ovog lista Zan Prasto iznosi zanimljive podatke o popularnosti „džepne“ knjige. Pre kratkog vremena govorilo se o uspehu modernih pisaca čija su dela objavljena u ovim popularnim izdanjima. Kako stoji stvar s klasičima? Da li su oni, zbog uticaja modernih, pali u zaborav? Ko ih još kupuje osim daka i onih kojima je literatura poziv?

Da bi utešio skeptike, kojih nije malo, Prasto odgovara: Ne brinite! Njihov uspeh u najnovijem „džepnim“ izdanjima svakako je, manje velik, ali je ipak zamašan. U Francuskoj sada postoji jedna „džepna“ edicija u kojoj se jednom mesečno objavljuju dve knjige francuskih i stranih klasičnih pisaca. Na taj način, za kratko vreme, objavljena su i rasprodana sledeća dela: Lakoiove „Opasne veze“ u 250.000 primeraka, „Gospoda s kamelijama“ Dime-sina u 130.000, Dodeova „Pisma iz moje vodenice“ u 175.000, Mopasanov „Jedan život“ u 135.000, „Večni muž“ Dostojevskog u 126.000, Foberova „Gospoda Bovari“ u 123.000, Stendalov „Parnski kartuzijanski mana-

stir“ u 100.000 Tolstojeva dela „Krajarcarova sonata“ u 96.000 i „Ana Karenjina“ u 87.000. Geteov „Verter“ u 70.000 itd.

Mogućno je da je popularnost ovih dela doprinela i činjenica što su ona manje više sva, filmovana. Na taj način je, verovatno, i Homerova „Iljada“ dostigla tiraž od 43.000 primeraka.

Ovoliki uspeh klasičnih pisaca u našem vremenu Prasto tumači na taj način što smatra da danas ima dosta starijeg sveta koji želi da pod starost produbi i proširi svoje obrazovanje, da dopuni ono što je propustio u mladosti. Činjenica je, tvrdi Prasto, da se svet danas interesuje za mnoge stvari za koje ranije generacije ne samo da nisu imale interesovanja, nego nisu ništa ni znale. Iznenaduje, recimo, da se Dekart, čija izdanja nikad ranije nisu prelazila tiraž od 10.000 primeraka, prodava nedavno, u veoma kratkom roku, u 40.000 primeraka. U toku od dva meseca čak su i Volter i Makijaveli prodati u tiražu od preko 20.000 primeraka.

Cinjenica što živimo u vremenu u kome se Dekart prodaje u istom broju primeraka kao pisci „anti-romana“ Rob-Grije, Mišel Bitor, Klod Simon i drugi — svakako ohrabruje. Ali se može postaviti pitanje da li će kroz 100 godina današnjih avangardni pisci toliko interesovati čitaoce da će se njihova dela prodavati u tiražima većim od 100.000 primeraka. (N. T.)

gorevali u borbi za opštu sreću. Kožin u romanu „Mi letimo u Anzas“ i Asa u romanu „Susret sa čudom“ prolaze kroz mnoga stradanja dok ne pronađu svoju sreću. A inženjer Valja, koja je ceo svoj život posvetila istraživanju ruda (ličnost iz romana „Mi letimo u Anzas“), dolazi najzad do saznanja da se „zbog kamenja, čak ako u njemu ima i mnogo željeza, ne treba odricati od sreće“.

Razmišljajući o novim, širim perspektivama koje se ukazuju sovjetskim piscima, P. Glinkin ispituje sledeće reči: „Ko se od nas ne seća nedavnih žučnih sporova o prirodni konflikta u umetničkom delu? Postavljalo se pitanje: ima li pravo na postojanje roman bez pozitivne ličnosti? Samo je jedno, izgleda, ostalo sasvim sigurno: roman je nezamisliv bez negativnih ličnosti. Inače — lakiranje stvarnosti, odsustvo uslova za borbu, za razvijanje konflikta — prava je dosada!“

Gde su koreni tih konflikta? „U velikim socijalnim preobražajima, u istorijskim događajima koji potresaju XX vek. A postoje i drugi, koji nastaju u sferi ličnih odnosa, zbog okolnosti srca, zbog nesposobnosti da se opšti s drugim ljudima, zbog duševnog nevaspitanja“.

Otuda proističu mnoge grubosti i mnoga zla. Opisujući istinito sva ova „duševna kretanja naših savremenika, zavismo od svoje snage i talenta, pisci će doprineti podizanju moralno-etičkog kriterijuma i vrednosti literature u celini“ (D. M. M.)

THE INDO-ASIAN
CULTUREPRIRODA U INDIJSKOJ
NARODNOJ POEZIJI

U NAJNOVIJEM BROJU časopisa, koji izdaje Indijski savet za kulturne veze, Hem Barua traže za simboličnim smislom koji indijski narodni pevač daje raznim prirodnim pojavama koje opeva u svojim pesmama. Mada je narod Indije ogrezao u bedi, u njihovim pesmama ima malo gorčine. Oni znaju da su deca Majke zemlje i da njihov život ovisi o njenim blagoslovljima. Njihov život je tesno povezan sa životom prirode i njihove pesme su izraz osećanja koje u njima priroda izaziva. Seljaci, posmatrajući u „strahu i čudu“ menjanje godišnjih doba slavili su ih pesmom i plesom. Različiti narodi Indije imaju festivale na kojima se proslavlja blagorodna dobrota prirode u različito vreme godine. Jedni slave dolazak monsuna, drugi odlazak, treći se raduju dolasku doba kiša, kad se biljka razvija i kad je pravo vreme da se uživa u radosti stvaranja novog života. Glavni motiv ovih prirodnih festivala je plodnost zemlje i ona je tesno povezana sa plodnošću ljudi. Kiša kao simbol plodnosti veoma često dobija dvostruku simboličnu vrednost kao simbol ljudskog života i razvoja.

Pošto svako godišnje doba ostavlja naročiti pečat na psihu ljudi, svako se slavi na svoj način. U Asamu i Orisi ove pesme imaju kao glavnu temu ljubav, a u nekima je lako naglašeni motiv prolaznosti i rastanka. Bilje koje se izvanrednom brzinom razvija posle kiše postaje simbol delova devojačkog tela koje se naglo razvija. To su pre svega gljive i izdanci bambusa. U vreme kiše devojčica koja postaje devojka, čezne za ljubavlju i njeno telo je „zeleno“.

Društvo za negovanje pripovedačkog
blaga evropskih naroda

U dvorcu Bentlage, u neposrednoj blizini malog gradića Rajne u severnoj Nemačkoj, postoji od nedavno „Društvo za negovanje pripovedačkog blaga evropskih naroda.“

jezika. Knjiga nosi naziv „O princovima, šumskim duhovima i gospodinu Fro“. Ona je potvrda izvanredne saradnje i tesnih veza među mnogobrojnim naučnim institutima i akademijama, kao i pojedinim istraživačima, sakupljačima i mnogobrojnim prijateljima pri poredaka u Nemačkoj i van nje.

I SAVREMENI

takođe moramo biti potpuno svesni našeg stanja, stanja u kome svest o prošlosti živi u sadašnjosti.

Na taj način mi pripadamo prošlosti po onome što Jefts naziva „velikim sećanjem“ a ipak živimo u vremenu u kome je krajnje teško tumačiti tradicije prošlosti, čoveštvo prošlosti, sadašnjim terminima. Ovo je problem s kojim su moderni pokušali da se suoče. Postoje — ukoliko stvar postavimo veoma približno — dva načina suočavanja s tim problemom. Jedan bi se mogao nazvati raznim realističkim načinom — posmatrati svoju sposobnost razumevanja kao nepromenjen i pridodati našim delima obilnu sumu modernih situacija. Ovo je način proznog realizma, način koji se proteže od Balzaka do modernih realističkih pisaca. Ja ga nazivam načinom savremenih, sa njihovom volterovskom samouverenošću u racionalno ego. Drugi, koji nazivam načinom modernih, predstavlja pokušaj da se shvati šta se dešava individualnoj svesti usled totalno izmenjene moderne situacije i da se poveže svest o prošlosti sa prilikama sadašnjosti: da se shvati da su i prošlost i sadašnjost isto. Čini mi se da su moderni izabrali drugi način i da su, čineći to, primenili na imaginativnu književnost metod izmaštističke poezije.

[...] Pre dvadeset pet godina, kad su Lorens, Džojls i Viržinija Vulf bili premoćni, prilikom pisanja romana primenjivao se poetski metod. Danas, kad je došlo do zaokreta ka proznom metodu savremenih i kad se moderni smatraju zastarelim eksperimentatorima, pisci kao što su Kingzli Ejms i Džon Vejn primenjuju prozni metod jasnog intelektualnog mišljenja, katalogiziranja i doslovnog opisanja na pisanje poezije, kao što čini i jedan pesnik koji jedva ako je uopšte romansijer, Filip Larkin.

Izgleda, dakle, da je bitka koja se vodi pod tolikim različitim zastavama između modernih pisaca, bitka između Henrija Džejmsa i H. Dž. Velsa, Viržinije Vulf i Arnolda Beneta, D. H. Lorensa i Džona Golsvordija, Č. P. Snoua i, kako ih on zove, pisaca literarne kulture, u stvari bitka između onih koji smatraju da se do istine o modernoj ljudskoj situaciji može najbolje dospeti proznim opisanjem ljudi koji žive u određenim prilikama i onih koji drže da se ona jedino može otkriti poetskom identifikacijom sa individualnom sensibilitošću na koju deluju te prilike i koja stvara jedan izmaštistički unutrašnji jezik.

[...] Dakle savremeni realistički metod je metod proze. Romansijer se služi svojom veštinom da bi stvorio ličnosti čije se ponašanje objašnjava terminima njihove okoline i društvene pozadine. Moderni izmaštistički metod, s druge strane, izražava izolovanost sensibilitosti koju osuđuju okolne materijalne prilike. Prilike se transformišu u slike na jednom jeziku koji izražava individualni smisao izolovanosti iz okoline — iz okolnog sveta. Tu istinu o izolovanom sensibilitetu moderni — koje su u svemu ovome znatno podržavala otkrića frejdovske psihologije — pokušali su da shvate.

Ali isto kao što je moguće kritikovati realnost Beneta i Velsa da nam ne kazuje dovoljno o unutrašnjem biću ovih ličnosti, moguće je kritikovati realnost Henrija Džejmsa i Viržinije Vulf rečima da ne možemo znati da bi ovi ljudi mislili u slikama koje im pisac pripisuje. Ličnosti u Džejmsovim kasnijim romanima, koje su često veoma usamljene u svojoj sredini, kao da misle jednim jezikom koji je daleko bliži bogatom idiomu romana Henrija Džejmsa koji piše jedno od svojih pisama, na primer, nego jezikom kojim bi se same ličnosti mogle služiti. Od romana očekujemo da ona unutrašnja spiritualna egzistencija bude opravdana spoljašnjim materijalnim određenim okolnostima: da, na primer, način na koji ličnost misli i oseća bude opravdan onim što znamo o njegovoj vanjskoj istoriji — njegovom obrazovanju, njegovim idiosinkrazijama, stvarima oko njega koje utiču na njegove dubine. Ukoliko ovoga nema mogli bismo posumnjati da su ličnosti u romanu samo maske i tumači autorove sensibilitosti i pogleda na život. Ova se sumnja, u različitim formama, javlja kod čitaoca kad čita romane D. H. Lorensa i Viržinije Vulf.

[...] O modernom pokretu danas se često raspravlja kao da on predstavlja drevnu istoriju; izvesno je da po formama koje je prihvatio i o kojima sam raspravljao, on pripada prošlosti. Ali meni se čini da će se jednog dana ljudi morati ponovo prihvatiti pokušaja koji su bili središnji za moderni pokret. Razlog zbog čega ovo mislim je u tome što su moderni tražili da zasnaju svoja dela na osećanju za moderni život kao jednom celovitom iskustvu koje je na značajan način bilo različito od iskustva koje su ljudi imali u prošlosti, i što su pokušali da stvore umetnička dela koja su isto tako posedovala izvesnu celovitost. Ova dela su kristalinska svesnost o modernom iskustvu i njih su napisali pesnici koji su saosećali a opštim pokretom u svim umetnostima čiji je cilj bio da se moderni čovek izmeni, kako bi mogao da se bavi modernim prilikama. Napuštanje ovih grandioznih ciljeva znači da je književnost postala manje ambiciozna, specijalizovana, posebnija, strančarska, provincijalna. Mi danas imamo pesme koje pokušavaju da utvrde ne ciljeve nego tehničke eksperimente modernizma, romane koji saopštavaju iskustva sa gledišta ljudi koji pripadaju jednom delu društva, ne celom modernom svetu. Mi imamo pozorišne komade u kojima se autor stavlja na stranu jedne društvene grupacije protiv druge. Sve ovo je neizbežno i stvorena dela su živa i zanimljiva; ja, ipak, još uvek mislim da je moderni pokret odložio poziv da imaginativno shvati moderno iskustvo kao celinu. Mislim da će pre ili posle taj poziv ponovo morati biti prihvaćen.

Tokom meseca oktobra Stiven Spender je na Britanskom radiju održao tri predavanja o savremenoj literaturi, pod zajedničkim imenom „Opsesivna situacija“. Donosimo izvode iz tih predavanja u kojima Spender razvija svoju ideju o ulozi „savremenih“ i „modernih“ pisaca u stvaranju današnje evropske književne klime. Spenderova predavanja objavljena su u celosti u listu „The Listener“.

MILUTIN MORACA

Ratni dnevnik

(„Vojno delo“, Beograd 1962)

„RATNI DNEVNIK“ Milutina Morače ide u red istorijskih i ljudskih dokumenata koja predstavljaju dragocena sopsštenja o razdoblju o kome govore, jer su u pojednako meri i svedočanstva o ratnim doživljajima svoga pisca i neka vrsta letopisa jedinice kojom je Morača za vreme rata komandovao. Pisac ovog „Dnevnika“ brižljivo je beležio sve što je u toku rata doživio, što ga se prisno dojmilo, o čemu je jednog dana morao da podnese izveštaj, sve ono što je je o ljudima, ratu, taktici, zamislima naših ili neprijateljskih štabova zapazio. Zbog toga je ova knjiga — ističem ovo kao vrhuna, a ne kao nedostatak — u priličnoj meri neujednačena; podatak o čoveku smanjuje neka misao o ratovanju i ratovodstvu, toplo ispričana pojednostiljevanja, suvi podatak ili broj. Očigledno je da je Morača pri pisanju i redigovanju „Dnevnika“ bio načisto sa činjenicom da pred istorijom svedoči o jednom velikom dobu i želeo je da otrgne od zaborava i za budućeg istoričara velikih dana da sačuva mnogo više pojednosti.

„Ratnim dnevnikom“ Milutina Morače naša literatura o ratu dobila je još jedno značajno delo. Njegove zabeleške mogu se, po svojoj dokumentarnoj vrednosti, meriti sa dnevnikom Dragojla Đudića, a po literarnoj s knjigama Cedomira Minderovića „Za Titom“ i Vladimira Nazora „S partizanima“ (P. P-ć).

JEVREM BRKOVIC

Osobine noći

(Obod, Cetinje, 1962)

OVO JE ČETVRTA knjiga pesama Jevrema Brkovića. Pomalo kao da zbunjuje: pesnik se još uvek traži, nalazi i lutala. Ali oni koji lutaju, rečeno je, tek mogu nemoguće da osvoje. Međutim, ako Brković ne može to nemoguće da osvoji — ipak je sve više svoj i sve se više bliži jednom svom prihvatanju reda i nerada, prirode i sveta. Može se primetiti da se pesnik, gotovo iz knjige u knjigu, priklanja tekućoj modi u poeziji i da je na tom planu gubio bitke. Jer sve ono što je pomodno traje kratko. Za Brkovića je karakteristično nešto drugo: u svim pesmama ima nekih toplina i tuga ili već nijansiranih raspoloženja — u kojima je stanje Crna Gora, poseban ambijent, posebne klime duha i posebna tišina u doživljajima. To je potvrdila i ova knjiga, koja se sastoji iz nekoliko ciklusa. U svima: svet pesme koja želi da natpeva more, srebrne plaže juga i svetlost što na kamenu kule od snova zida. Put ide preko voda i avgusta, od gordosti u koju se sumnja.

Izdava se pesma „Niko ne veruje nikom“, stihovima:

„Niko ne vjeruje nikom,
more u pjesak sumnja

O Moračinim zapažanjima iz operative, strategije i taktike, njegovoj proceni situacija s čisto vojničke tačke gledanja, njegovim razmatranjima o ratu i vojničkim iskustvima stečenim u pojednim bitkama, kao i o tačnosti i ispravnosti zaključaka koje pisac ove knjige iz tih iskustva izvlači, pozvaniji od mene izrečite, nesumnjivo, svoj sud. Ono što čitaoca koji nije vojni stručnjak ovom „Dnevniku“ najviše privlači je govor o čoveku u ratu, o onome što se preživelo, prebolelo, prebrodilo, o ljudskom naporu i ljudskoj patnji koji su doveli do pobeđe. Jer, pisac ove knjige pred masu podataka, dragoceni za vojnu nauku i istoriju, daje i masu psiholoških podataka o ratu i ratnim situacijama. To njegova izlaganja osetno se približavaju dobroj literaturi. „Dnevnik“ se lako čita, mestimično bez predaha, i mnoge stranice trajno ostaju u sećanju, a na neke se vraćamo po nekoliko puta.

„Ratnim dnevnikom“ Milutina Morače naša literatura o ratu dobila je još jedno značajno delo. Njegove zabeleške mogu se, po svojoj dokumentarnoj vrednosti, meriti sa dnevnikom Dragojla Đudića, a po literarnoj s knjigama Cedomira Minderovića „Za Titom“ i Vladimira Nazora „S partizanima“ (P. P-ć).

Zemlja nas uzima da svoje praznine popunja,
Gore boluju naše bolesti,
neizlječive
Gorimo sami sebe da nam se drugi dave.
Ona što u ljubav vjeruje dok je ljubim
Ako me prevari s morem neće s drugim.
Porazi je mladosti moja.
Ona je jedina sunca ima“.

Ova pesma, i još nekoliko, pokazuju da Brković, i u najboljim pesmama, ne otkriva svoje mogućnosti nekom svojevrsnom pesničkom uvertirom. On je emotivan, peva o svatemu, bez nekog pesničkog stava ili opredeljenja. On je od mekih liričara, tužan i beštlesan, lelujaj, kao prolazne svetlosti, kao njegova pesma — „od ljeta i pjeska“. Posebno je zanimljiva pesma „Noćna besjeda s Kandi kule“, melodična i razudena, sa zvezdama koje nekud beže, sa ćurvarima nerada, sa noćima i litalicama oblacima, sa svetom kojim se zadržava u svom bolu i svojim određenim okvirima. Smeta toj pesmi nešto drugo: pričanje, opisanje, monotonija. Na kraju se može dodati da je ovo najbolja knjiga pesnika Brkovića, da se u njoj najviše našao, ali da i ova knjiga boluje od nametljivih nekih proklamacija, od balasta mesečine, da je pomalo pod uticajima najmlađe savremene poezije. (R. V.)

DOSITEJ OBRADOVIĆ

Sabrana dela knjiga I i II

(„Prosveta“, Beograd 1962; priredili Đuro Gavela i Jelena Saulić)

DOSITEJ izgleda da je srećniji od Vuka: Grigorije Voza- rović u Beogradu, Danilo Medaković u Zemunu, Ignjat Fuks u Novom Sadu, Braća Jovanović u Pančevu, Jovan Škerić, Miloš Ivković i Milutin K. Dragutinović u Beogradu, u toku prvog stoleća posle Dositejeve smrti, izdali su njegova dela sve potpunije i savršenije.

Ovo je, dakle, šesto izdanje Dositejevih dela što ga „Prosveta“ objavljuje u svojoj odličnoj zbirci „Srpski pisci“, u kojoj su, dosad, izašla sabrana dela Laze Lazarevića, Sime Matavulja, Iva Čipika, Svetolika Rankovića, Vojislava Ilića, Bore Stankovića i Petra Kočića, i gde postepeno treba da se pojavi cela srpska književnost.

U tri obimne i dobro sredene knjige, uzimajući u obzir gotovo sve što je nauka o književnosti dosad sazuala ili izmudrovala o Dositeju, ova „Sabrana dela“, štampana povodom stopestogodišnjice njegove smrti, dostojan su pomen i spomenik našeg velikog prosvetitelja koji svojim delima i mislima stoji kao putokaz u buduća vremena i nove puteve naše kulture.

O trećoj knjizi, u kojoj je Dositejev prepisku, pesme i još neke stihove spise uredio i protumačio učeno i saveseo jedan od najboljih naših znalaca Dositeja, Borivoje Marinković, bilo je već govora u „Književnim novinama“, zato što je ta treća knjiga Dositejevih celokupnih dela izašla ranije od prethodnih.

Posle jezgrovitog predgovora Vojislava Đurića, Đuro Gavela u brižljivoj redakciji daje u prvoj knjizi književni manifest Dositejev, on nadahnutu epistolu „Ljubeznom Haralampiju“, o kome tek od skoro znamo da se prezivao Marmula i da je bio pravo pravoslavne crkve u Trstu, a zatim se po redu izlaženja redaju „Život i priključenja“, „Sovjeti zdravoga razuma“, „Slovo poučitelno“ i „Basne“.

Gotovo u svim ranijim izdanjima, prenošene su neznatne štamparske greške kao, na primer, ona na početku „Života“, naručni sanduk mesto karučni. Gavela ih je, razume se, sve

ispravio, ali što daje osobitu vrednost ovom izdanju, to su četnaest slika u vezi s Dositejem i preko stotinu stranih tumačenja u kojima su objašnjene ličnosti koje Dositej pominje, nepoznate reči i sve ostalo što je potrebno čitaocu Dositejevih dela. Ima se utisak da urednik nije propustio nijednu našu ili stranu raspravu o Dositeju, tumačeci njegove tekstove.

U drugoj knjizi Dositejevih dela saopšteni su „Etika“, redigovana i protumačena trudom Đure Gavela, a ostale tekstove uredila je i objasnila Jelena Saulić. To su oba dela „Sobranija“, prvi koji je Dositej za života objavio i drugi kome je Pavle Solarić, posle smrti našeg prosvetitelja, dao suptilan naziv „Muzimac“. Komentar Saulićeve na stotinu i deset strana svedočanstvo je njezinog truda i udubljivanja;

koristeći se veoma savsesno i sa akribijom ranijim istraživanjima Pavla Popovića i drugih naših i stranih naučnika, ona je inteligentno i svestrano ne samo u oblasti istorije književnosti nego i drugih disciplina, pronicala u Dositejeve tekstove i tumačila ih. Njena objašnjenja takođe dopunjuje niz ilustracija.

Gledajući u celini, ovim izdanjem Dositejevih „Sabranih dela“ čitalac će biti više nego zadovoljan. I Borivoje Marinković i Đuro Gavela, i Jelena Saulić, ovim na prvi pogled sitnim čepkanjem izvršili su, u stvari, golem posao. Njihova redakcija, komentari i celo izdanje uopšte, podvrgnu se kome treba odati priznanje. Zeleni je da o ovako izdanim i Vukova dela kad, kroz godinu-dve dana, bude pomen stogodišnjice njegove smrti. (B. K.)

JERZI ANZEJEVSKI

Velika nedelja

(„Progres“, Novi Sad 1962. preveo Petar Vuličić)

„VELIKA NEDELJA“ Jerži Anzejevskog je povest ustanovku Jevreja u Varšavskom getu. Dramatične sukobe početka borbe pisac iznosi sa preciznošću vrsnog hroničara.

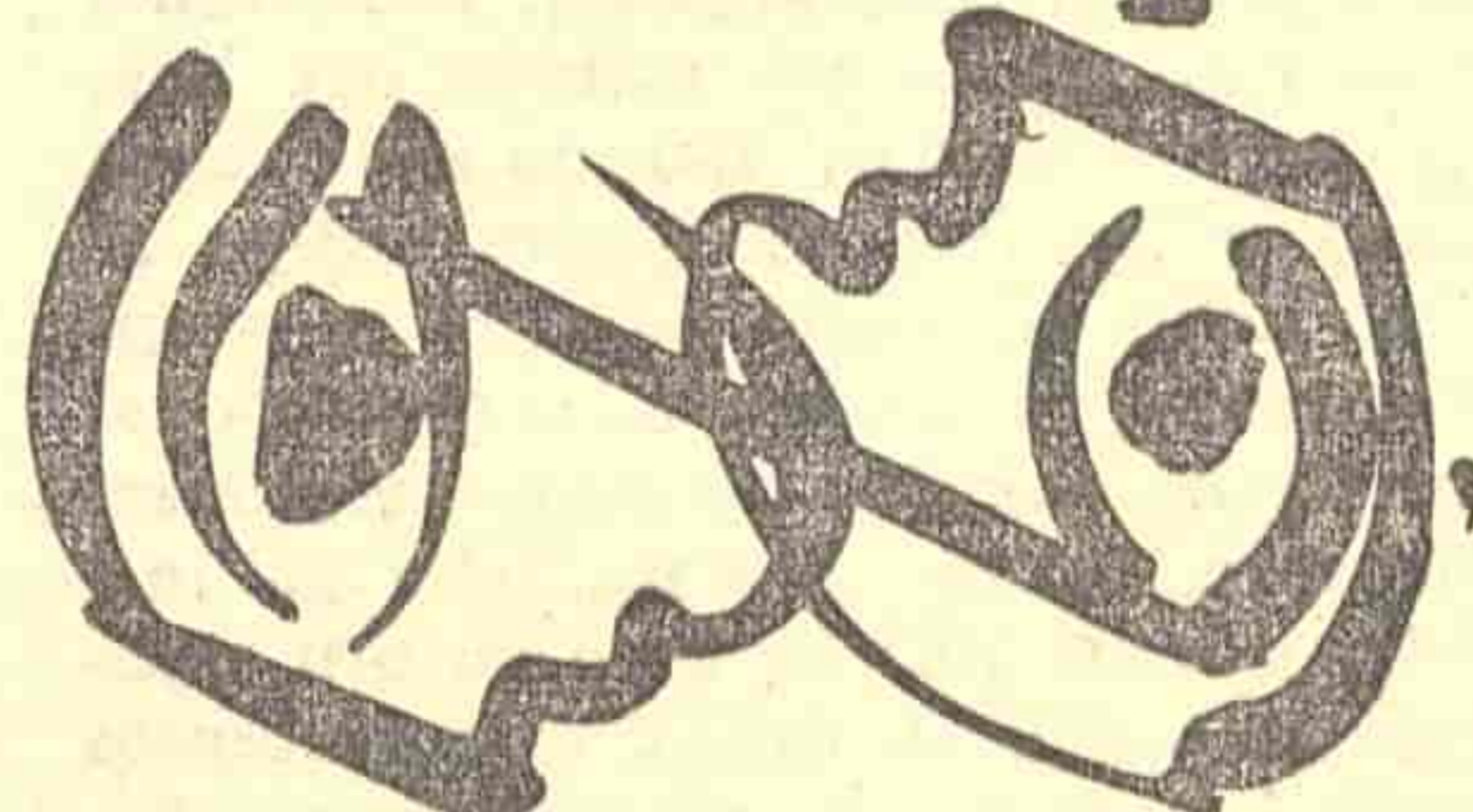
Ali Anzejevski nije prevashodno hroničar. Njegovo bavljenje istorijom podređeno je uvijek nekom dalekosežnijem cilju. Za njega činjenice nisu podaci iz stvarnosti već medijumi koji omogućuju niz psihičkih i idejnih obračuna. U senci tragičnog ustanka u Varšavskom getu pisac razgleduje lažni nacionalni konflikt između poljskog i jevrejskog naroda. Otvara pitanje da li u nacionalnim ili samo sektorskim okvirima živi mržnja prema jevrejskom narodu koji je u jednom trenutku svoje sudbinske odluke vrhu predstavlja prepostavo hrišćanskoj religiji. U noveli Anzejevskog stavlja se na probu savest čitave nacije. Ako takozvano „jevrejsko pitanje“ zaista predstavlja nacionalni problem, ako je uklanjanje Jevreja iz Poljske u interesu njene „državnosti“, za šta se zalaže fašista Zaleski, onda Poljake ne bi trebalo da dira ono što se događa u getu. Međutim, stvar stoji drugačije. Tragadija u getu ne samo da dira uljudnu savest nacije već je po humanitarnim zakonima nago-

ni na solidarnost. Religijski raskol između dva naroda na opsteljivskom planu gubi svaki svoj smisao. Ana Malecki, katolkinja i žena inženjera Jana Maleckog i Irena Lilien, Jevrejka i bivša verenica Maleckog toliko bi imale razloga za nerazumevanje i mržnju. U jednim principima one se potpuno razilaze. Kao katolkinja Ana veruje da sve što se dešava sledi neki red i da sve ima svoj smisao — samo što ga uvek ne znamo. Irena, međutim, odriče svaki smisao života, jer u njemu ne prepoznaje drugo do besmisao smrti i uništenja. „A kad hiljade ginu — kaže ona — koji bi mogli još mnogo od sebe da daju, još mnogo dobra da učine, ima li u tome smisla?“ Ipak sve te razlike ne smetaju Ani da u odsudnim trenucima racije i hvatanja Jevreja prikriva Irenu u svom stanu.

Solidarnost Maleckog još je shvatljivija. Iako je nekada, kao student, do izvesne mere pristajao uz tezu o progono Jevreja, događaji u getu ga potpuno razuveravaju. Za spas bivše svoje devojke, sa kojom se davno razišao i koja mu više ništa ne znači, on ipak žrtvuje vlastiti život.

Julekova misija je najodlučnija i sleduje čistom političkom zahtevu. Kao ilegalac-partizan on polazi sa grupicom boraca da prođe u geto i da pomogne onima „unutra“. Njegova namera je jasna: „Mi tu ne radimo da bismo iskupili grehe i zločine predaka. Nama nikakvog žrtvovanja, to nije za nas. Tamo ginu ljudi koji se bore za isto za šta i mi. Za slobodu!“

Anzejevski sve podređuje radnji i drami. On ima istančano osećanje za efekat. Zna vrednost gole činjenice kao i snagu nadahnute emocije. Njegov lirski štimung u određenom trenutku tragedije unosi novu nadu i obećanje, pomazući da se veličina propasti lakše podnese. Delo Anzejevskog istovremeno plodi i isceljuje. (O. D.)

PIŠU: PREDRAG PROTIC, RADE VOJVODIĆ, BOZIDAR KOVAČEVIĆ, OSTOJA ĐURIĆ I DRAGAN M. JEREKMIĆ

neprevedene knjige

REGINA MINDE:

IVO ANDRIĆ

Verlag Otto Sagner München 1962.

Studien über seine Erzählkunst

OVO JE, koliko mi je poznato, druga doktorska disertacija napisana na nemačkom jeziku o našem velikom piscu Ivo Andriću. Prvu je još 1951. godine odbranila na Univerzitetu u Gracu Austrijanka Roza Majer pod naslovom: Ivo Andrić, sadržaj i oblik njegovog pesničkog dela. Regina Minde je svoju disertaciju odbranila prošle godine na Univerzitetu u Minhenu, kod profesora Alojza Smausa, dobrog poznavaoa srpskohrvatskog jezika i jugoslovenske književnosti. Da bi prikupila materijal za svoju disertaciju, ona je godinu dana boravila u Jugoslaviji i radila u našim najvećim bibliotekama. Kao plod ovog boravka i dobro proučene literature o Andriću (o čemu svedoči priložena bibliografija), R. Minde napisala je vrlo dokumentovanu disertaciju, koja ima gotovo 200 stranica.

Pisac ove disertacije smatra da su se dosadašnji radovi o Andriću uglavnom ograničavali na istraživanje opšte prirode, sadržajno-formalnih osobina i psiholoških problema njegovog dela i predstavljali pokušaje da se na osnovu to-

ga odredi piševo gledanje na svet. Izričito pominjući radove Roze Majer i Petra Džadžića, R. Minde ističe da su analitičari Andrićevog dela do sada analizirali pisca, a zapostavljali delo koje podleže posebnim zakonima. Njen pristup Andrićevom delu sastojao bi se, međutim, u tome da se putem analize Andrićevog načina pripovedanja približe razumevanju piševo svetla. Ona se, pritom, ograničava na istraživanje umetnosti pripovedanja u oko pedeset pripovedaka objavljenih od 1920. do 1954. godine, oslanjajući se na poznata teoretičara književnosti Ingardena, Ermantigera, Kajzera i druge, koji pretežno obraćaju pažnju na analizu književne forme.

Knjiga je podeljena na pet poglavlja: (1) Pripovedački stav i pripovedačka perspektiva, (2) Prostor — istorija — društvo, (3) Uobličavanje vremena, (4) Uobličavanje govora i (5) Prikazivanje ličnosti. Polazeći od toga da je specifični život dela u stvari funkcija pripovedačkog stava, R. Minde smatra da se zaključci o piševoj lično-

sti i njegovom shvatanju sveta mogu doneti tek na osnovu niza analiza i primera iz kojih će se utvrditi opšti pripovedački stav pisca. Osnovno u pripovedačkom stavu je perspektiva, kojoj se priključuju druge komponente pripovedanja. Da bi utvrdila taj stav, R. Minde navodi niz primera za Andrićevu pripovedanje u trećem i prvom licu i za okvirno pripovedanje, u kojem se pojavljuju pripovedač prvog stepena i pripovedač drugog stepena. A Andrićev okvirno pripovedanje ima dve forme: čisti i nečisti; u drugoj je veza između priče koju priča prvi pripovedač i priče koju priča drugi pripovedač u labavijoj vezi.

U drugom poglavlju R. Minde ispituje geografske, istorijske i sociološke elemente u Andrićevom delu. Sve ličnosti koje se pojavljuju u ovom delu ona je podelila na četiri grupe: (1) Turci visokog društvenog ranga, turski viši i niži činovnici, njihovi pratitelji, jančari, Arnauti i drum ski razbojnici, (2) katolički monasi, grčko-pravoslavni (?) i muhamedansko sveštenstvo, (3) žitelji varošica: zanatlije i

trgovci, (4) ostale ličnosti: hajduci, seljaci, Cigani, strani diplomati. Već na kraju ovog poglavlja R. Minde, protivno svom analitičkom metodu, daje zaključak o životnom pogledu Andrića, tvrdeći da se u njegovim pripovedkama zapaža „duboka, beznačajna reznacija“ i da kod njega nema nikakve „suprotne vizije“, Bosni, koja je jedan zatvoreni svet, kao što je za Foknera njegova Joknapatofa.

Govoreći o predstavljanju vremena u Andrićevom delu, R. Minde utvrđuje da „naglašavanje statičnog“ predstavlja „jednu od sustinskih crta Andrićeve proze“ i da ga više interesuju stanja nego akcije. Njegove ličnosti žive u oblasti između objektivne, vremenski uslovljene i subjektivne, bezvremene realnosti, a čovek, po Andriću, stoji „istovremeno u vremenu i iznad vremena“. U poglavlju „Uobličavanje govora“ R. Minde razmatra upotrebu i mesto dijaloga i monologa u Andrićevom pripovedanju i zapaža da u njemu ima šest tipičnih dijalozskih situacija, ali smatra da nijedan razgovor u Andrićevom delu ne vodi razumevanju među ljudima i da je ta činjenica nužna posledica njegovog pesimističkog shvatanja života.

U poslednjem poglavlju R. Minde razmatra Andrićevu prikazivanje ličnosti, onih koje se pojavljuju samo kao objekti pripovedanja, onih

koje funkciraju kao kontrolna svest pripovedanja i onih koje pripovedaju u prvom licu. U zaključku dela, na kraju ovog istog poglavlja ona tvrdi da je centralna tema Andrićevog pripovedanja ljudska usamljenost, odnosno nemogućnost da ljudi uspostave prisniju odnose. Po njoj, u Andrićevom svetu „nikakva nada ne postoji“, a reč sreća je nepoznata.

Ova knjiga predstavlja jedan ozbiljan pokušaj da se razmatranje Andrićevog dela usmeri na istraživanje karakteristika formalne prirode, koji proizilaze iz njegovog shvatanja sveta i sadržaja kojim je to shvatanje izrazio. Knjiga je puna navoda iz Andrićevih pripovedaka, što svedoči o vrlo velikoj prilježnosti i marljivosti njenog pisca. Međutim, mora se primetiti da analiza većine Andrićevih pripovedaka nije dovoljna da se, na osnovu nje, mogu doneti opšti zaključci o Andrićevom shvatanju sveta. U njegovim esejima i romanima (narocito u Travničkoj hronici) ima više optimističke perspektive nego u njegovim pripovedkama, a oni ovom disertacijom nisu obuhvaćeni. S obzirom da je ova knjiga napisala jedna strankinja, moramo da pohvalimo njeno interesovanje za našeg pisca, njeno razumevanje Andrićevog dela u mnogim detaljima i njen uspeh da ovo delo osvetli iz jedne neobičajne perspektive. (D. M. J.)

Društvena odgovornost

SLOBODNA STVARALACKA inicijativa koja je bila i koja ostaje bitan element našeg kulturnog razvoja, bitno obeležje demokratizacije naše umetnosti, pogrešno sivačena i zloupotrebljena bila je uzrok brojnih slabosti koje su pratile i koje prate naš svakidašnji kulturni rast. Negativne pojave i veće ili manje slabosti, kojima smo toliko puta sme'o pogledati u oči u ovom burnom razvoju našeg društva, u oblasti kulture su uzlele toliko maha da je i predsjednik Tito, na nedavnom VII Kongresu omladine, morao njima da se pozabavi. Komentarišuci Titove reči, zagrebački „Telegram“ je u broju od 1. februara progovorio jezikom većnih istina, koje u našoj trenutnoj situaciji imaju karakter nadasve nužnog i aktuelnog razgovora:

„Istinski umjetnik ni sam ne može da bude zadovoljan igrom koja ponekad i ponegdje zamjenjuje stvaranje, on bez sumnje ima prava koja su imanentna djelatnosti kojom se bavi, ali ima i dužnosti bez kojih također nije moguće zamisliti umjetničko stvaranje. Djela koja ne izviru iz njegovog bića, koja su rezultat jalovog ispraznog eksperimentiranja ili su naprosto pomoćno prenošenje tuđeg iskustva, sama po sebi nemaju uvjeta da traju. To je dragocjeno iskustvo iz historije umjetnosti, pouka koju istinski stvaralac uvijek ima na umu.

Ali ovdje nije riječ o slobodnoj umjetničkoj igri ili traženju, koja je svojstvena intimnom stvaralocu i čiji kondenzirani rezultati mogu predstavljati istinska umjetnička djela. Ovdje je riječ o odnosu socijalističkog društva, njegovih organa i komisija, kritike i samih umjetnika prema pojavi favoriziranja i valoriziranja formalističkih pravaca, prema nekritičkim tendencijama da se poplava formalizma, epigonstva, vulgarnih plagijata, malograđanskog ukusa i kiča masovno razvija pod egidom izvjesnih esteta, njihovih labilnih poklonika i da se čak stvara jedna čudna atmosfera prevalećih nekih etatističko-estetskih kanona, u kojoj se na žalost, često puta u ime apstrakcije sloboda — zakonom inercije i oponašanja — vrši stvarni pritisak i nasilje na ukus sredine i na djelo umjetnika...

Ali socijalističko društvo ne bi smjelo da ima takvih snobova, šarlatana i trgovaca, ono ima i onako premla sredstava za istinske umjetničke vrijednosti koje kod nas postoje i koje bi mogle da se još više razvijaju kad bi prekinuli jednom s praktičističkom praksom skoro permanentnog nehaja prema postojecim i potencijalnim vrednotama u našoj kulturi. Nismo jednom pisali o poremećaju kriterija, o potcenjivanju naših autentičnih inspiracija, o ignoriranju naših utvrdjenih vrednota, o monopoliciranju komercijalističkog ukusa, o poplavi šunda, o pomodnim efemerim aranžmanima raznih navodno umjetničkih manifestacija koje su se iscrpljivale jedino u zadovoljenju malograđanskog nekusa, a kojima se čak i oficijelno pridavao tako veliki značaj. Ali eto, morala se čuti i opet riječ Titova pa da se neki od nas konačno probude i zamisle...

U javnom iznošenju problema, u kritici i kritičkom odnosu, u koncepcijama a ne u praktičizmu, u nepatvorenim umjetničkim ostvarenjima, mora se da se razvija kulturni život i naših kulturnih radnika i naših ustanova pa konačno i naših foruma. Apelirajući na javnost da ne ostane pasivna ni pred tim problemima, svjestan da nikakve administrativne mjere ne mogu efikasno odvojiti žito od kukolja, drug Tito ukazuje na ovaj put u želji da se smjelije napreduje i na kulturnom polju, i da naša kultura u još većoj mjeri predstavlja istinski autentični doprinos raznim svjetske kulture“.

tribina

REČ O ODGOVORNOSTI

Reč je o reči koja se često čuje, koja se vrlo često upotrebljava. I kako to obično biva, kod termina koji su u svakodnevnoj upotrebi, dešava se da se pokatkad zaboravi njihova suština, biće stvari koje predstavljaju, označavaju, imenuju. Doista, šta to znači biti odgovoran, osjećati se odgovornim, odgovornost sama, šta je to? Pitanje, na prvi pogled, čini se, apsurdno, izlazi da se postavi. Na izvestan način, čak je moguće da je tako: da je nepotrebno postavljati ga. Pa ipak, postoji jedan njegov vid zbog kojeg ono zaslužuje da se pogleda još sa jedne strane, sa one koja je upravo spomenuta: u čemu je ta sama odgovornost: kad se mi, kao pojedinci, kao delovi zajednica, manjih i većih, svejedno, osećamo odgovornim a kada ne: prema tim zajednicama, prema samima sebi, u njima i u odnosu na njih.

Čini se da je to privrženost životu, koja odgovornost uslovljava: učestvovanje u njemu, posedovanje života samog! Jer, izgleda, često se baš o tome radi: neće odgovornosti biti onda kada se od života beži, kada se on ne prihvata, ne oseća, ne vidi: tamo gde jedinka o kojoj može biti reči, ili grupa, u tome životu ne oseća svoje trajanje, kad nije krvno povezana i srasla s njim: kad je, na izvestan način, iz ovih ili onih razloga, od života otkinuta. Dakle, neće je biti ni onda kada se ne

osećaju ne samo mene toga života, ključanja, vrenja njegova, nego i ona tiha strujanja, svakodnevice, njegove običnosti, banalnosti čak.

Ali, van svega ovoga, iako i u vezi s njim, postoji i nešto drugo, čini se, mnogo značajnije i važnije, koje čovekovu odgovornost pred životom i svim onim što ga sačinjava, na nov i poseban način postavlja. To je naše vreme, ovaj naš vek, vek jedne civilizacije vrlo moćne i složene. Zeli se da kaže: u vremenima koja su prošla, važnost jedinki nije bila ona koja je danas; reč je o mnogostrukoj i opštoj povezanosti zajednica i grupa, i kroz njih i odvojeno od njih, pojedinaca: bilo na kom kraju sveta da su oni. To se tako dogodilo, to tako postoji, drugačije nije moguće, i sve će više biti tako: da „nijedan čovek nije ostrvo, sam po sebi celina“, već deo jednog ogromnog ljudskog okeana u kome se kap sliva sa kap, čestica sa česticom, čovek sa čovekom, na način da jedan bez drugog ne mogu postojati, ne mogu živeti, ne mogu opstati. Na prvi pogled, u njoj, u toj civilizaciji, jedinka je izgubila u značaju: kao da je nestala u tom mnogoljudskom okeanu; kao da je prestala da samu sebe raspoznaje; kao da nema šta da čini, jer ona je ona u jednom takvom bezmerju koje čovek predstavlja svet!

Ali to je tako samo na prvi pogled: kad se, posmatrajući taj ljudski okean

u celini, to ljudsko more čas uzburkano a čas mirno, a u stvari uvek pokretno, uvek živo, uvek delotvorno — kad se, zaboravi na milijarde čestica koje ga sačinjavaju, preko kojih ono diše, pulsira, pomiče se, ostvaruje sebe: da bi bilo ono što jeste.

Pitanje odgovornosti, odgovornost sama, postavlja se, dakle, na još jedan, nov način: privrženost životu i ljubav za život nisu jedini impulsi koji je uslovljavaju, i oživljuju. Savremeni život, ovakav kakav jeste, svet ovakav kakav jeste, nalazu je u minovno i nepozivo. I dalje: problem odgovornosti nije više samo pitanje savesti, morala, etike i tome slično, odnosno, on je i to, ali u jednom višem etičkom i moralnom smislu, u smislu svrshodnog prihvatavanja nužnosti. To nije više pitanje izbora, to jest izbor je „moći“ ako smo nesposobni ili „volje“ da svoj deo odgovornosti preuzmemo na sebe; ili, ako su drugi voljni da, svesno ili nesvesno, prihvataju naše odgovornosti. Međutim, iskustvo pokazuje da niko ne može da plaću tuđe račune, to je istina je, kao što je maločas rečeno, i u tome da su danas, više nego ikada pre, tuđi račun i naši račun: i kad treba da se plaćaju, i kad se naplaćuju; dakle: i u pozitivnom, i u negativnom vidu. U suštini, to je i dokaz rasta čovekovog proširivanja njegove snage, potrebnosti njegove, neophodnosti njegove: da postoji, da deluje, da misli, da brine!

Da, to je dokaz te čovekove nove snage: što može da nosi tu vaskolikul odgovornost: za opstanak sveta, za njegov put u progres, za sreću svakog pojedinca. To je dokaz čovekovog novog mesta na putu kojim on preko preistorije ide u svoju pravu, ljudsku istoriju. Jer odgovornost preuzimaju sna-

žni i jaki, ona se poverava iskusnima, mudrima, humanima, borcima: onima, koji osećaju svet i svoj trenutak u njemu. Pošto to nameće jednu novu obavezu, da se takvim bude. da se mnogo više no ranije bude prisutan u životu i povezan s njim: evo prilike čoveku, ma ko on bio, ma na kom se mestu nalazio, da u svome biću tu novu snagu i nalazi, da je opet otkriva, da je povećava! Još bolje: evo izvanredne mogućnosti da se ona pokaže, manifestuje, potvrdi i produži.

Tu je, takođe, još jedan osnov jednog novog humanizma: ne apstraktnog, nego vrlo konkretnog. Jer, ako si i ti odgovoran za sudbinu neke svoje daleke braće, nekih drugova koje nisi ni video, to jest: ako njima ne sme biti svejedno šta se i sa tobom dešava, šta se dešava s njim, sa onim do tebe, šta se sa vašom zajednicom, opstankom, budućnošću koja je zajednička, ako se sve to na, u izvesnom smislu već onda je humanizam tu: vrlo realan, vrlo živ, neminovan: sa korenima koji su u samoj prirodi egzistencije! Samo saznanje o tome upućuje na nove, još jače veze: zahteva poznanstvo, razumevanje, sirišnu: zahteva proširivanje sopstvenog ljudskog prostora da bi se u njemu smestili i drugi ljudi, svi ljudi! Na kraju, da bi bilo više mesta za sebe samu.

Da, biće se odgovornosti očigledno promenio. Ona je postala nužnost, ogromno je porasla, kao što je porastao i svet. I širiće se i povećavati s raščepanjem i napredovanjem tog istog sveta. I to će biti bolje i za taj ogromni svet, i za čovečince u bezmerlom ljudskom okeanu: u kome je jedna kap krvno povezana s onom do sebe, kao i sa onom na samom njegovom rubu.

Slobodan DŽUNIĆ

pisma uredništvu

KNJIŽARA ILI BAKALNICA

PRED novogodišnje praznike, primivši trinaestu platu, rešio sam da izvesnu sumu potrošim na kupovinu knjiga. Odavno već, od one prethodne trinaeste plate, nisam ulazio u knjižare (osim za školske knjige za decu) da po svojoj želji i ukusu odaberem desetak — petnaestak knjiga, pa sam se unapred radovao zadovoljstvu koje ću imati u dobro snabdevenoj knjižari, prebrajući po mnoštvu knjiga da bih izabrao one koje će mi se najviše sviđati. Bar do sada, kada sam ulazio u knjižare da kupim knjigu ili knjige, ne neku određenu koja mi je neophodno potrebna, već knjigu koju ću sam odabrati, prelistati, zakačiti da malo pregledam iz predgovora, teksta, prikaza, ako ga ima na omotu, jednom reči za koju ću biti siguran da će mi biti uvek draga, nije mi bilo zabranjeno od prodavca da knjige pregledam i odaberem šta ću kupiti.

Otišao sam dakle u knjižaru „Prosveta“ u Knez Mihajlovoj ulici. Velika i ugledna knjižara. Veliki izbor knjiga. Istina, do nekih je teže dospeti jer se nalaze na gornjim policama, ali tu su merdevine.

Tek što sam počeo da prebiram po knjigama obratila mi se prodavačica pitajući me šta želim. Odgovorio sam da pregledam knjige da bih nešto odabrao. Na to sam dobio obaveštenje da to kod njih nije dozvolje-

no, već da jedino mogu tražiti određenu knjigu a oni će mi je pokazati. Drugim rečima, prodaja knjiga u ovoj knjižari postavljena je na osnovu prodaje iz teže, onako kako se bakaluk i piljarluk prodaje. Međutim i u prodavnicama ovih artikala uvodi se savremeniji način kupovine. Samoposluga. Kupac sam bira robu i po svojoj prilici kupi i ono što nije mislio da kupi. A u najvećoj našoj beogradskoj knjižari postoji upravo obrnuti metod rada.

Nije mi ostalo ništa drugo već da postidem napuštim knjižaru lišivši je pazara od desetak hiljada dinara, što bi joj donelo najmanju dobit od dve do tri hiljade dinara.

Otišao sam u knjižaru „Srpske književne zadruge“ i tamo sam mogao na miru da izaberem ono što mi se dopalo.

Smatram da „Prosveta“ treba svoje prodavce da obuču da na savremeni način prodaju knjigu, a ne na način bakalina Cira iz Umke.

Ljubomir Milojević
Smederevo, Starine Novaka 29

O književnom jeziku i književnom pravopisu

ŠTA ZNACI imati zajednički književni jezik i književni pravopis?

Imati zajednički književni jezik i književni pravopis znači imati jezik u kojem će sve reči, a naročito izvedene, biti tvorene u duhu i po zakonima književnog jezika. Uza sve to, pošto su hrvatski i srpski jedan jezik, jer se i nazivaju srpskohrvatskim ili hrvatskosrpskim, za jedno značenje

u našem zajedničkom književnom jeziku mora da postoji samo jedan oblik. Šta to znači? To znači da i na hrvatskom i na srpskom jezičkom području za jedno značenje imamo samo jedan oblik, koji će biti zajednički za oba područja, a koji se neće kositi sa zakonima jezika kao što je to bilo dosad. Poznato je da smo oduvek imali, a i sada imamo za jedno značenje na hrvatskom području jedan oblik, a za isto značenje na srpskom području drugi oblik. Prirodno je da je od ova dva oblika samo jedan pravilan i književan, a drugi nepravilan i nekniževan. Pitanje je koji je oblik pravilan i književan. Bez obzira na to da li je taj oblik tvoren na hrvatskom ili je tvoren na srpskom jezičkom području, čistoća zajedničkog književnog jezika zahteva da se nekniževan oblik odbaci, a pravilan i književan prihvati kao zajednički za oba područja. jer dva ili tri izvedena oblika, s različitim nastavcima, za jedno značenje ne mogu i ne smeju da postoje u jeziku.

Ovo ćemo lako učiniti ako samo pogledamo kako Hrvati i Srbi nazivaju svoj jezik. Hrvati ga nazivaju materjinskim, a Srbi materinim i materinjim. Dakle, tri izvedena oblika za jedno značenje. Pored ovih izvedenica od imenice mati, i mnogih drugih, zanimljivo je zabeležiti nepravilnu tvorbu prideva i etnika od toponima Čile, od kojih prideva ima tri a etnika dva. Od toponima Čile u upotrebi su tri izvedena prideva: čileanski, čilenski i čilski i dva etnika: Čilenc i Čiljanac.

Posle ovoga je veoma zanimljivo i tvorena izvedenih reči od toponima Ada. Etnikom Adačanin i pridevom adački učinjeno je nasilje nad jezikom time što je

toponim produžen za jedan glas ili slog od kojih je prvi k ili e, mada oni uopšte ne postoje u osnovi. jer kada je u izvedenoj reči e, u osnovi mora da postoje k, ili e od kojih postaje e. Poslednji glas u osnovi reči Ada jeste d od kojeg postaje đ, a ne e. Prema tome pravilan i književni etnik od Ada glasi Adanin, a ne Adačanin.

Književni jezik i književni pravopis moraju se u svemu slagati. jer književni pravopis proističe iz književnog jezika onakvog književnog jezika koji se osniva na duhu i zakonima svog književnog jezika i književni pravopis ne smeju ći u raskorak — jer ako nemamo književni jezik nećemo imati ni književni pravopis.

Sa svega ovoga izlazi da moramo, u interesu pravilnosti i čistoće našeg zajedničkog književnog jezika, odbaciti sve što je pogrešno i nepravilno i sa hrvatskog, sa srpskog jezičkog područja, bez obzira čija je tvorba ako je pogrešna a da prihvatimo ono što je pravilno i na jednom i na drugom području, s tim da samo jedan oblik ostane kao zajednički književan. Taj se oblik neće i ne sme više menjati jer je tvoren po zakonima u duhu našeg jezika: pogrešno je mišljenje da se naš jezik razvija na taj način što se rečima daje pogrešan nastavak koji nema tu funkciju pa dobijamo izvedenice za jedno značenje, sa dva ili tri različna nastavka koji nemaju istu funkciju.

Kada ovo budemo uradili, više neće biti kolebanja i dvoumljenja za koji ćemo se oblik odlučiti, jer će postojati samo jedan, pravilan, književni i zajednički, a to je ono što zahteva književni jezik.

Stevan N. NICOTA

vesti

BUDIMPEŠTANSKI ČASOPIS „NAGYVILÁG“ — POSVEĆEN JUGOSLOVENSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Januarski broj budimpeštanskog časopisa za svetsku literaturu „Nagyvilág“ (Veliki svet), koji izlazi mesečno na 160 strana, posvećen je jugoslovenskoj književnosti.

Casopis donosi na početku pet pesama Ivana V. Lalića (u prevodu L. Gereblješa, K. Budasa i I. Simona), zatim pesme Mateje Matevskeg (prevod Paskala Dilevskog) i pesmu Kiste Tošovića „Vratimo se malim stvarima“ (u prevodu Stojana D. Vujičića). Dalje se objavljuje odlomak romana Miroslava Krležića „Zastave“ (u prevodu Zoltana Cuke), kao i novela Miodraga Bulatovića iz knjige „Vuk i zvono“ (isto prevod Zoltan Cuke). Na kraju, časopis donosi prikaz Bulatovićevo

mana „Crveni petao leti prema nebu“.

Pored jugoslovenskih pisaca, časopis objavljuje i prozu O'Nila, Stejnbeke, Saganove i Čin Cinga, kao i pesme jermenskih pesnika.

VEIKO ANTERO KOSKENIEMI (1885—1962)

Umro je Koskeniemi, posle Eino Leino najveći predstavnik finske poezije XX veka.

Polu veka bio je centar finskog literarnog života i davao mu pravac. Hranljivi izvor i veći uzor bili su mu akademska i grčko-rimska poezija — „nema lepota“ — kako je on to govorio u jedenoj svojoj pesmi. Od 1922. godine profesor fakulteta, kroz jednu deceniju rektor Turkuškog univerziteta, do smrti predsednik finskog PEN-kluba, nosilac bezbroj-

nih državnih i inostranih nagrada, mnogostruki liričar, esejist i književni kritičar. U njemu je razvio, modernizujući ga, ipak novoromantičnu finsku duh, možda svoje najlepše tajne izdanke. Osnovao je školu, imao je sledbenike i neprijatelje. Njegovo literarno delovanje, nasuprot tome, nisu pratile oluje, nego pre uspehi, nagrade i lovorovi venceli. On je postavio cilj čija je karakteristika bila da se trudom po svaku cenu, izostavljajući političke ciljeve, stvori čista poezija na što višem nivou, u što čistijoj formi.

1966. godine pojavila se njegova prva sveska i odmah je doživela uspeh ne samo u Finskoj, nego i u inostranstvu. Veliki životni put je prošao od sjajnih i formoz sigurnih soneta u „Pesmama“ do razrešenijih i staloženijih redaka u poslednjoj svesci „Krija jeseni“. Do 1958. godine „Krija jeseni“ se dvadeset izdanja njegovih sabranih pesa-

ma, što dovoljno dokazuje njegovu popularnost u domovini, a čitavu biblioteku predstavlja literatura pisana o njemu u inostranstvu, osim skandinavskih zemalja, u Nemačkoj, Francuskoj, pa i u Americi.

Posle rata nije mnogo pisao. Malo se ogradio, a nova generacija, koja je živela pod uticajem prodiranja raznih „izama“ sa Zapada, smatrala ga je starem i zastarelim — u svakom slučaju nepravdom. On je bio star godinama, ali zato mlad dušom i duhom.

NEPOZNATO PISMO TOMASA MANA O ZAJEDNICKOM ANTIFASISTIČKOM FRONTU

Maks Cimeřing, stari borac nemačkog radničkog pokreta, objavio je pismo koje mu je Tomas Man uputio 1936. godine. U ovom pismu pisac odgovara Maksu Cimeřingu, koji je kao politički emigrant živeo u Pragu pod imenom Maks Lorber. Tomas Man u pismu

zauzima stav za zajednički front građanstva i radništva: „... Sa priznanjem sam čitao ono što mi pišete o saradnji radničke klase i slobodno misleće nemačke inteligencije. Poslednjih godina, pre katastrofe iz 1933. godine, grozoci se od sile koja je isplivala na površinu, i ja sam se trudilo svim svojim silama da se naše građanstvo politički pridruži radništvu. Ali moja je klasa bila slepa u odnosu na opasnost, a socijalisti je nisu videli dosta jasno. Uostalom, oni bi u očajanom stanju s više hrabrosti sprečili udarac koji se pojavio i koji preći celoj Evropi.“ Maks Cimeřing je dosad nepoznato pismo Tomasa Mana zato objavio što ga današnja zapadno-nemačka situacija opet čini aktuelnim.

JUBILEJ POZORISTA „SAN ZELIZE“ U PARIZU

Početkom ove godine navršće se punih pedeset godina

kako je sagrađeno i otvoreno prvo moderno pozorište u Parizu (Pozorište Jelisejskih Polja).

Kako je Pariz imao više starih pozorišnih zgrada, od kojih su neke imale i preko sto godina, još početkom ovog veka osećala se potreba da se sagrađi jedno novo pozorište, sa savremenim arhitektonskim i tehničkim uređajima. Zato je, uz učesće tada najčestvenijih arhitekata, braca Perre, skulptora i slikara Bardenija, Denija i Vilara, i dekorativnih umetnika Lebaska i Banjeza, sagrađena zgrada sa pozorišnom salom, u kojoj su se na svečanom, prvom priredbi takmičili između ostalih i najčestveniji tadašnji kompozitori Debisi, Sen-Sans i Venser d'Endi.

U novom i za to vreme naj-savremenijem ambijentu tadašnja nova umetnost imala je svečanu premijeru 9. aprila 1913. godine.

KNJIŽEVNE
NOVINE

- Direktor i odgovorni urednik: Tanasije Mladenović. Urednik: Predrag Palavestra. Tehničko-umetnička oprema: Dragomir Dimitrijević. Redakcioni odbor: Miloš I. Banić, Božidar Božović, Dragoljub S. Ignjatović, Slavko Janevski, Dragan Kolundžija, Velimir Lukić, Slavko Mihalić, Bogdan A. Popović (sekretar redakcije), Predrag Protić, Dušan Puvačić, Izet Sarajlić, Pavle Stefanović, Dragoslav Stojanović-Sip i Kosta Timotejević.

- List izlazi svakog drugog petka. Pojedini broj Din. 30 Godišnja pretp. plata Din. 600, polugodišnja Din. 300, za inostranstvo dvostruko.
- List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće „Književne novine“ Beograd, Francuska 1. Redakcija Francuska 1. Tel. 626-020. Tekući račun 101-20-1-208.
- Stampa „GLAS“, Beograd, Vlakovićeva 8.